A. /3688
85.8
37

بيوك موضوعلرده

اوفاق فكرلر

ربة‌الادب، ملكة‌القلم پرنسس سيده قدريه خانم حسين حضرتلرى !

عرض احترام هديه‌سى اولمق اوزره حرم عصمتكزدن بكا كوندورلمش «مخدرات اسلام» ى، «تموجات افكار» ى هر بريني برر جلسه ده نشاطله مطالعه ايتدم. بلاغت ادبيه‌كزه مفتونيتم تأثيريله، اولگى اثركزه ادبى انتقاد كبى بر مكتوب يازوب، جواب آلمق شرفنه ده نائل اولمش ايدم. جوابكزه هر جهتله قناعت ايتدم. قلمكزك اقتدارينه، معلوماتكزك اتساعنه، حريتله برابر افكاركزك استقلالنه تحسين ايتدم.

عالم اسلاميتك خدور ادبيه‌سنده برر فخر ملى اولمق حسينه اثبات وجود ايدن فاطمه عليه، نگار خانم، ليلا خانم، نزيهه بشار، امينه سميه، سالمه ثروت خانم، همده آراده اك پارلاق سيما اولمق اوزره خالده اديبه خانم كبى ربات الادبك وجودلرى بركه‌سنده قلوب مليه‌مز شاد ايدى، مفتخر ايدى. علوم اسلاميه‌سى واسع، بلاغت عربيه‌سى كامل، افكار نيره‌سى مستقل سزك كبى بر ادب سياره‌سنك، اسلاميت استقبالنه بشارت اولمق اوزره، شو نيرات منظومه‌سنده، شرف بروجنده اسلاميت افقنده طلوعى بكا غايت بيوك اميد، غايت بيوك ممنونيت ويردى.

سزه، همده محترم اسملرى شو كتابك جلدينه زينت اولمش اسلام اديبه‌لرينك هر برينه احترام يوليله، سزك نامكزه شو كتابمى تقديم ايتدم. قبولنه تنزلكزى ئيلوب، شكر ايتدم. صوگره آثار اديبه‌كزدن «نه‌لرم» ى مطالعه شرفنه‌ده نائل اولدم. بيوك موضوعلرده اك آغر حقيقتلرى بوتون فنونك مختلف لسانلريله او قدر آچيق او قدر سهولتله بيانكزى كوروب، سزك حرم عصمتكز كبى ادب حرمنه شو كتابم كبى «اوفاق فكرلرى» ى تقديمم جسارتينه، عاقبت، اوتاندم.

ادبكز محرابنه تقديم قيلنمش شو قربانمى شو دفعه قبول قيلكز. جسارتم قصورينى انشاء الله بوندن صوك تدارك ايدرم. موسى جارالله.

محترم یوسف بگ آقچوراوغلو حضرتلرینه هدیه .
۱۹۱۴ سنه سنتابر ۲۰ ده
پتربورغ
موسی جارالله .

موسی جارالله .

بویوك موضوعلرده

اوفاق فكرلر

5092
A3688

انـتقاد مقالهلری صورتیله یازلمش ایسهده ، موضوعڭ اهمیتنه كوره
كتاب شكلنده طبع قیلنوب ،

قبولنه تنزلاری معلوم اولدقدن صوڭ ، ربةالادب ملكةالقلم پرنسس قدریه خانم حضرتلرینڭ
حرم عصمتلرینه خالصا لوجهالادب ، احتراما لادیبةالاسلام مؤلفڭ رجاسیله تقدیم قیلندی .

كتابڭ مندرجاتی :

١) قلم اربابنه بر رجا .
٢) الفقر فخری سوزی حقنده .
٣) كاد الفقران یكون كفرا سوزی حقنده .
٤) اختلاف امتی رحمه حقنده .
٥) انسانلرڭ فرشتهلردن آرتقلغی .
٦) آدمڭ عصیانی .
٧) حسنڭ عقلیلگی شرعیلگی حقنده .
٨) حرام رزقمی؟ دگلمی؟
٩) قران كریم مخلوق دگلدر .
١٠) خلافت اسلامیه حقنده .
١١) نبی اسلام علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ آتاسی آناسی حقنده .
١٢) رهبانیت حقنده .
١٣) تصوف حقنده .
١٤) هو كلمهسی حقنده .
١٥) عقلڭ هم عالم وجودڭ نسبتلری حقنده یدی ملاحظه .
١٦) معجزهلرڭ حقیقتی ، علوم نظرنده معجزهلرڭ قیمتی .
١٧) اسلامیت ده معجزهلرڭ قیمتی .
١٨) اسراء ، معراج كبی حادثهلرڭ فائدهادبیهسی .
١٩) قران كریمده مذكور عرش بلقیس قصهسی .
٢٠) اسراء ، معراج حادثهلرینڭ حقیقتی .
٢١) اسراء ، معراج یقظهده ایدی ، دلیللری .
٢٢) دینی مؤتمرلر حقنده .
٢٣) قران كریم ترجمهسی حقنده .

Тип. М-А. Максутова. СПБ., Басковъ пер., д. 34.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

قلم اربابنه بر
رجا

محترم مدرس ضیا افندی الکمالی حضرتلرینك «الله عدالتی» اسملی اثرینی بر قاچ سنه مقدم، یولده پویزدده کیدر ایکن، مطالعه ایتمش ایدم. یاکی طبع قیلنمش یاکی اثرلرك هر برینی ممکن اولورایسه، آلورم، مطالعه ایدرم. شوکتابك کوزل اسمی موضوعك ده صوك درجه اهمیتی رغبتمی دها زیاده آرتدردی. آلدم، باشدن اخیرینه قدر اوقودم.

«غایت بویوك موضوع ده الك اوفاق فکرلر، مزه‌سی یوق سوزلر!» دیمش ایدم‌ده، او وقت شویله قالمش ایدی.

مطالعه ایدر ایکن کتابك صحیفه‌لرینه قورشون قلمله اشاره‌لر صزمش ایدم. شوکون کتابلرم آراسندن او اوفاق کتابی آرادم، بولامادم. کتابك مندرجاتی‌ده خاطرم‌ده قالمامش. لکن بیلورم، خطالری ده، هم ادب عقل خلافنه سویلنمش سوزلرده وار ایدی، بلکه بایتاق ایدی.

مثلاً: مسئله‌لری ایضاح یولنده حکایه قیلنمش اوچ مثل، اوچ قصه، انبیالرك لسانلرینه وضع قیلنمش اعتراضلر شکایتلر، اللهك کلامنه وضع قیلنمش جوابلر، بیانلر- شو شیلرك هیچ بری علم نامنه قبول قیلنه بیلور شیلردن دگلدر.

کتاب ده وجوب عقاب کبی، نصرانیت عقیده‌سندن استعاره قیلنمش فکرلرده وار ایدی. شویله عقیده اسلامیت عقیده سنه البته خلافدر.

درست، کلام مذهبلرنده وجوب عقاب مسئله‌سی واردر. لکن «آتالرك گناهلری شوملغیله بالالرینی صوقور، آیاقسز قولسز یاراتمق کبی عقابلر» بزم اسلامیت عقیده‌سنده یوقدر.

من اهتدی فانما یهتدی لنفسه، ومن ضل فانما یضل علیها. ولا تزر وازرة وزر اخری...

«ام لم ینبأ بما فی صحف موسی. وابراهیم الذی وفی: الا تزر وازرة وزر اخری.»

درست، طبیعت‌ده، اللهك حکمت الهیه‌سیله وضع قیلنمش «وراثت قانونی» واردر: آتالرك آنالرك خسته‌لکلری بالالرینه انتقال ایدر. لکن شو وراثت قانونی آتالرك گناهلری شوملغیله بالالری مواخذه ایتمك، اللهك قهرینی، غضب هم انتقام یولیله، بالالره یاغدرمق کبی عقاب دگلدر. یعنی اللهك خطابنه عصیان جزاسی دگلدر. بلکه طبیعی سببلره مترتب اولور حادثه‌لردر.

شو خصوصده، یعنی خسته‌لکلرك انتقاللری خصوصنده، انسانك طینه‌سنده ایکی خاصه واردر: بری قابلیت خاصه‌سی. بوڭا کوره بالالره آتالرك خسته‌لکلری انتقال ایدر. دیگری مدافعه خاصه‌سی، یعنی موافق دگل حاللری دفع ایتمك خاصه‌سی. انسانك طینه‌سنه عنایت الهیه احسانیله مدافعه قوتی ویرلمشدر، اوقوتك برکه‌سیله موافق دگل حاللری طبیعت اوزندن دفع ایدر، انسانك طینه‌سی سلامت قالور.

«وما اصابکم من مصیبة فبما کسبت ایدیکم. ویعفو عن کثیر.» آیت کریمه‌سی بوڭا اشاره اولسه کرك. یعنی: هر مصیبت هر خسته‌لك انسانك اوز الیله کسب قیلنور ایسه‌ده، طبیعت‌ده وار مدافعه قوتیله انسان او مصیبتلرك اکثرندن قوتولور.

روایه، رومان کبی اثرلره «تمادح» یاخود «تهاجی» اصولیله انتقاد یازمق بزده براز وار ایسه ده، دینی یاخود فنی اثرلره انتقاد یازمق

آزدر. مؤلف افندیلرك خاطرلرینی صاقلامق نزاکتیله اولسه‌کرك، «شورا» مجله‌سی‌ده کتابك مطبعه‌سندن، بهاسندن، کاغدندن خبر ویرمك، مطالعه‌سنه توصیه ایتمك کبی عادی شیلرله قناعت ایدر.

محترم مشهور مدرسك حر قلمیله یازلمش اثرلر طلبه‌لرك‌ده، امام افندیلرك‌ده فکرلرینه نظرلرینه البته تأثیر ایده بیلور. بوڭا کوره، محترم عالمك معتبر خاطرینی عمومك خاطری حرمتینه فدا قیلوب اولسه‌ده، «دینی تدبیرلر» اسملی یاڭی چیقمش اثرك مندرجاتنه دائر انتقادمی مجبوریتله یازدم.

«دینی تدبیرلر» مؤلف افندی طرفندن هدیه اولمق اوزره، شو سنه یانوار اون‌ده بڭا ایرشدی. باشدن نهایه‌سنه قدر مطالعه ایتدم...

اورتاچه قطعه‌ده، ۷۵ صحیفه‌دن عبارت شو اثرك ۷۳ صحیفه‌سنده تدبیرنامه بر شی کورمه‌دم. کتابده درج قیلنمش مسئله‌لر غایت بویوك ایسه‌ده، محترم مؤلف افندینك قلمیله یازلمش سوزلر فکرلر، مسئله‌لرك اهمیتلرینه موضوعلرك بویوکلکنه نسبتله، غایت عادیدر، بلکه اوفاقدر.

محترم مؤلفك فکرلرینه عائد انتقادمی یازمقدن مقدم، قلملرك ادبنه دائر برقاچ سوز سویله‌مکی مناسب کوردم. قلم اربابنه رجا کبی بر شی اولور.

١) بز، عمومیتله همه‌مز، اوزمزك اوفاق خدمتلرمزه هر وقت تحملرندن زیاده قیمت ویرورز. اکثریتله لسانمزده فکرمزده خطا اولور ایسه‌ده، رومان کبی اثرلری یازار ایکن، «لسانسز جانسز» ملتمزه «ادبیات» طوغدرمق، لسان اوگره‌تمك، وجودلرینه جان اورمك، ایده‌یال تیپلر کوسترمك کبی بویوك خیاللرله دماغلرمز قابارمش اولور. ایکی کنه یول شعر، یاخود بر رکنه مقاله یازه بیلور ایسه‌ك، بوتون همتمز «سفیل، بدبخت» ملتمزی تکدیر ایتمك غیرتلرینه منحصر قالور.

دینی موضوعلرده یاخود اجتماعی مسئلەلرده برر مقاله، یاخود برر کتاب یازمق شرفنه ده نائل اولور ایسەك، هر بر سوزمز اسلامیتی شریعتی بوتون ملتی اصلاح سوسلریله تزیین قیلنمش اولور.

لسان اوز لسانمزدر، باش بلکه اوز باشمزدر؛ لکن اجتماعی حاللرمزه نظر ایدر ایکن کوز اجنبیلرك کوزی اولور.

شو حریت عصرنده بز هر خصوصده یاتلره تقلید ایتدك. ایندی شو کون اجتماعی، دینی، سیاسی حاللرمزدن بحث ایدر ایسەك، ملتمزه هر وقت یاتلرك کوزیله یوقاریدن نظر ایدر اولدق؛ اسلامیته ده اجنبیلرك کوزیله باقوب اصلاح عملیاتنه محتاج خستەلکلرینی ده کوره باشلادق. هر بر سوزمزه هر بر فکرمزه «اصلاحات دینیه» نامی ویروب، «ذلیل» ملتمزه، «خستەلنمش» اسلامیته او سوزلرمزی او فکرلرمزی «دوا» صفتیله، تکدیر یولیله ویره باشلادق.

حدودی یوق شودعوالر، چیگی یوق شو جسارتلر، انصاف کوزیله ادب نقطه سندن نظر ایدر ایسەك، فائدەسی یوق، فضله بر شی اولور.

عموم ملتی، معصوم اسلامیتی احترام ایتمك سزه ده، بزه ده، هر برمزه ده اك ضروری اك اولگی وظیفه در.

عموم ملتك، مقدس اسلامیتك حضورنده تأدب ایتمك، تعیین ایدەیم، اول بکا، هم سزه تیوشدر.

بنم نظرمده اسلامیت «اصلاحات دینیه» عملیەلرینك هیچ برینه محتاج دگلدر. درست، بزده، یعنی اسلامیت ده دگل، یالکز اوزمزده، اجتماعی، دینی، سیاسی خستەلکلر واردر. او مهلك خستەلکلردن آرنمق، دوالرینی ده آرامق البته لازمدر. لکن شو تقدیرده اسلامیتی اصلاح ایتمك حاجت اولماز. بلکه اسلامیت برکەسیله اسلامیت دواسیله اوزمزی وجودمزی دوالامق اصلاح ایتمك حاجت اولور.

بز او خسته‌لکلره نفرت کوزیله باقارز؛ لکن هر حالده اهل اسلامی احترام ایدرز. اهل اسلام حضورنده تأدب لسانی قوللانوب، قلبمزده هر برینه محبت حسیاتی صداقت نظری صاقلارز.

اسلامیتڭ اوزنده خسته‌لکی، عموم ملتده مسکینلکی دعوی ایتمك شائبه‌لرندن سوزمز، فکرمز، مقاله‌لرمز، اثرلرمز پاك اولور ایسه، اوفاق بویوك خدمتلرمزڭ هر برینه، نه قدر استه‌ر ایسه‌ك او قدر، قیمت ویره بیلورز.

«دینی تدبیرلر» ڭ محترم مؤلفی، نشرینه شروع ایتمش اثرلرینڭ سلسله‌سنه «اصلاحات دینیه کتبخانه‌سی» نامی ویرمه‌یوب، باشقه بر اسم ویرسه، نصل اولور ایدی عجبا؟

شو اسم، بیلورم، غایت کوزلدر. لکن اسلامیتڭ اوزنده خسته‌لکی، فسادی دعوی ایتمك شائبه‌سی وار دکلمی؟

نصرانیت دنیاسنده ره‌فورماسیون دوری، درست، وار ایدی. لکن تاریخ اسلامیتی نصرانیت تاریخنه تقلید ایتدرمك لازم اولماسه کرك.

٢) مقاله‌لرمزده، اثرلرمزده بوتون اسلامیت دنیاسینه خطاب ایده بیلور قدر جسور اولور ایسه‌ك، تأدب وظیفه‌لرینی‌ده اونوتماق لازمدر.

همه خطابلرینی بوتون اسلامیت دنیاسنه توجیه ایتمش «دینی تدبیرلر» خطابلرینڭ اکثرنده «عالیدن نازله» یولیله حرکت قیلوب، احترام ادبلرینی التزام ایتمه‌مشدر.

«دینی تدبیرلر» ڭ خطابلری شاگردلرڭ بر حلقه‌سنه، یاخود مسجدده طوپلانمش جماعتڭ بر بولوگنه نسبتله مقبول اولا بیلور ایسه‌ده، بوتون اسلامیت عالمنه نسبتله موافق اولماسه کرك.

«قران هدایتلری» نی یازمش محترم مولف افندی خطاب ادبلرنده قران کریمڭ هدایتلریله مهتدی اولسه، یارار ایدی.

٣) سيد الوجود شارع كبير نبی محترم عليه الصلاة والسلام حضرتارينك معصوم لسانلرينه سوز وضع ايتمك، حكمت الهيه ايله پاكلنمش مقدس قلب رسالتلرينه فكر تلقين ايتمك، بزم كبی «ضيااليلره» مناسب اولماسه كرك .

«دينی تدبيرلر» ك بعض صحيفه‌لرنده، مثلا ٨ نچی صحيفه‌ده «جانی بدنه قايتوب، افنديمز روضه سعادتدن قالقسه ايدی، اويله قيلور ايدی، بويله قيلور ايدی!» كبی براز ميزانسز لافلر واردر .

درست، شو نظر بلكه يالكز بكا مخصوص بر نظر اولا بيلور .

سعادت روضه سنده روحيله، صاغ وجوديله قرار قيلمش سيد الوجود حضرتلرينه «جان قايتاروب، سوز سويلتمك» جسارتلرينه تهور يوليله اقدام ايتمش شاعرلر فلانلربزدن مقدمده احتمال بولنمشدر . لكن تهور يوللرينه سلوك ايتمك بزه ده لازم اولماسه كرك .

درست، سيدالوجود حضرتلری «لو كان موسى حيا لما وسعه الا اتباعی!» ديمشدر . لكن لسانده باشقه‌در، مقامده باشقه‌در .

٤) آسان لسانله خطا لسانی فرق ايتمك تيوش ايدی .

محترم مؤلفك باشقه اثرلری كبی، «دينی تدبيرلر» ك لسانده براز مساهله كبی برشی واردر . عرب كلمه‌لرنده‌گی خطالر مطبعه خطاسی اولا بيلور؛ لكن توركی كلمه‌لرده توركی جمله‌لرده‌گی خطالر قلم مساهله‌سی اولسه كرك .

لسانی درستله‌مك، شبهه يوق، هر بر قلمك الك ابتدائی وظيفه‌سيدر . قران كريمی ترجمه ايتمش قلم حقنده ايسه، لسان درستلگی البته الك برنچی وظيفه‌در .

برادرلك حرمتنه لوجه الله سويلنمش شو سوزی مولف افندی بلكه اعتبار ايدرده، قران كريمك ترجمه‌سنده لسان درستلگنه بلكه اعتنا ايدر .

ولیس بغال ناصح تستفیده ولوكان من تبر بمثل ثبیر
قلم اربابنه، علی الخصوص «دینی تدبیرلر»نڭ محترم مؤلفنه توجیه
قیلنمش شو دورت ملاحظه‌می یازدقدن صوڭ، «دینی تدبیرلر»نڭ
انتقادینه كوچه‌یك.

انتقاد.

۱) كتابڭ ابتداسندن ۲۰ نچی صحیفه‌سنه قدر شارع نظرنده
اسلامڭ ایمانڭ حقیقتی بیان قیلنمشدر. «افتراق» حدیثی خصوصنده
عقائد عضدیه شرحنه اورون‌سز اعتراضلرینی استثنا ایدر ایسه‌ك،
او صحیفه‌لرڭ بیانلری گوزل اولا بیلور.

محترم مؤلف افندی بر قاچ صحیفه‌ده بایلغی ایمانڭ ركنی كبی
كوسترمشدر. مؤلفڭ تعبیرلرنده براز مساهله التزام قیلنمش اولسه كرك.

درست، بایلر حقنده احسان، انعام، انفاق كبی خیراتلر ایمانڭ
ركنی اولا بیلور. بایلغی وار ایكن صارانلق قیلور حریفڭ ایمانی
ناقصدر دیمك جائز اولور ایسه، اولور. لكن «انسانیت دنیاسنده
اكثریتی تشكیل ایدر فقیرلرڭ ایمانلری ناقصدر، ایمانڭ ركنی
اولان بایلق یوقلغنه كوره، مسكین فقیرلرڭ ایمانلری ده بوتون
ایمان دگلدر.» معناسنه دلالت ایده بیلور تعبیرلری یازمق مناسب
اولماسه كرك. اكثریتڭ مقدس ایمانلری حضورنده براز ادبسزلك
كبی برشی اولور.

محترم مؤلف افندی، مشهور سوزلره تقلید بلیه‌سیله اولسه كرك،
٦ نچی صحیفه‌ده ایكی حدیث حقنده غایت صای ملاحظه‌لر یازمشدر.

حدیثلرڭ بری «الفقر فخری» سوزیدر. دیگری «كاد الفقر
ان یكون كفراً» جمله‌سیدر.

اولگی حدیث بالاتفاق موضوعدر . مؤلفك گماننه کوره، اسلامیت رکنلرینیده خراب ایتمشدر.

ایکنچی حدیث امام بیهقی حضرتلرینك «شعب الایمان» اسملی کتابنده صحابی انس حضرتلری واسطه سیله حدیث مرفوع اولمق اوزره روایت قیلنمش ایسه‌ده، ضعیف هم متروك حدیثدر. محترم مؤلفك زعمنه کوره، کیملرك الیله‌در، قتل قیلنوب، قبرستانه دفن قیلنمش حکمت نبویه‌در.

بنم فکرمه کوره، اولگی حدیث هر نه قدر موضوع ایسه‌ده، معناسی قران کریم آیت کریمه‌لریله‌ده، طبیعت حکمیله‌ده تأیید قیلنمشدر. ایکنچی حدیث سند جهتیله موضوع دگل ایسه‌ده، معنی جهتیله البته باطلدر.

خداسنه احتیاج معناسیله فقیرلك هر انسانده، بلکه هر موجوده البته واردر. هر بنده البته خداسنه محتاج اولور. بنده تعظیم لسانیله خداسنك الوهیتنه ربوبیتنه اعتراف ایدر ایسه، اوزینك فقیرلگیله، بنده‌لگیله البته افتخار ایتمش اولور.

بوڭا کوره «الفقر فخری. وبه افتخر.» سوزی موضوع ایسه‌ده، معناسی البته درستدر.

قران کریمده، الملائکه سوره‌سنده «یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله. والله هو الغنی الحمید» آیت کریمه‌سی؛ القصص سوره‌سنده صاحب تورات نبی محترم حضرتلرندن حکایه قیلنوب «فقال رب انی لما انزلت الی من خیر فقیر» آیت کریمه‌سی نازل اولمشدر.

اولگی آیت کریمه‌ده اللهك اوزینه؛ ایکنچی آیت کریمه‌ده طعام کبی صوکبی احسانلرینه انسانك احتیاجی فقیرلگی بیان قیلنمشدر.

یهود جهله‌سی «ان الله فقیر، ونحن اغنیاء» سوزیله استکبار ایدرلر ایکن، انصافلی عاقل «الفقر فخری» سوزیله هر حالده البته افتخار ایده بیلور.

شو سوز لسان نبوتدن بلکه صادر اولمامشدر. لکن سید الوجود علیه الصلاة والسلام حضرتلری لسان حالیله شو سوزی بزه البته بیان ایتمشدر.

بالاتفاق درست حدیثلرك افادهلرینه کوره، شارع کبیر حضرتلری «پادشاه نبی» اولمق ایله، «بنده نبی» اولمق آراسنده تخییر قیلنمش ایکن، نبی محترم عرش الوهیت حضورنده تأدب قیلوب «بندهلگی» اختیار ایتدی.

«الفقر فخری» سوزی لسان نبوتله می لسان تصوفله می سویلنمش، البته هر حالده درست سوزدر. الوهیتله عبودیتك نسبتلرینی بیان مقامنده سویلنمش اولسه کرك،

انساننك خداسنه احتیاجی معناسیله فقیرلك «رکن اسلام» اولان بایلقغه منافی دگلدر. بو راده فقیرلکدن «خانهسی یوق، جامهسی یوق، آچ یالانغاچ، بیچاره مسکین» معناسی اراده قیلنور ایسه، گناه حدیثده اولماز، گناه قافاده اولور.

کورهیك، «الفقر فخری» سوزینی اهل تصوف نصل تفسیر ایتمش؟ «جلاء الروح» قصیدهسنده، مولوی جامی حضرتلری دیمش:

«نیابی سر فقر از ناجوانمردی که دست دل
بود گاه نثار حاصل کونین لرزانش.»

یعنی: فقیر اویله جوانمرد (یومارد) آدمدرکه بوتون دنیالرك بوتون خزینهلرینه مالك اولور ایسهده، کوڭلی مال الندہ اسیر اولماز؛ مقصد یولنه، محبوب رضاسنه بوتون خزینهلرینی فدا ایدر دقیقهلرده اللری کوڭلی تترهمز.

همتلی صوفیلرك فقیرلکلری اشته شویله اولور. اللرنده بوتون دنیالرك بوتون خزینهلری وار ایسهده کوڭل خانهسی مال غملرندن هر وقت بوش اولور. بوتون همت یالکز مقصد یولنه، محبوب رضاسنه صرف قیلنور.

بويله فقيرلكله هر بر بويوك انسان افتخار ايدر .

ايكنجى حديث سند جهتيله ضعيفدر . معنى جهتيله‌ده البته باطلدر : فقيرلك هيچ بر معناسيله كفر اولاماز . موجدينه احتياج معناسيله فقيرلك بوتون موجوداتك خاصه ذاتيه‌سيدر . عادى معناسيله فقيرلك انسانيت دنياسنده اجتماعى حاللرك انتظامى ايچون حكمت الهيه تدبيريله قورلمش بر قانون الهيدر .

هيئت اجتماعيه حاللرينك انتظامنه خدمت ايده بيلور قانونلر آراسنده فقيرلك قانونى كبى ، احتياج قانونى كبى قوتلى شدتلى حكمتلى بر قانون بولنه‌ماز .

بويله قانونك نره‌سى كفر اولور ؟

كريم مطلق اللهك عنايت ازليه‌سيله قدرت قاهره‌سيله وضع قيلنمش اجتماعى حاللرك برى حقنده «كادالفقر ان يكون كفراً» كبى سوز لسان شارعدن صادر اولاماز . شو سوزك عربيتى جهتنده‌ده بر از قصور واردر . بوكا كوره‌ده ، حديث اولمامق طرفى تأييد قيلنه بيلور .

انسانيت دنياسى بابامز آدمدن آلوب شو كونه قدر هيچ بر وقت هيچ بر انسان حقنده اوفاق بويوك زحمتلردن مشقتلردن بوش اولمامشدر . بوندن صوك قيامته قدرده هيچ بر وقت اوفاق بويوك فاجعه‌لردن قضالردن مصيبتلردن خالى اولماز .

انسانيت دنياسى ، بدبين شاعرلرك تصويرلرى كبى ، «ابدى تراگه‌دى صحنه‌سى» دگل ايسه‌ده ، بزم شو سياره‌مزك كيجه‌سى اولور ، كوندوزى اولور ؛ سنه فصللرينك حرارتى اولور ، برودتى اولور ؛ بزم بوتون جهتلرمزى بعضا قارا كلق احاطه ايدر ؛ نوريله بالقمش قوياشى بعضا قاره بولوطلر ستر ايدر . ياقتى كوندوزلرك بعضلرنده كوكللرمز دورت بش دقيقه شاد اولا بيلور

ایسه، الملری صوڭ نفسمزه قدر اونوتلماز حسرتلر فاجعه‌لر کوڭللرمزه هجوم ایدر. هر انسانڭ اوزینه خاص طبیعتی واردر. هر طبیعتڭ اوزینه کوره، قایغوسی اولور، حسرتی اولور. بن فقیرم، الم آیاغم باغلانمشدر؛ بوتون حسرتم بلکه یالکز فقیرلکدر. بنم کبی دیگر بر آدمڭ میلیونلری واردر؛ حسرتی ایسه بنم حسرتلرمدن بلکه بیڭ دفعه زیاده‌در.

فاجعه دقیقه‌لرنده، حسرت ساعتلرنده، قایغو کونلرنده، آغرلق سنه‌لرنده انسانلرڭ قلبلرینه براز تسلی، براز راحت کله بیلور ایسه، یالکز دین برکه سیله یالکز ایمان برکه سیله کله بیلور.

فقیرلکی تکفیر ایتمك اویله خصوصلرده فائده ویرمز. بوتون انسانلره رحمت اولا بیله‌جك شریعت هیچ بر وقت فقیرلکی تکفیر ایتمز. بلکه دنیا مشقتلرینه، حیات فاجعه‌لرینه، عمل زحمتلرینه عادتلندرمك یولیله انسانلری تربیه قیلوب، کوچلرینه تحمل ویرور، کوڭللرینه صبر ثبات ویروب، عقللرینه امل نوری ویرور.

فقیرلکی تکفیر ایتمك بی‌چاره فقیرلرڭ آغر حاللرینه هیچ بر صورتله دوا اولماز. بلکه مسکین فقیرلری کفر یوللرینه سوق ایدر. یاقین کونلرڭ برنده کله بیله جك یاقتی شعله‌لری کوره بیلمکدن فقیرلرڭ کوزلرینی کور قیلوب، اللهڭ رحمتلرندن فقیرلرڭ امیدلرینی‌ده قطع ایدر. اراده‌لری قوتلی لکن استقباللرینه امللری قالمامش فقیرلری انتحار جنایتلرینه ده سوق ایدر.

فقیرلکڭ نره‌سی کفر اولا بیلور؟

درست آچلق قوتیله، ضرورت اقتضاسیله فقیرلر اوفاق یا بویوك جنایتلره بعضاً ارتکاب ایدرلر. لکن جنایتلرڭ حقیقی سببلرینی تفتیش ایدر ایسه‌ك، گناه فقیرلکده دگل، گناه هیئت اجتماعیه نظاملرنده قالور.

عائله‌یا مکتب تربیه‌سی آلامامش بالالر، کوچلریله هنرلریله

استفاده ایتمکدن محروم قالمش بیچاره‌لر، انسانلردن رحمت یوزی کورمز سفیللر، عدالت قاپولرندن ارشاد آلماز جانیلر، میلیون مظلومیت صوڭنده انسانیت دنیاسندن بیزمش بدبخت مسکینلر ـ فقیرلك کونلرنده جنایت قیلورلار ایسه، ڭناه یالـڭز فقیرلك ده اولماز.

بن تعجب ایدرم: «فقیرلك کفردر.» سوزی نصل حکمت نبویه اولور؟ هیئت اجتماعیه‌ده اکثریتڭ نصیبی اولان فقیرلگی شارع حکیم نصل تکفیر ایدر؟

«دنیا مشقتلرینه، فقیرلك آغرلقلرینه هر حالده تحمل ایت! ذلتدن هر وقت صاقلان! بوتون کوچڭله بوتون قدرتڭله اجتهاد ایت. فقیرلك عیب دگلدر. شوکون فقیر ایسه‌ڭ، کسبڭ خدمتڭ برکه‌سنده یارین بایلق کلور؛ رزقڭ کلور. انسانڭ سعادتی یالـڭز بایلقده دگل؛ کوڭل راحتیله عزتده‌در. آغرلقلرڭ هیچ برندن اورکمه! همان چالش! طمع ذلتلرینه هیچ بر وقت اینمه! کوچڭ وار ایکن، سوال حرامدر. کسب ایت. شوکون الڭده وار آزه‌ده قناعت ایت، یعنی راحتسزلنمه. لکن دها زیاده‌سندن امیدڭی‌ده اوزمه! همان اجتهاد یولیله کیت!»

اگر هر بر گوزل سوز حکمت نبویه اولا بیلور ایسه، اشته شارع حکیمڭ لسانیله سویلنمش حکمتلرڭ ترجمه‌سی!

هر حالده معناسی درست اولا بیلور «اختلاف امتی رحمه» سوزینی محترم مولف افندی، نه‌دندر، غایت شدتله جرح ایتمش. «کاد الفقر ان یکون کفراً» سوزینی حکمت نبویه دیدکدن صوڭ، «اختلاف امتی رحمه» سوزینی، لا اقل، حکمت اجتماعیه دیمك دها زیاده مناسب ایدی.

درست، «اختلاف امتی رحمه» سوزینڭ حدیث اولمق صفتیله اصلی یوقدر. امام حرمین، قاضی حسین، خطابی، بیهقی، سیوطی کبی

امامل روایت ایتمشلر ایسه ده، دیه‌لم، شو سوز حدیث دگلدر. لكن سوزك معناسی بونكله باطل اولماز.

درست، هر بر اختلاف عداوتی مستلزم اولسه ایدی، یاخود شو سوزده اختلافدن عداوت اراده قیلنسه ایدی، سوزك معناسی البته باطل اولور ایدی.

اجتماعی حاللرك حكملرینه دائر مذاهب فقهیه‌ده، علوم مسئله‌لرینه عائد نظرلرده فكرلرده، حیات و معاش یوللرنده اختلاف هم طبیعیدر، هم رحمتدر. بویله اختلافك هیچ بر ضرری یوقدر.

گناه اختلافك اوزنده دگل؛ بلكه اوفاق بویوك اختلافلرك هر برندن عداوت چیقارمقده‌در. یعنی توحید وهمیله، اتحاد خیالیله اوز مذهبكی اوز نظركی دیگرلره الزام ایتمكده‌در.

بز افكارده استبداد یولنه سلوك ایتدك. بوتون اهل اسلامی اوز مذهبمزه دعوت ایتدك. قبول ایتمه‌ینلرینی دشمن كوردك. بوتون فساد بوندن چیقدی. اسلامیت اختلافدن هیچ بر وقت ضررلانمادی. باشنه نه قدر بلالر یاغمش ایسه، مذهب برلگنه افكار برلگنه دعوتدن ناشی ایدی.

بوتون اهل اسلامك شعاری بردر. بوتون اهل اسلامك قبله‌سی‌ده بردر. مقدس بر كعبه‌مز دائره‌سنده بزم محرابمز بر اولا بیلور، دورت اولا بیلور. آقشام نمازنده همه‌مز یالگز بر امامه اقتدا ایدر ایسه‌ك؛ دیگر دورت نمازده، وقتك مصلحتنه كوره، دورت امامه اقتدا ایده بیلورز. مكه كبی یرده همه جماعتلری بر ساعتده طوپلامق هر بر آدمك خدمت ساعتلرینه اشغالنه موافق اولماز. معین بر ساعتی بوتون انسانلره الزام ایتمك بلكه آغر اولور. بوكا كوره، جمعه‌لرده آقشاملرده

بر امامه اقتدا ایدر اهل اسلام اوزلرینڭ وقتلرینه کوره دورت نمازده دورت امامه اقتدا ایدر.

محرابلرڭ دورتلگیله برابر سیاسی اجتماعی مقصدلرده برلگی قارنداشلگی اونوتماز ایسه‌ك، ضرر یوق، بر کعبه دائره‌سنده اون محراب اولا بیلور. قلبلرمزڭ فکرلرمزڭ دائره‌لری کیڭ اولور ایسه، کعبه دائره‌سی هیچ بر وقت طارلق قیلماز.

کعبه کبی مقدس بر مرکز اوزرینه، «لا اله الا الله محمد رسول الله» کبی بر خط مستقیم امتدادیله، اسلامیت کبی نهایه‌سی یوق بر سطح مستوی سیدالوجود علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ هندسه الهیه‌سیله رسم قیلنمش ایسه؛ اویله بویوك بر دائره حنفیلری‌ده، شافعیلری‌ده، مالکیلری‌ده، حنبلیلری‌ده، نیلری‌ده، شیعیلری‌ده، زیدیلری‌ده، جعفریلری‌ده احاطه‌سنه البته آلا بیلور.

فقه مذهبلرینی‌ده، فکر مذهبلرینی‌ده برلشدرمك لازم دگلدر، حاجت دگلدر، بلکه ممکن دگلدر.

مقدس بر قبله‌یه توجه ایتمش بوتون مختلف مذهبلر اسلامیت مستویه‌سنده دوستلق قارنداشلك صفتلریله مشترك بر مقصده یونه‌لسه‌لر، اویله اختلاف البته رحمت اولور.

کعبه کبی مقدس مادی بر مرکز، اسلامیت کبی غایت بویوك معنوی بر قوت، قران کریم کبی اڭ جامع بر شریعت اڭ گوزل بر کتاب بزم قلبلرمزی برلشدرمه‌مش ایسه، «دینی مدرس»لرڭ دینی مؤتمرلرنده ترتیب قیلنه بیله‌جك «عقیده» کتابلرندن برلك امید ایتمك بالالق اولور.

افکارمزی عقلمزی هر حالده حر براقایق. هر مومنڭ

فكرينه مذهبنه احترام ايده‌يك. انسانك فكرينه مخالف اولابيلورز. ياخود، دها زياده سويله‌يم، انسانك فكرينه دشمن اولا بيلورز. لكن مومنك اوزينه هر حالده دوست اولايق. افكارك اختلافنه قلبلرك افتراقى لازم دگلدر.

بر انسان عالمك قدمنه، ديگرى عالمك حدوثنه ذاهب اولور. بن بلكه هر برندن سكوت ايدرم. بر آدم حسنك قبحك شرعيلگنه، برى عقليلگنه ذاهب اولور. بن شو ايكى آدمك فكرلرينه اشتراك ايتمزسه‌م‌ده، اوزلرينه هر وقت دوست اولا بيلورم. هيچ برينك رأينه موافقت ايتمزسه‌م‌ده، هر برى بنم كبى، ياخود، بندن دها زياده مومندر، مسلمدر. هر برينه نمازده اقتدا ايدرم.

بر متكلم اوصافك زائدلگنه ذاهب اولور، ديگرى اوصافك عينيتنه اعتقاد ايدر. يه برى «لاهى عينه ولاهى غيره» نظرينى دها زياده خوش كورر. بن اويله مسئله‌لرده بحث ايتمكدن اوتانورم، ذات الوهيت‌ده تصرف ايتمك كبى حركتلره جسارت ايده‌مم. لكن شو اوچ آدمك ايماننه طعن ايتمكدن هر حالده اوزاق قالورم. هر برى بنم كبى مومندر، بلكه بندن دها زياده مسلمدر.

يعنى: فقه مذهبلرنده، كلام مذهبلرنده اختلافك ضررى يوقدر. ضرر - مخالف مذهبلره دشمنلق‌ده‌در.

درست، كلام اختلافلرنده اوفاق فكرلر، فائده‌سى يوق مسئله‌لر غايت چوقدر، نه قيلايق، فكرك عقلك طبيعتى اويله‌در.

افكار اختلافى طبيعى ايدى. افكار اختلافنه بز دشمنلغى‌ده قوشدق. بوتون فساد بوندن چيقدى!

كلام مسئله‌لرى آراسنده «انسانمى افضلدر؟ فرشته‌مى؟» كبى نتيجه ادبيه‌سى غايت مهم اولا بيلور مسئله‌لر واردر. محترم مؤلف

افندی کتابك ۲۹ ـ ۳۰ صحیفه‌لرنده شو مسئله‌یی‌ده جرح ایتمش. بن بر آز تعجب ایتدم. چونکه مسئله‌لری یالکز برهانیله دگل، بلکه نتیجه‌لریله‌ده محاکمه ایتمك لازمدر. برهانی یوق بعض مسئله‌لرك بعضاً غایت گوزل نتیجه ادبیه‌لری بولنه بیلور. برهان یوقلق دعواسیله اویله عقیده‌لری جرح ایتمك مناسب اولماز، بلکه مقصددن غفلت اولور.

«انسانمی افضل؟ فرشته‌می؟» مسئله‌سی‌ده شویله‌در.

سماوی دینلرك هر بری، علی الخصوص اسلامیت، فرشته‌لرك وجودینه اعتقاد ایدر. فرشته‌لرك هر برینه: ۱) دائمی خدمتدن اوصانمامق، یالقمامق کبی، ۲) استقامت کبی، ۳) وظیفه‌لرینی تماميله ادا ایتمك کبی، ٤) شفقت مرحمت کبی، ٥) قوت اقتدار کبی گوزل اوصافلرك هر برینی دینلرك هر بری اثبات ایدر.

فرشته عقل جهتیله، گوزل اوصاف جهتیله کمالك مجسم نمونه‌سیدر. فرشته پاکلك صفتیله، امانت هم حقلق فضیلتیله انسانلرك هر بری حقنده غایت گوزل ایده‌آل اولا بیلور.

دین روحیله، غایت آسانلقله انسانك قلبنه قویولمش مقدس ایده‌آل ـ رومان قلمیله شاعرك خیالیله تصویر قیلنه بیلور ایده‌آللردن تیپلردن البته هر جهتله اوستون اولور.

انسانك اجتماعی حاللرینه، ارادی اشلرینه حرکتلرینه ایمانك البته غایت بویوك تأثیری واردر.

مکتبده بالالرمزه ایمان تعلیم ایدر ایکن «انسان اجتهاد ایدر ایسه، دنیاده طوردقجه تربیه آلوب گوزل اشلره ملکه‌لنور ایسه، فرشته‌لردن‌ده آرتق اولا بیلور» اعتقادینی بالالرك پاك کوکللرینه اورونلاشدره بیلور ایسه‌ك، بالالرك کوکللرنده

غایت بویوك امید، كوزلری اوكنده غایت گوزل ایده‌آل حاضر اولور.

بویله بر اعتقادك نتیجه ادبیه‌سی، ثمره اجتماعیه‌سی البته غایت بویوك اولا بیلور.

«كل مولود یولد علی الفطره»

بالا طوغار ایكن، طبیعی حاللرك اكثرینی حائز اولور ایسه‌ده، ادبی فضیلتلرك هر برندن محروم اولوب، ادبی رذائلك هر برندن پاك اولور. او وقت انسان تام مركزده بولنوب، ایكی طرفك هیچ برینه مائل اولماز. انسان ده او وقت یالكز بر استعداد بولنور.

محیطك تأثیریله بالالرك دماغلرنده یا گوزل یا بد خياللر طامور صالوب، كوكللرنده یا خیر یا شر ایده‌آللر قرار قیلور. غالب طرفك تأثیریله بالا یا اسفل سافلینه طوغری اینوب، شیطاندن بدتر اولور؛ یاخود اعلی علیینه آشوب، فرشته‌دن ده افضل اولور.

بوكا كوره اولسه كرك، ملكلرك وجودینه ایمان اسلامیت ده ركن قیلنمشدر. اجتهاد ایده‌جك انسانلرك ملكلردن ده افضل اولا بیله‌جكلرینی اعتقاد عقیده كتابلرینه، بوكا كوره اولسه كرك، درج قیلنمشدر.

تعبیرله تعبیر آراسنده، نظرله نظر آراسنده تفاوت، عجیب، نه قدر بویوك اولا بیلور!

«دینی تدبیرلر»ك ٣٠نجی صحیفه‌سنده، انسانلرك گناهلرینه مؤلف افندینك نظریله، «جلاء الروح» اسملی قصیده‌سنده مولوی جامی حضرتلرینك نظرلری آراسنده تفاوت نه قدر فاحشدر!

«جلاء الروح» قصیده‌سنده مولوی جامی حضرتلری دیمش:

بعصیان طعنه بر آدم زدندی قدسیان اول
ولی آخر همان آمد بر ایشان وجه رجحانش!
کجا آدم شدی مرآت کامل گر نیفزودی
جمال عز مسجودی ز خال ذل عصیانش؟

ترجمه: آدمه گناهیله ملکلر طعن ایتدیلر؛ لکن عاقبت ملکلردن آدمك آرتقلغنه اوگناه سبب اولدی. ملکلره مسجود اولمش یوزك گوزللگی گناه میگی ایله (بەگی ایله) آرتماسه ایدی، انسان بوتون موجوداتك اك گوزل کوزگوسی اولا بیلورمی ایدی؟ (البته یوق!)

انسانك گناهله بویالمش جمالنه شرفنه استعدادینه بویله نظر ایتمکمی گوزلدر؟ یاخود ۳۰نجی صحیفه دەگی اسکی لافلری ملاحظه سز تکرار قیلوب، اوفاق پرده آرقاسنده قاپلانمش غایت بویوك حقیقتی کورمەمكمی؟

ایکی رکعت نمازده انسانك رکوعنه ۳۰نجی صحیفه ده مؤلفك نظریله «جلاءالروح» قصیدەسنده مولوی جامی حضرتلرینك نظرلری آراسنده تفاوت نه قدر فاحشدر!

«جلاء الروح» ده مولوی جامی دیمش:

چو باشد پشت خمگشته چو چوگان در رکوع، اورا
نماید نه فلك سرگشته گویی پیش چوگانش!

ترجمەسی: رکوع ده انسانك بیلی طوپ طایاغی کبی بوگولمش اولور ایسه، طوقوز کوك او انسانك طایاغی یاننده اوفاق بر طوپ کبی قالور.

شو نظرمی گوزلدر؟ یاخود بوتون انسانلرك نمازلری، آو تومات حرکتی کبی، روحسز معناسز بر حرکتدر دیمك نظریمی؟

ملکلرك «اتجعل فیها من یفسد فیها ویسفك الدماء» سوزیله

اعتراضلرینه حکمت الهیه لسانیله «انی اعلم مالا تعلمون» جوابی ویرلمش ایدی. بوتون نبیلرڭ اڭ بویوك معلمی جبریل امین شو قیصه جوابه قناعت قیلوب، سکوت ایتمش ایدی.

محترم مؤلف افندی اڭ اسکی اعتراضلری غایت اوفاق لسانله تکرار ایتمش ایسه ده، قران کریم ده حکمت الهیه لسانیله سویله‌نمش جوابه، نه دندر، قناعت ایتمه‌مش.

مؤلف افندی قناعت ده ایتمه‌مش، هم‌ده انسانڭ ملکدن آرتقلغنه آچیق دلالت ایدر «واذ قلنا للملائکة اسجدوا لآدم فسجدوا» کبی-«فقعوا له ساجدین» کبی محکم آیت کریمه‌لری ده تاویل ایتمش.

بن ده اویله تأویللرڭ معنالرینی قبول ایده بیلورم. درست، طبیعت‌ده وار قوتلرڭ هر بری انسانلره عقل برکه‌سنده انقیاد ایتمشدر. لکن تأویل معنالرینڭ درستلگی حقیقی معنالری هیچ بر وقت نفی ایده‌مز.

هر قائلڭ هر سوزی حقیقی معناسنه حمل قیلنور. هر سامع، اوزینڭ فکرینڭ اقتدارینه کوره، هر سوزی تأویل قیلا بیلور. لکن سوزڭ حقیقی معنالرینی هیچ بر وقت ترك ایده‌مز. تأویلڭ یالڭز بر مساعده‌سی واردر؛ حقیقی معنالری نفی ایتمك قوتی تأویل ده هیچ بر صورتله بولنه‌ماز. تأویل سامعڭ اراده‌سنه، فکرینڭ اقتدارینه، اکثریتله هواسنه تابع اولور. حقیقی معنالر ایسه، قائلڭ اراده‌سنه، عرفڭ دلالتنه تابعدر. قائلڭ اراده‌سی سامعڭ اراده‌سنه، عرفڭ دلالتی سامعڭ هواسنه البته هر حال‌ده تقدیم قیلنور.

تأویل هیچ بر وقت گناه اولماز، تأویل قاپولری هیچ بر وقت قاپانماز. لکن لسانڭ عرفڭ دلالتیله آڭلانور حقیقی معنالری نفی ایتمك هر وقت گناه اولور، هوائی معنالری قائلڭ اراده‌سنه جبراً اسناد ایتمك هر وقت جنایت اولور.

ملائکه سوزی حقیقی معناسنه، یعنی عقلیده قوتیده بزدن آرتق نورانی مخلوق معناسنه حمل قیلنور ایسه، ضررمی وار؟ عجبا، برمانع وارمی؟

اویله نورانی عاقل مخلوقلری بز کورمه‌مش ایسه‌ك، بزم قصورمز، بزم حدودی یوق یالکز بر جهلمز ـ بزه معلوم دگل حقیقتلرك هر برینی می ابطال ایدر؟

ملائکه کبی بوتون سماوی دینلرك تعلیملری برکه‌سنده آدمدن آلوب شوکونه قدر بوتون انسانلره معناسی معلوم بر سوزی «طبیعت قوه‌لری» معناسنه حمل ایتمك کبی تأویل یا تحریفی مؤلفك جسارتی مساعده ایدر ایسه، حقیقی معنالرینی نفی ایتمك جسارتلرینه مؤلف افندی بازنماسه کرك.

محترم مؤلف «حسن، قبح ـ عقلی می؟ شرعی می؟» کبی فقهك فلسفه‌سی بلکه اساسی اولا بیلور مسئله‌لری ده جرح ایتمش.

شو مسئله ـ اصول کتابلرنده بیان قیلنمش بویوك مسئله‌لرك بریدر. توضیح کبی اصول کتابلرنده دلیل اولمق اوزره کوسترلمش «مقدمات اربعه»لر اوفاق ایسه‌ده، شو مسئله غایت مهم غایت بویوك مسئله‌در. کله‌جك کونلرك برنده حقوق اسلامیه فلسفه‌سی تدوین قیلنه‌جق اولور ایسه، اویله مسئله‌لر فقه مکتبلرینك اساسی کبی اعتبار قیلنه‌جقدر.

اویله مسئله‌لری اورتادن آتمق، فکر میدانلرندن چیقارمق «اصلاحات دینیه» اولماز، بلکه حقوق اسلامیه تدوینلرینه یول باغلامق کبی بر حرکت اولور؛ فقه مکتبلرینك ادبی تاریخلرینی هدم اولور؛ آغزلری قاپامق، فکرلری باغلامق کبی فائده‌سز بر استبداد اولور.

شو مسئله‌ده بزم بویوك فقهامز اختلاف ایتدیلر؛ گناه دگل ایدی. او اختلافلرك فائده‌لرندن شوکون بز غفلت ایدر ایسه‌ك گناه اولور.

حسنك قبحك عقلیلگی شرعیلگی مسئله‌لرنده اوچ مذهب، اوچ مکتب وار ایدی:

۱) حسنڭ قبحڭ شرعیلگی.

شو گوزل مذهب بزم اصول کتابلرنده اشاعره امامل رینه نسبت قیلنمشدر. اساس جهتیله غایت درست، غایت صاغ بر مذهبدر. مصلحتلری مفسده‌لری انکار ایتمك اساسنه دگل، بلکه شارعڭ اراده‌سنه اختیارینه تصرفلرینه هر جهتله استقلال ویروب، شارع عزیزڭ اختیارینی تصرفلرینی تبعیت ذلتلرندن تنزیه ایتمك اساسنه بنا قیلنمش غایت محترم بر مذهبدر.

عاقل اولمق مؤمن اولمق صفتیله، شو مقدس اساسی انکار ایتمك البته ممکن دئلدر.

عزیز مطلق، قاهر مطلق، شارع کریمڭ اراده‌سی اختیاری غرضلرڭ مقصدلرڭ هیچ برینه هیچ بر وقت البته هیچ بر جهتله تابع اولماز. شو عقیده اسلامیت نظرنده البته بر بینه‌در.

صاغ اساسلی حق مذهبڭ گوزل یوزی کلامیون جهله‌سنڭ اوفاق فکرلریله بیهوده شرحلریله، درست، تلویث قیلندی. مصلحتلری مفسده‌لری اهمال ایتمك کبی فکرلر شو مذهبڭ بویوك امامل رینه نسبت قیلنوب؛ شو اولگی مذهب «الوهیت‌ده سفاهت» صورتیله‌ده تصویر قیلندی.

حقیقت، هر وقت، نادان دوستڭ اوصال دشمنڭ قلمیله تحریف قیلنه کلمشدر.

بویوك امامل رمزڭ گوزل نظرلرینی حق مذهبلرینی نادان دوستڭ اوصال دشمنڭ قلمیله یازلمش سطرلردن آرامش ایسه‌ك، آرار ایسه‌ك، گناه اوزمزده اولور، بویوك امامل رمزڭ اختلافلرنده اولماز.

هر حال‌ده شو اولگی مذهب الوهیتڭ جلالنه شارع حکیمڭ عزتنه اڭ مناسب بر مذهبدر. چونکه شارع حکیمڭ اراده‌سی اختیاری تصرفی محدود اولاماز، تابع اولماز، تبعیت نقیصه‌لرندن هر وقت پاك اولور.

شو مذهب اساس جهتیله هر نه قدر حق ایسه ده، مذهبك امامی هر نه قدر بویوك هم محترم ایسه ده، مذهبك اوزنده بر جهتلیلك قصوری واردر: احکام شرعیه ده الوهیت جهتنه اوزینك نظرینی حصر ایتمش مذهب - هیئت اجتماعیه جهتلرینه اصلا التفات ایتمه مش.

درست، امرلرده نهیلرده اللهك اراده الهیه سنه اختیارینه نسبتله مصلحتك وجودی شرط قیلنه ماز. یوقسه الوهیتك اختیارینی تصرفلرینی تحدید لازم اولور ایدی. لکن هیئت اجتماعیه حاللرینه، انسانلرك امتثاللرینه نسبتله مصلحتك وجودی شرط قیلنمق البته لازمدر. یوقسه، حکمت الهیه ده عبث واقع اولور ایدی.

مصلحتك وجودینی شارع حکیمك اختیارینه نسبتله شرط ایدر ایسه‌ك، تحدید اولور. البته جائز دگلدر. لکن هیئت اجتماعیه حاللرینه، انسانلرك بنده لرك امتثاللرینه نسبتله شرط ایدر ایسه‌ك، حکمت اولور. اللهك تصرفلرینه نتیجه اولمق صفتیله مصلحتك وجودی البته لازمدر.

سماوی خطابلرك هر برنده ایکی جهت واردر: ۱) الوهیت اراده سنه اختیارینه نسبت جهتی، ۲) انسانیتك امتثالنه نسبت جهتی.

اولگی جهتله سماوی خطابلرك هر بری مطلقدر؛ هیچ بر شرط، هیچ بر حد یوقدر. الوهیت جلالنه نسبتله البته بویله اولمق لازمدر. عقیده کتابلرنده شو حقیقتی تعلیم یولنده «افعال الله لا تعلل بالاغراض» جمله سی ذکر قیلنمشدر.

ایکنچی جهتله سماوی خطابلرك هر بری، بلا استثنا، محدوددر، مصلحت وجودیله مشروطدر، حکمت الهیه سماسندن اینمش خطاب الوهیت ده مصلحت بولنماق البته ممکن دگلدر. الوهیت جمالنه نسبتله بویله اولمق لازمدر. اصول کتابلرنده شو

حقیقتی بیان یولنده «الاحکام معللة فی الاسلام» قاعده اساسیه سی بیان قیلنمشدر.

شو ایکی جهتدن غفلت ایتمز ایسه‌ك، اوچ مذهبك هر برینی محاکمه ایتمك آسان اولور.

٢) حسنك، قبحك عقلیلگی؛ هم ده عقلك حاکملگی.

غایت بویوك غایت مهم شو ایکنچی مذهب - بزم اصول کتابلرنده اعتزال امامرینه «عدل و توحید» اصحابنه نسبت قیلنمشدر.

شو گوزل مکتبك تعلیمنه کوره، امرلرك نهیلرك هر برنده البته مصلحت واردر؛ انسانك عقلی او مصلحتلری ادراك ایدر. انسانك عقلنده حاکمیت صفتی ده واردر. یعنی بر فعلده بر مصلحت ادراك قیلنور ایسه، عقل حاکم اولور، او فعلك وجوبیله حکم ایدر؛ بر فعلده مفسده وجودی معلوم اولور ایسه، عقل او فعلی تحریم ایدر، انسانلری او فعلدن نهی ایدر. سماوی شریعت وارد اولسه‌ده، اولماسه‌ده، عقلك حکمیله تکلیف ثابت اولور.

شو مذهب، اولگی مذهب کبی، اساس جهتیله البته حقدر. چونکه فعلده مصلحت بولنمامق؛ وار ایسه، او مصلحتلری عقل ادراك ایتمه‌مك البته ممکن دگلدر.

شو گوزل مذهبی بعض مسئله‌لرده، مثلا: ایمان کبی، شکر کبی مسئله‌لرده امامرك امامی ابو حنیفه رضی الله عنه حضرتلری ده التزام ایتمشدر. موجدك وجودینه ایمان، منعمك نعمتلرینه شکر عقلك حکمیله واجبدر، امام الائمه ابو حنیفه نظرنده.

اساس جهتیله حق شو مذهب، اولگی مذهب کبی، نادان دوستك اوصال دشمنك قلمیله بر از تحریف قیلنمشدر: الوهیتك اختیارینه تصرفلرینه محدودیت کبی، مصلحتلره تبعیتله شارعك حکم ده مجبوریتی کبی، اوفاق بویوك حاللرك هر برنده انسانلره عقوبتی التزام

ایتمك كبی منفور صورتلرله شوگوزل مذهب تصویر قیلنمشدر.
هیئت اجتماعیه حاللرینه انسانلرڭ امتثالنه نسبتله شومذهبی محاكمه ایدر ایسه‌ك، شوگوزل مذهبی قبول ایتمك البته ممكن اولور. الوهیت اختیارینه محدودیت، حكم‌ده مجبوریت كبی باطل نتیجه‌لر لازم اولماز. عقلك حاكمیتی‌ده آخرت‌ده عقوبتی ایجاب دعوالرینه قدر وارماز ایسه، ضرر یوق؛ قبول قیلنه بیلور «ان الحكم الا لله» آیت كریمه‌سنه‌ده مخالف اولماز. انسان خلافت شرفیله طبیعت‌ده تصرف ایدر ایسه؛ انسانڭ عقلی‌ده، خلافت شرفیله، شریعت‌ده تصرف ایده بیلور. طبیعت‌ده انسانڭ خلافتی‌ده عقلی بركه‌سنده ایدی؛ عقل اوزینڭ فضلیله شریعت ده البته خلیفه اولا بیلور.
محیی‌الدین ابن عربی فتوحاتڭ بر قاچ صحیفه‌لرنده شومذهبی اختیار ایتمشدر.

٣) حسن، قبح عقلیدر؛ لكن عقل حاكم دگلدر.

اصول كتابلرنده شو مذهب حنفیلره نسبت قیلنمشدر.
هر حكم‌ده بر مصلحت البته واردر، عقل او مصلحتی ادراك ایدر. لكن عقل‌ده حاكمیت قوتی یوقدر. مصلحتی وار فعللری انسانلره ایجاب ایده‌مز. اویله فعللرڭ برینی انسان ترك ایدر ایسه، مواخذه قیلنه‌ماز. خبر سماوی وارد اولمادقچه انسان جزالرڭ برینه مستحق اولماز.
شو ٣نچی مذهب هیئت اجتماعیه‌ده مصلحتلری رعایه اساسنه مبنیدر. حاكملگی یالگز شارعڭ اختیارینه تسلیم ایتمك جهتیله، عظمت الهیه‌ده تأدب فضیلتی ده شو مذهب ده واردر.
حكم ده حرج یوقلق فضیلتی ده یالگز شو مذهبڭ غایت مهم بر خصوصیتی در.
ایكنچی مذهبڭ نظرینه كوره، عملی اجتماعی مسئله‌لرڭ بعضلرنده حكم معلوم اولمامق سببیله، اكثریتله حرج هم تحیر واقع اولور.

مثلا: بر حادثه ده مصلحت جهتی ده مفسده جهتی ده احیانا معلوم اولماز؛ یاخود مصلحتله مفسده تعارض ایدر. عقل حاکم اولمق حسبیله، ۲ نچی مذهبك نظرینه کوره، بویله خصوصلرده انسان متحیر قالور: واجبلك احتمالنه کوره، او فعلی ترك ایده مز؛ حراملق احتمالنه کوره، اقدام ایده مز. غایت بویوك حرج واقع اولور، ایکی آراده انسان متحیر قالور. اما اولکی مذهبله اوچنجی مذهبك نظرینه کوره، بویله حرج هیچ بر وقت بولنماز. چونکه شریعتك بیانی یوق خصوصلرده، حاکم یوقلق جهتیله، عفو ثابت اولور. ترك ایدر ایسه ده ارتکاب ایدر ایسه ده، انسان مواخذه قیلنماز.

انسانك حریتنه، عقلك اجتهادینه، هر خصوص ده تفکرینه الڭ مساعد مذهب شو اوچنجی مذهبدر. لکن اوچ مذهبك هر برینه هر حال ده احترام کوزیله نظر ایدرز؛ هر برینی، استفاده فکریله، محاکمه ایدرز. حسنك شرعیلکی عقلیلکی مسئله اعتقادیه دگل ایسه ده، غایت مهم بر مسئله اصولیه‌در. او مسئله ده اختلافك‌ده غایت صاغلام اساسلری واردر. «دینی تدبیرلر»ڭ ٢٦ ـ ٢٧ صحیفه‌لرنده اون سطرده یازلمش سطحی سوزلر اصول کتابلرندن خبری وارمؤلفڭ قلمنه موافق دگلدر.

علمی مسئله‌لرده احیانا مادی عملی هیچ بر اهمیت بولنماز؛ لکن ادب جهتیله یاخود دقت جهتیله غایت گوزل اهمیتی بولنور. فکرده حریت، رغبت، نشاط وار ایسه، البته انسان اویله مسئله‌لرده تفکر ایدر؛ معلوماتنه کوره، ایکی طرفك برینی اختیار ایدر. اویله مسئله‌لرده ده افکار البته مختلف اولا بیلور. اویله اختلاف مطلوب دگل ایسه، ممنوع ده دگلدر.

مثلا: «حرام رزق می؟ دگل می؟» مسئله‌سی کبی. بویله

مسئله‌لرده هر بر متفکر اوزینڭ نظرینه کوره، ایکی طرفڭ برینی اختیار ایده بیلور.

رزق-احسان الهیدر. اللهڭ احسانه حراملری نسبتدن حیا ایدر انسان «حرام رزق اولاماز» دیه بیلور. حرامی تناولدن، حرامله تغذیدن شارع کریم انسانلری نهی ایتمشدر. بوڭا کوره،

«فکلوا من ما رزقکم الله حلالا طیبا»

آیت کریمه‌سی او متأدبڭ نظرینه اساس اولا بیلور. چونکه «حلالا طیبا» امردن حال اولسه‌ده، ماضیدن حال اولسه‌ده، «من» تبعیض دگل، بلکه بیاندر. بیان اولور ایسه، رزق یالڭز مباحلره منحصر قالور.

شو گوزل نظر الوهیت احسانلری قاپوسنده تادب اولمق جهتیله البته قبول قیلنه بیلور. حراملری‌ده اللهڭ احسانی دیمك اللهڭ احسانلرینی حرام دیمك کبی بر شیدر.

«حرام رزق‌می؟ دگل‌می؟» مسئله‌سنده دها بویوك ایکنچی بر نظر واردر:

شارع حکیمڭ خطابی حلال شیلرڭ حرام شیلرڭ عینلرینه نسبتله دگل، بلکه مکلفڭ فعلنه نسبتله اولور. هیچ بر طعام‌ده هیچ بر رزق ده اوز باشنه حلاللك حراملق بولنماز. یالڭز انسانڭ استفاده‌سنه تناولنه نسبتله رزق یا حلال اولور یا حرام اولور. شارعڭ ایجاب تحریم کبی خطابلری‌ده اعیانه نسبتله اولماز، بلکه مکلفڭ افعالنه نسبتله اولور. طهارت‌ده شویله‌در، نجاست‌ده شویله‌در. طبیعت دنیاسنده بولنور شیلرڭ هیچ بری اوز باشنه نجس دگلدر، اوز باشنه طاهر دگلدر. بلکه طاهرلك نجسلك انسانڭ یالڭز ملابسه‌سنه نسبتله اولور. بوڭا کوره، طبیعیلرڭ نظرنده کیمیاویلرڭ ذوقنده نجس بولنماز.

اشیاده اوز باشنه حلاللك حراملق بولنماز ایسه، احسان الهی قاپولرندن صادر اولمق جهتیله هیچ بر شیده حراملق بولنماز . احسان خزینه‌لرندن انسانلره کوندورلمش شیلرك هیچ بری احسان اولمق جهتیله حرام اولماز . بوڭا کوره ، هر بری رزق اولا بیلور . حراملق انسانك من غیر حق تناولنه نسبتله‌در . بوڭا کوره، اللهك احسانیله شارع حکیمك تحریمی آراسنده تناقض قالماز . بوڭا کوره ، هم حلال هم حرام رزق اولور .

رزقلرك بعضلری انسانك تناولنه نسبتله حلال اولور ، بعضلری حرام اولور . یعنی رزقلرك بعضلرینی بزه شارع حکیم حلال ایتمشدر ؛ بعضلرینی حرام ایتمشدر . حرام شیلری استثنادن صوڭ قالمش حلال رزقلری قران کریم «بقیة الله خیر لکم» کبی آیت کریمه‌لرده اللهك اوزینه اضافه ایتمشدر ؛ «فکلوا مما رزقکم الله حلالا طیبا» کبی آیت کریمه‌لرده اللهك عظمت الهیه‌سنه اسناد ایتمشدر . بزه‌ده قران کریمك غایت گوزل شوادبیله تأدب ایتمك لازمدر . تعبیرك یاڭلش دلالتلرندن صاقلانمق ملاحظه‌سیله، حرام رزقلری اللهك عظمت الهیه‌سنه اضافه ایتمکدن ده بز البته صاقنورز .

حرام رزقدر . لکن رزق الله یالکز حلال اولور . «رزقنی الله حلالا طیبا» تعبیری درست ایسه‌ده، «رزقنی الله حراما خبیثا» تعبیری لسان ادب ده درست دگلدر .

لسانك یاڭلش تعبیری، تعبیرك خطا دلالتی بولنه بیلور . بلاغت یاڭلش تعبیردن صاقنمقله تمام اولور . سامعك‌ده فهمی خطا اولا بیلور . خطا فهملردن صاقنمق هر منتقدك اك برنچی وظیفه‌سیدر .

ومن یك ذا فم مر مریض یجد مراً به الماء الزلالا .

«حرام رزقمی ؟ دگلمی ؟» مسئله‌سنده اسلام فیلسوفلرینك (صوفیلرك) دها بویوك بر نظرلری واردر . اوچ نظرك هیچ برنده

هیچ بر بأس یوقدر. ایمانی غایت صاغ هر بر مومن او اوچ نظرک هر برینی اختیار ایده بیلور.

۲۸ نچی صحیفه‌ده، ۱۲ نچی سطرده یازلمش «حیوانلرك ییدکلری نجسلری بیله شارع رزق دیمشدر» سوزی مساهله قلمیله یازلمش اولسه کرك. چونکه طبیعت مائده‌لرنده بذل قیلنمش شیلرك هیچ بری حیوانلره نسبتله نجس دگلدر. الله حیوانلره نسبتله رازقدر، شارع دگلدر. الهك شارعلکی یالکز انسانلره نسبتله اولور.

فلان شئ بزه نسبتله بلکه نجسدر خبیثدر. لکن طبیعی بر ماده، کیمیاوی بر عنصر اولمق جهتیله خبیث دگلدر، نجس دگلدر: حیوانلره غذا اولا بیلور؛ انسانلره ده بعضا فائده ویره بیلور.

طبیعت دنیاسنده بزه نسبتله خبیث شیلر وار ایسه ده، طبیعت اوز باشنه پاکدر. طبیعت مائده‌سنده مبذول شیلرك هر بری قوش قورتلرك حیوانلرك هر برینه حلال غذادر.

عالم وجودده انسانیت نوعنه حیوانیت جنسنه نسبتله خیرات واردر، شرور واردر. لکن عالم وجودك اوزینه، موجدك حکمتنه نسبتله شرور یوقدر. شر یالکز بزه یالکز حیوانه نسبتله شردر.

شو مهم حقیقتلری آکلامق تیوش ایدی.

رؤیت مسئله‌سی ده اوز باشنه گوزل مسئله‌در. اجتماعی جهتله شو کون بلکه اهمیتی یوقدر، لکن فلسفی جهتله اهمیتی واردر. اویله مسئله‌لرده اهل اسلامك فکرلرینه طارلق ویرمك مناسب اولماسه کرك. بر قاچ عصر مقدم بدویت دنیاسنده سویلنمش «وللناس فیما یعشقون مذاهب» سوزینی شو کون مدنیت دنیاسنده سویله‌مك دها گوزل اولسه کرك.

«قران کریم مخلوق دگل» مسئله‌سی‌ده هر جهتله، عقیده‌جهتیله‌ده،

ادب جهتیله ده مهم مسئله در. قران کریم اللهك صفتی اولمق معناسیله‌ده، کلمات مجموعه معناسیله‌ده مخلوق دگلدر. کلام مسموع، دیه‌لم، قدیم دگلدر، محدثدر. لکن هیچ بر حالده مخلوق دگلدر.

شو مسئله‌ده امام احمد بن حنبل حضرتلرینك ثباتلرینه غایت دقیق فهملرینه بوتون عالم اسلامیت ثنا ایدر. مامون کبی خلیفه‌لرك شو مسئله‌ده جنونلرینه غلولرینه انسان هر حالده تعجب ایدر.

مخلوق سوزینك اوچ مقابلی واردر: ۱) قدیم ۲) منزل، ۳) حق.

اولکی معناسیله، یعنی قدیم دگل معناسیله مخلوق سوزی کلام مسموع حقنده تحمل قیلنه بیلور ایسه‌ده، تأدب وظیفه‌سیله اویله سوزلردن صاقنمق دها گوزلدر. صوڭ ایکی معناسیله یعنی منزل دگل، حق دگل مناسیله مخلوق سوزی قران کریم حقنده هیچ بر صورتله تحمل قیلنه‌ماز. قران کریم منزلدر، قران کریم حقدر، قران کریم البته مخلوق دگلدر.

اولکی ایکی اوچ عصرك قان ایله یازلمش تاریخ صحیفه‌لرینی اوقور ایسه‌ك، شو مسئله اوزرنده قوپمش قیامتلری کورر ایکن، امام احمد کبی بویوکلرك ثباتلرینه بن مفتونیت کوزیله نظر ایدرم. مأمون کبی خلیفه‌لرك جنونلرینه انسان حیرت کوزیله نظر ایدر. اوچنچی عصرك اوللرنده قاینامش حادثه‌لره انسان انتقاد کوزیله باقار ایسه، او منفور حادثه‌لرك بر سببدن بر منبعدن جدوثنه قناعت ایدر.

بوتون اهل اسلامی فکر برلگنه دعوت ایتمك، اوفاق بویوك شیلرده مخالفت ایدن آدملرك هر برینی دشمن کورمك، انسانك فکرینه حریت ویرمه‌مك ـ بوتون فتنه‌لرك الڭ باش سببی اولمشدر.

بیڭ عصرلق او دهشتلی تجربه‌لردن بز ایندی استفاده ایده‌یك. اختلافی افتراقدن عداوتدن فرق ایده‌یك. انسانك فکرینه هر

خصوص‌ده حریت ویروب، حرمت قیلوب؛ افکارك اختلافیله برابر، قلب برلگنه، قصد برلگنه سعی ایده بیلور ایسه‌ك، تدبیرلرك تدبیری تمام اولور.

خلافت کتابك مقدمه‌سنده سیاسیلگی دعوی قیلوب‌ده سیاستدن قاچمش مولف افندی کتابك دورتدن برینی سیاسی مسئله‌لرك‌ده اڭ بویوگنه اڭ مشکلنه یعنی خلافت اسلامیه مسئله‌سنه وقف ایتمشدر. (۳۳-۵۲)

خلافت یا خود امامت - بوتون جامعه اسلامیه‌ده بر، دنیاوی، سیاسی، اڭ بویوك ریاستدر. دولتك عزتنه، ملتك مصلحتلرینه، وطنك عمرانه نظر ایدر، قانونك شریعتك همه حکملرینی تنفیذ قیلوب، امنك عدالتك دوامنه بقاسنه خدمت ایدر.

شو خلافت مسئله‌سی فوق الغایه دهشتلی، صوڭ درجه‌ده مهم اڭ بویوك مسئله ایدی. حتی سید الوجود نبی کریم علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك مقدس جسدلرینی دفندن قبل، اصحاب کرام خلافت مسئله‌سنك حلیله مشغول قالدی. اهل بیت طرفداری سیده فاطمه خانه‌سنده، مهاجرلر ابو بکر یاننده، انصار بنی ساعده سقیفه‌سنده طوپلاندی. وفات قایغولری‌ده، جنازه فریضه‌لریده صحابه‌لرك خاطرلرندن چیقدی.

بوتون مهاجرلری بر کلمه‌ده جمع ایتدکدن صوڭ، ابو بکر حضرتلریله عمر انصار سقیفه‌سنه کلدیلر. فتنه‌سز ایسه‌ده، اولدقچه شدتلی مشاوره، آتشلی مذاکره دوام ایتدی. ابو بکر او بویوك جمعیت‌ده اوزون بر خطبه اوقودی. (نطق سویله‌دی.) سیاستیله، عقلیله، لسانیله، وقاریله اڭ مشکل مسئله‌یی حل ایتدی، اصحاب کرام قناعت ایتدی. تاریخی، او بویوك جمعیت‌ده بوتون اصحاب بالاجماع ابو بکرك خلافتنه بیعت ایتدیلر.

مدینه بازارینه یاقین ، سعد بن عباده حضرتلرینك خانه‌سی جوارنده بنا قیلنمش سقیفه‌ده (کوله که‌لك‌ده) ابو بکر حضرتلری طرفندن سویلنمش او تاریخی خطبه امام احمدك «المسند» نده بر قاچ صحیفه‌لرنده روایت قیلنمشدر . بزه لازم بر قاچ سوزی بوراده نقل ایده‌یم :

قال ابو بکر: ولقد علمت، یا سعد، ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال، وانت حاضر، قریش ولاة هذا الامر . فقال له سعد صدقت . وقال ابوبکر ولم تعرف العرب هذا الامر الا لهذا الحی من قریش. هم اوسط العرب نسباً وداراً .

شو «قریش ولاة هذا الامر .» سوزی - اك بویوك بر جمعیت ده، بوتون اصحاب کرامك حضورنده، بری دیگرینه خصم ایکی طرفك یعنی مهاجرلرله انصارك اجماعیله شارع کریمك حق حدیثی اولمق اوزره قبول قیلندی .

یعنی «خلافت قریشك حقیدر» قراری بالاجماع مقبول اولدی .

درست، خلیفه ابو بکر حضرتلرینه بیعتدن بر ایکی آدم بلکه تخلف ایتمشدر . لکن خلافتك قریشیلره اختصاصی حقنده هیچ بر اختلاف او دقیقه‌دن صوك قالمامش ایدی.

او وقتك سیاستی‌ده البته بونی اقتضا ایتمش ایدی. زیرا قریش‌ده عصبیت وارایدی. او وقت اك قوتلی قبیله قریش ایدی . شرف جهتیله‌ده، نسب جهتیله ده، حرم برکه‌سیله‌ده، کعبه حرمتیله‌ده قریش عرب قبیله‌لرینك هر برینه او وقت فائق‌ایدی. بوڭا کوره، خلافتك قریشیلره انحصارینی بوتون عرب قبیله‌لری قبول‌ایتدی، مخالفت ایتمش هیچ بر قبیله هیچ بر فرد یوق ایدی. اگرده دیگر قبیله‌لرك برینه خلافت حقی ویرلسه ایدی، هیچ بر قبیله اعتراف ایتمز ایدی؛ تنافس شوملغیله، قبائل محاربه‌لرینه یول چیقار ایدی .

او وقتکی احوالك اقتضاسنه کوره، شارعك لسانیله ده اصحابك اجماعیله ده خلافت قریشیلره حصر قیلندی .

او زينك خطبه سنده ابو بكر بوڭا اشاره قيلوب، «ولم تعرف العرب هذا الامر الا لهذا الحى من قريش. هم اوسط العرب نسباً وداراً.» ديدى.

شو سياست، وقتنه كوره، الڭ معقول الڭ مناسب گوزل سياست ايدى. او وقت خلافتى قريشيلره تخصيص ايتمك لازم ايدى، ضرورى ايدى. اختصاصى حقنده حديث كتابلرندن دليل آرامق زحمتلرينه احتياج يوق ايسه ده لكن مثال قيلمق اوزره بر قاچ حديث:

۱) لا يزال امر الناس ماضياً وهذا الدين عزيزاً ما وليهم اثنا عشر خليفه، كلهم من قريش.

جابر بن سمره، خليفه عمر، ابو موسى الاشعرى كبى صحابيلردن شو حديثى مختلف عباره‌لرله بخارى، مسلم، ابو داود كبى اماملر روايت ايتمشدر.

۲) الائمه من قريش. ابرارها امراء ابرارها، وفجارها امراء فجارها. وان امرت عليكم قريش عبداً حبشياً مجدعاً فاسمعوا واطيعوا.

بخارى، مسلم، ابن ماجه، حاكم شو حديثى خليفه على حضرتلرندن روايت ايتمش.

لكن خلافتك قريشيلره اختصاصى هر قيددن هر شرطدن مطلق دگلدر، همده زمان جهتيله‌ده عمومى دگلدر. اولگى عصرده خلافتك قريشيلره اختصاصى قريشك قوتنه، شوكتنه، شرفنه، قريشيلرك اهليتلرينه تابع ايدى.

خلافت: دينك، دولتك، ملتك، وطنك مصلحتلرينه خدمت ايده‌جك بر رياستدر. بويله بر رياست: قوته، شوكته، اهليته توقف ايدر. بويله رياستده قبيله‌لرك، فردلرك خصوصيتلرى هيچ بر صورتله هيچ بر وقت شارع حكيم لسانيله توصيه قيلنه‌ماز. شو معنى بديهى ضرورى بر معنادر. بويله اولمازسه، شريعتكده خلافتكده اهميتى باطل اولور.

امام حاكم صحابی انس‌دن روایت ایتمش:
٣) الائمة من قريش ما عملوا فيكم بثلاث: ١) ما رحموا اذا استرحموا، ٢) وقسطوا اذا قسموا، ٣) وعدلوا اذا حكموا.
یعنی: حاجتلری ایفا، حقوقلری اقامت، عدالتی تنفیذ ایدرلر ایکن قریشیلر امام اولا بیلورلر. یوقسه، یوق دیمکدر.

خلافتك قریشیلره اختصاصی سیاست اقتضاسیله، همه اصحابك اجماعیله، بوتون عرب قبیله‌لری طرفندن بالاتفاق، بلکه ممنونیتله‌ده قبول قیلندی.

قریشیلر آراسندن ابوبکرك خلیفه‌لگی‌ده، تخلف ایتمش ایکی اوچ آدمی صایماز ایسه‌ك، بوتون امتك اجماعیله، قوت وشوکت اهللرینك اتفاقیله ایدی.

شو حال، وقتك احوالنه کوره، طبیعی بر حال ایدی. او وقت خلافت خصوصلرنده ابو بکر حضرتلرینه رقیب اولا بیلور بر فرد یوق ایدی. ابو بکر حاضر ایکن، خلافت شرفنه هیچ بر آدم طمع ایده‌مز ایدی.

ابو بکر هر جهتله اصحاب کرامك هر برینه فائق ایدی. خلقك کوڭلنه هر صحابیدن زیاده یاقین اولوب؛ خلق کوزنده حرمتی، اعتباری هر صحابیدن زیاده ایدی. شارع کریم حضورنده‌ده حرمتی‌ده حقوقی‌ده غایت بویوك ایدی. شارع کبیر مدینه‌ده حاضر ایکن، شارعك امریله نمازلرده امامتی، بر یا ایکی دفعه جمعه‌ده‌ده امامتی - ابو بکر حضرتلرینی خلافته تعیین حقنده غایت آچق بر فرمان کبی ایدی.

نبی کریم حضرتلری صوڭنده ابو بکرك خلیفه اولاچغی حتی بدوی عربلره‌ده معلوم ایدی. بوڭا حدیث کتابلرندن بر قاچ شاهد:

«عن جبیر بن مطعم قال: اتت امراة الی النبی فکلمته فی شیء فامرها بامر، وامرها ان ترجع الیه. فقالت: ارأیت ان جئت فوجدتك قد مت، ما ذا افعل؟ قال: ان لم تجدینی فائتی ابا بکر!»

بخاری، مسلم، احمد کبی امامل طرفندن روایت قیلنمش شو قصه فتح مکه واقعه‌سندن صوڭ ایدی. چونکه شو حدیثی روایت ایتمش جبیر بن مطعم بدر غزاسنده اسیر اولوب مدینه‌ده جماعت نمازلرینی بر قاچ کون تماشا ایتمش ایسه‌ده، فدا طریقیله مکه‌یه قایتدی؛ مکه فتح قیلندقدن صوڭ، اسلامیتی قبول ایتدی.

شبهه‌سز درست شو حدیث هم عجیب همده غایت مهم بر حدیثدر. بوراده کله‌چکدن خبر ویرمك جهتیله بر نبوت، همده خلافته اهل بر آدمی کوسترمك جهتیله بویوك بر ارشاد واردر.

فتح مکه برکه سیله بوتون جزیرة العرب ده، بوتون عرب قبیله لری کوزنده، هم اسلامیت هم دولت اسلامیه قوتلی اساسلر اوزرینه تأسیس قیلندقدن صوڭ، نبی کریم شارع حکیم حضرتلری اوزی صوڭنده خلیفه اولاجق آدمی، مناسبت چیقدقجه، صراحتله دگل ایسه ده، تعیین ایتمگی موافق کورمش اولسه کرك. امتڭ بوتون اشلرینی امتڭ اوز اختیارینه طاپشرمق مصلحتیله اولسه کرك، شارع کبیر حضرتلری هیچ بر آدمی صراحتله تعیین ایتمه‌مش اولسه کرك.

سیاستدن قاچمش محترم مؤلف افندی خلافتڭ قریشیلره اختصاصی مسئله سنده، ٣٣ نچی صحیفه‌لرده اوزینڭ فکرینی یازار ایکن، سیاستدن قاچمق تأثیریله در، قلم براز مساهله ایتمش، لسان براز فضله سویله‌مش، فکر براز ملاحظه‌سزلق کوسترمش.

ایکی خصمڭ اتفاقیله، بوتون اصحابڭ اجماعیله، شارع حکیمڭ لسانیله ثابت اولوب، وقتڭ سیاستنه، ملتڭ احوال اجتماعیه سنه الڭ

مناسب بر قرار، مولف افندینك فکرینه کوره، قران کریمك میزاننده اسلامیتك روحنه ده خلاف، الڭ باطل بر قرار ایمش!

مولف افندی اوزینك دعواسنه ١١ صحیفه ده یکرمی دلیل یازمش. دلیللری اگرده تام اولا بیلور ایسه، دعواسنك خلافنه، یعنی او وقت خلافتك قریشیلره انحصارینه دلالت ایدر. مثال اولمق اوزره بر قاچ دلیل بورایه نقل ایده یم:

١) انی جاعل فی الارض خلیفه آیت کریمه سنه کوره، خلیفه لك نسب برکه سیله دگل، بلکه علم قوتیله اولور دیمشدر.

درست، شویله در. لکن او وقت قریش قبیله سی الڭ عالم بر قبیله ایدی. سیاست اشلرینه، عمومی اشلری اداره خصوصلرینه هر قبیله دن زیاده آشنا ایدی. بوڭا کوره، خلیفه لك قریشك حقی اولا بیلور ایدی.

٢) قران کریمده حکایت قیلنمش طالوت قصه سی.

بنی اسرائیلدن بر جماعت نبیلرینه بر وقت «بزه بر پادشاه کوستر، دولتمزی وطنمزی اعاده یولنده محاربه قیلایق!» دیدکده، نبیلری «الله سزه طالوتی پادشاه قیلوب کوندردی.» دیمش. اللهڭ فرمانیله تعیین قیلنمش طالوتڭ پادشاهلغنه او جماعت «انی یکون له الملك علینا ونحن احق بالملك منه ولم یؤت سعة من المال.» سوزیله اعتراض ایتدکلرنده، نبیلری «ان الله اصطفاه علیکم وزاده بسطة فی العلم والجسم» سوزیله جواب ویرمش. یعنی: پادشاهلق نسبله یا بایلقله اولماز، بلکه علم قوتیله، عقل هم بدن صاغلغیله اولور دیمشدر.

درست، شویله در، لکن او وقت قریش قبیله سی علم جهتیله ده، عقل جهتیله ده، قوت جهتیله ده هر بر قبیله دن اوستون ایدی. بوڭا کوره، قبیله لرڭ هیچ بری قریشك خلافتنه هیچ بر سوزله اعتراض ایتمه دی. بر فرض اعتراض ایده جك بر آدم بولنو رایسه، او نبی محترمڭ

جوابی کبی ، بزده «ان الله اصطفاهم علیکم وزادهم بسطة فی العلم والعقل والقوه» جوابیله مقابله ایدر ایدك .

بوڭا كوره ، محترم مؤلف افندینڭ شو دلیلی‌ده اختصاص فائده‌سنه دلیل اولور ، ضررینه هیچ بر صورتله دلیل اولاماز .
شو گوزل قصه‌ده محترم مؤلف افندی ایچون ملاحظه‌سی تیوش دها بر نقطه یاخود نکته واردر : پادشاهلق بدن کوچیله عقل قوتیله اولور ایسه ، بدنی قوتلی كوڭلی شجاعتلی عقلی بیوك علمی کوب برنبی حاضر ایکن ، او جماعت نیچون باشقه بر پادشاه آراماش ؟ طالوت بوی‌ده نبیدن بلکه آرتق اولمشدر ، لکن عقل جهتیله علم جهتیله نبیدن آرتق اولمامش اولسه کرك . اگر پادشاهلق یالگز عقل یالگز علم یالگز صاغلق سایه‌سنده اولسه ایدی ، نبی پادشاهلغه طالوتدن زیاده لائق اولور ایدی .

نبی‌ده یوق بعض خصوصیتلر طالوت‌ده بولنمق حسبیله اولسه کرك ، اللهڭ فرمانیله طالوت پادشاه اولدی . لکن او خصوصیتلر طالوتڭ شخصنه عائد فضیلتلردن عبارت اولماسه کرك . چونکه انبیا حقنده اعتقادمزه کوره ، شخصی فضائل نبیلرده دها زیاده اولور . او خصوصیتلر او وقتڭ اجتماعی سیاسی حاللرینه نسبتله یالگز طالوت‌ده بولنور بر وضعیتدن عبارت اولسه کرك .

دیه‌لم ، طالوت عصرنده بنی اسرائیلڭ اجتماعی سیاسی حاللرینی آچیق صورت‌ده تحقیق ایتمش بر تاریخ بزم المزده یوقدر . لکن ۱۱نجی سنه هجریه‌ده عرب قبیله‌لرینڭ اجتماعی سیاسی حاللرینی بر از ایسه‌ده تحقیق ایتمك بزه البته ممکندر . ابو بکرڭ نظری کبی نافذ بر نظرله اولماسه‌ده ، بلکه عادی مؤرخڭ عادی نظریله او وقتڭ احوالنه نظر ایتسه ایدك ، «الائمة من قریش» سوزینی او قدر فاحش لسانله جرح ایتمز ایدك .

مؤلف افندینك دیگر دلیللری‌ده خلافتك قریشیلره اختصاصنه دلالت ایدر، ضررینه دلالت ایده‌مز.

درست، ولایت درجه‌لرنده یالـڭز نسب معتبر دگل، بلکه حسب معتبردر. درست، «ان اکرمکم عند الله اتقاکم». درست، یوسفك، داودك، سلیمانك پادشاهلقلری یالـڭز نسب برکه‌سنده دگل ایدی، بلکه علملری حکمتلری برکه‌سنده ایدی. لکن قریش قبیله‌سنك فضیلتی‌ده یالـڭز نسب جهتیله دگل ایدی. قریشیلر، وقتنه کوره، علم جهتیله‌ده، حکمت جهتیله‌ده، قوت جهتیله‌ده عرب قبیله‌لرینك همه‌سنه فائق ایدی.

درست، امانتی اهلنه تسلیم ایتمك لازمدر. قریش او وقت خلافت وظیفه‌لرینه اهل ایدی. بوڭا کوره، بوتون خلقك اتفاقیله خلافت قریشیلره تسلیم قیلندی.

درست، دولت اسلامیه «شورا» اساسلرینه بنا قیلنمشدر. لکن اڭ معتبر اڭ قوتلی، اڭ اهلیتلی قبیله‌دن رئیس انتخاب ایتمك شورا اساسلرینه مخالف دگلدر.

مولف افندینك باشقه دلیللری یالـڭز قات قات تکراردن عبارتدر.

شارع حکیم یا ابو بکر «الائمة من قریش.» دیمش ایسه، قریشك یالـڭز نسب جهتلرینی اعتبار ایتمه‌مشدر. او وقت قریش عرب قبیله‌لرینك همه‌سنه هر جهتله اوستون ایدی. بوڭا کوره، شارع حکیم لسان نبوتله «الائمة من قریش» دیدی.

شو سوزده شورا اساسلرینه، حقوق ده مساوات قانوننه مخالف هیچ بر شی یوقدر. خلافت کبی غایت مهم بر مسئله‌ده مؤلف افندینك او قدر بویوك مساهله‌سنه هر حالده بن تعجب ایتدم.

ایکی خصمك يعنی مهاجرلرله انصارك اتفاقیله ، بوتون اصحاب کرامك اك بويوك جمعیت ده اجماعیله قبول قیلنمش «الائمة من قریش» سوزینی - غایت اوفاق غایت خطا ملاحظه‌لره طایانوب مولف افندینك انکاری علم قلمنه ، تحقیق قلمنه مناسب دگل ایدی .

مولف افندی «الائمة من قریش» سوزینی ابطال خصوصنده رقم صره‌سیله سکز وجه یازمش . لکن هر بری خطا اولسه کرك .

٤٥ نچی صحیفه ده بیان قیلنمش اولـگی اوچ وجه خطادر : چونکه انصارك هیچ بری «الائمة من قریش» سوزینی انکار ایتمه‌دی . سعد بن عباده حضرتلری «منا امیر ومنکم امیر» سوزینی هیچ بر وقت سویله‌مه‌دی . سقیفه ده ابو بکرك عمرك حضورلرندن قبل ، درست ، انصاریلرك بری «منا امیر ومنکم امیر» سوزینی سویله‌مش ایسه‌ده سعد حضرتلری او سوزی انکار یولیله «هذا اول الوهن» دیمش ایدی .

دورتنجی وجهیله یدنجی وجهی ده خطادر : چونکه «الائمة من قریش» دیمك وصیت یوقلغنه منافی دگلدر . خلیفه قریشدن انتخاب قیلنور دیمك وصیت دگلدر . درست ، بر آدمی تعیین ایتمش اولسه ایدی ، وصیت اولور ایدی . صوڭره حضرت عمر «الائمة من قریش» سوزینی هیچ بر وقت انکار ایتمه‌مشدر . بلکه عمرینك نهایه‌سنده حجدن قایتدقدن صوڭ ، مدینه منبرنده اوزون خطبه‌سنده بوتون اصحاب کرام حضورنده «الائمة من قریش» سوزینی اوزی ده روایت ایتمشدر .

٥ نچی ایله ٨ نچی وجهی ده معناسزدر : چونکه «الائمة من قریش سوزینك شورا آیتلرینه ، شورا اصوللرینه ، خلیفه‌لرده علم کبی حکمت کبی اهلیت کبی شرطلری اعتبار ایتمك ضرورتلرینه مخالفتی یوقدر .

٦ نچی وجهی ده ضعیفدر : چونکه «قانونه اطاعت قیلکز ، امیرکز بنده اولور ایسه ده» دیمك قریش خلیفه‌لرینه اطاعتی مبالغه طریقیله تأکید اولور .

٤٩ - ٥٠ صحیفه‌لرده اسلام دنیاسنه، عرب ملتنه، ایرانیلره مولف افندینڭ خطابلری حقنده فکرمی اولگی مقاله ده یازمش ایدم .
درست، قلم جسور اولا بیلور، حق لسان هر حال ده جسور اولور . لکن هر خطابڭ اوزینه کوره مقامنه کوره بر ادبی اولور .
اسلام دنیاسنه توجیه قیلنمش اوفاق خطابلری قوتلی تأثر اقتضاسیله سویلنمش عادی سوزلر در، دیه‌یك . عرب ملتنه توجیه قیلنمش خطا تکدیرلری «سیاستدن قاچمق» جهتنه حمل ایده‌یك . لکن شارع کبیرڭ مقدس جنازه‌سی حضورنده، مهاجرلرڭ انصارڭ الڭ بویوك الڭ دهشتلی جمعیتلرنده، «الائمة من قریش» کبی الڭ مسئولیتلی سوزی او قدر بویوك ثباتله روایت ایتمش ابو بکری او قدر شدتلی صورت ده تکذیب ایتمك نه اولور ؟
شارع کبیر علیه الصلاة والسلام حضرتلرندن قالا، اسلامیتڭ بر آدمی، ایکی آدمی واردر . شو ایکی آدمڭ ده الڭ بویوگی او قدر انصافسز یالانچی اولور ایسه، . . . . ؟ براق قلمی! طاشلا «دینی تدبیرلر» ی!

یوقاری‌ده بر نیچه دفعه سویله‌دك: نبی کریم شارع حکیمڭ جنازه‌سی حضورنده او وقت خلافتڭ قریشیلره اختصاصی مهاجرلرڭ انصارڭ اجماعیله قبول قیلندی . وقتڭ احوالنه کوره، الڭ مناسب قرار ایدی . بوڭا کوره، عرب قبیله‌لرینڭ هیچ برندن معارضه بولنمادی، حق خلافتی قریشیلره تسلیم ایتدیلر .
لکن، خلافت قریشیلره تخصیص قیلندقدن صوڭ، قریش عائله‌لری آراسنده اختلاف چیقدی: ۱) خلافتی رسول کریمڭ قرابتنه تخصیص فکری، ۲) خلافت قریشیلره خاص ایسه‌ده، رسولڭ قرابتنه خاص اولمامق فکری .

شو اختلاف، شو ایکی فکر، ابو بکرك عمرك عثمانك غایت بویوك حرمتلری غایت آچیق اعتبارلری بر که‌سنده اولسه کرك، عثمانك شهادتنه قدر میدان بولامادی . او فکرلری بسله‌مش کوکل دولقونلری، خلیفه عثمانك دهشتلی صورت‌ده شهادتی فاجعه‌سیله، قاینادی طاشدی؛ اصحاب کرامك قانی سیل کبی آقدی . اهل بیت قتل قیلندی، ایکی مقدس حرم تحقیر قیلنوب کعبه هدم قیلندی، حسابی یوق محاربه‌لرده اهل اسلامك معصوم قانی یر یوزینی باصدی . نهایت او قان طوفانلری خلافت اسلامیه‌یی یر یوزندن سیلدی .

تاریخ سینه‌ماطوغرافلرنده فوق‌الغایه دهشتلی او منظره‌لرك جانلی صورتلرینه شو کون نظر ایدر ایسه‌ك، کوزمزی قان باصار، کوکلمزی دهشت استیلا ایدرده، عقلمز شاشار . اوفاق بویوك حادثه‌لری تماميله کورمکدن، او حادثه‌لری بوتون سببلریله آکلامقدن بز البته عاجز قالورز . دهشت صحنه‌لرینك اك مهم روللرینی اصحاب کرامك اك بویوکلری اوینادقلرینه کوره، اسلامیتی‌ده اهل اسلامی‌ده زبون ایتمش خلافت محاربه‌لرینی حریتله انتقاد ایتمکدن بز، بلکه، اوتانورز، اویالورز . . . . . .

بو راده «دینی تدبیرلر»ی انتقاد یولنده، اوفاق ایسه‌ده، بر تنبیه مناسب اولسه کرك: عالم اسلامیتی آست اوست ایتمش خلافت نزاعلرنده خلافت محاربه‌لرنده عقیده کتابلرینك اهل کلامك گناهلری یوقدر . بولنمق‌ده البته ممکن دکل ایدی . چونکه خلافت صحنه‌لرنده اك دهشتلی اك مهم روللر تماميله اوینالوب، پرده‌ایندرلدکدن صوك، اهل کلام میدانه چیقدی، نه علمی نه اجتماعی اهمیتی یوق کلام کتابلری تألیف قیلندی .

درست، عباسیلر عهدنده شیعه‌لرك همتیله خلافت مسئله‌لری جمعیتلرده موضوع بحث اولدی، دینی عقیده‌لر قطارینه ادخال قیلندی، نهایت کلام کتابلرنده بر مسئله جدلیه اولدی‌ده قالدی . لکن کلام

جدللرینڭ کلام مسئله‌لرینڭ بر پاره‌لك اهمیتلری بر پاره‌لك فائده‌لری یوق ایدی: کتاب صحیفه‌لرنده، مدرسه‌لرده، جمعیتلرده، مسجدلرده اهل کلام لسانله قلمله جدال ایدرلر ایکن؛ مسئله سیاست میدانلرنده سیوف قوتیله معصوم قانلرڭ سیلانیله حل قیلنور ایدی.

خلافت اسلامیه کبی اڭ مهم مسئله‌لرده سوز سویله‌مکدن هیچ بر انسانی منع ایتمك البته ممکن دکل ایدی. همده مناسبده دگلدر. دهشتلی محاربه‌لری کوروب کوزلری قانلانمش، کوڭللری پارچه‌لنمش هر بر انسان اوز فکرینی البته عرض ایده بیلور، یوره‌گنده قاتلانمش قایغولرینی، هیچ اولماسه، شکایت دواسیله آزایته بیلور. اسلامیتڭ بوتون قوتلرینی بتورمش دائمی محاربه‌لره بر نهایت ویرمك آرزوسیله، یاخود «حقوقی اهللرینه طاپشرمق» املیله، او زمانڭ اهل کلامی اوز فکرینی کتاب صحیفه‌لرنده، جمعیتلرده، شهرلرده، قریه‌لرده، البته نشر ایده بیلور ایدی. ایکی خصمڭ بری دیگرینه اسلامیت منبرلرنده لعنت اوقوب، لعنت اوقوتور ایکن، دیگر خصمڭ شیعه‌لری (طرفدارلری) او وقت البته سکوت ایده‌مز ایدی. اهل کلامڭ پروپاغانده‌لرینه شو جهتله براز حق ویره بیلور ایسه‌کده، ایکی خصمدن برینڭ سیاستنه فتنه‌سنه اسلامیت عقیده‌لرینی آلت ایتدکلری اوچون اهل کلامی البته عیب قیلا بیلورز.

لکن سیاست فتنه‌لرینه نسخه اصلیه (پروتوتیپ) اولمقلری جهتله، کلام کتابلرینڭ، بنم نظرمده، بر پاره‌لك اهمیت دینیه‌لری یوقدر. اویله ایسه‌ده، کلام کتابلرینی یازمش قلملر گناهلی دگل؛ بلکه دینی اجتماعی بر پاره‌لك اهمیتلری یوق اویله کتابلری سیاسی تربیه‌مزه دینی اعتقادمزه اساس قیلمش ایسه‌ك، شو جهتله گناه یالڭز بزده، اوزمزده اولور.

خلافت دعوالرنده بری دیگریله دین دشمنی کبی محاربه ایتمش

صحابیلری امویلری عباسیلری علویلری بن تعییب ایده‌مم. چونکه بری اوزینگ مشروع حقوقلرینی طلب ایدوب مدافعه ایتمشدر. دیگری بلکه ریاستگ بویوك لذتلرینه، سلطنتگ بویوك عزتلرینه، غالبیتگ ظفر طاقلرینه، فتوحاتگ ابدی ثنالرینه شرفلرینه عاشق اولوب، مقصد یولنده یوز بیگلرچه انسانی فدا ایتمشدر، دیگرك مقدس حقوقلرینی اوزینگ دهاسیله قوتیله بلکه غصب ایتمشدر.

چنگیز کبی، تیمور کبی، ناپولیون کبی داهیلرگ حسابسز قربانلرینی تقدیس قیلوب، دهشتلی حرکتلرینی تاریخ لسانی تقدیر ایدر ایکن، خلافت دعوالرنده ایکی طرفگ برینه تل اوزاتمق، لعنت اوقومق طوغری اولماسه کرك.

درست، حقوق مدنیه‌ده غصب ایتمك، دیگرگ حقوقنه ال اوزاتمق بویوك جنایتدر. لکن حقوق سیاسیه‌ده، حقوق دول‌ده اویله شیلره ظفر، غالبیت، فتوحات، جهانگیرلكناملری ویرلوب، اویله شیلرگ هر بری بوتون انسانیت نظرنده اگ بویوك شرف کبی اعتقاد قیلنور.

مغلوبیتگ سببلرینی قازوب چیقاروب، تاریخ قلمی مغلوبلرگ یوره‌کلرینه طعن ایدر، شرفلرینی جرح ایدر. غالبلرگ بوتون گناهلرینی تاریخ صحیفه‌لری بلکه ستر ایدوب، بوتون انسانیتگ لسانی «فتوحات» صاحبلرینه ثنالر اوقور، دعالر ایدر. تاریخگ بوتون خلاصه‌سی شو ایکی نقطه‌ده‌در: ١) غالبلره ظفر ثنالری یازمق، ٢) مغلوبلری انتقاد ایتمك.

انسانیتگ‌ده تاریخگ‌ده نظری شویله اولو رایسه، خلافت محاربه‌لرینه شو نقطه‌دن نظر ایده بیلورز. درست، خلافت محاربه‌لری اسلامیتی، دولتلرینی، بنالرینی خراب ایتدی؛ مهلك نتیجه‌لرگ اگ بویوکلرینه بلکه سبب اولدی. لکن مسئولیت کم‌ده؟ گناه نره‌ده‌در؟

خارجی فتنه‌لرگ داخلی دعوتلرگ هر برینه سورو قویون کبی اجابت ایتمش خلقلری عیبلمه‌مك ممکن اولماسه کرك.

شارع حکیم علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ بوتون اصحاب کرام حضورنده آچیق بیانیله، یاخود خلافت مسئله‌سنده البته بوله‌جق اختلافلردن غفلت ایتمه‌مش ابو بکر عمر حضرتلرینڭ بوتون اصحاب کرامڭ اجماعیله، خلافت شرطلری، انتخاب یوللری قطعی صورتده بیان قیلنمش اولسه ایدی، خلافت محاربه‌لرینه یوللر، بلکه، قالمامش اولور ایدی.

بویله بر تدبیر حاضرلنمه‌مش اولدقدن صوڭ، یوللری آچیق، طمعلری بویوك ایکی خصمڭ برینی مواخذه قیلمق، یاخود عقیده کتابلرینه خلافت محاربه‌لرنده بر اهمیت ویرمك طوغری اولماسه کرك.

محترم مولف افندی صحابه‌لرنڭ برینی دیگرینه تفضیل مسئله‌سنده اوزینڭ ملاحظه‌لرینی یازمش. (٥٢ - ٥٦)

درست، تفضیل مسئله‌سی ایمان مسئله‌سی دگلدر. بن، مثلا، ابو بکر عمر حضرتلرینی تفضیل ایدرم؛ ایمانی بلکه بندن ئوزل دیگر بر مسلمان امام علی حضرتلرینی تفضیل ایدر. ایکی طرفڭ برینی سوکمك کبی حماقت بولنماز ایسه، یاخود برمز دیگرمزی شو اختلاف حسبیله دشمن کورمز ایسه‌ك، اویله اختلافلرڭ ضرری یوقدر.

تفضیل مسئله‌سی ایمان مسئله‌سی دگل ایسه‌ده، تاریخ مسئله‌سیدر.

اولگی اوچ خلیفه عصرنده خلافت محاربه‌لری بولنمادقدن، تاریخڭ حکمنه جریانه موافقت قیلوب، بزده ملاحظه‌لرمزی بوراده یالگز خلیفه علی سیاستلرینه صحابی معاویه «حیله»لرینه حصر ایده بیلورز.

شبهه یوق، خلیفه امام علی حضرتلرینڭ فوق العاده شجاعتی، غایت بویوك فصاحتی، غایت قوتلی بلاغتی وار ایدی. قرابتده منفرد ایدی؛ حکمتده صحابه‌لرڭ اکثرینه نسبتله فائق ایدی.

لکن سیاست اشلرنده، خلافت کبی بویوك ریاستلرده انسانك شخصی فضیلتلری کافی دگل ایمش! یوقسه، امام علی کبی بر خلیفه‌یه معاویه کبی عمرو بن العاص کبی والیلر داهیلر غلبه ایده‌مز ایدی.

خلیفه علی رأی ده مستبد ایدی، هیچ بر مسئله ده هیچ بر آدمك راینه التفات ایتمز ایدی. امتك اوفاقلرینه بویوکلرینه غایت شدید ایدی، حتی عبد الله بن عباس کبی الڭ معتبر شیعه‌لرینی ده عاقبت اوزندن بیزدردی. او وقتك احوالنه مناسب سیاستدن، او وقتك فتنه‌لرندن غافل کبی ایدی. عمرو بن العاص کبی داهی دشمنلری فتنه ایبلرینك اوچلرینی اوز بارماقلریله اویناتوب، بوتون حرکتلردن خبردار اولوب صاقلانوب طوررولار ایکن؛ اوز شیعه‌لرینك اوفاقلرینه بویوکلرینه شدتله معامله ایدوب، نهروان ده بایتاقلرینی قتل ایتمش خلیفه علی حضرتلری «رمضان ١٧» قرارینه اوزینك احتیاطسزلغیله قربان اولمش اولسه کرك.

امام عبد الرزاق حضرتلری «الجامع» اسملی کتابنده خلیفه عمر رضی الله تعالی عنه حضرتلرندن روایت ایتمش:

«قال عمر: لا ینبغی ان یلی هذا الامر الا رجل فیه اربع خلال: ١) اللین فی غیر ضعف، ٢) الشدة فی غیر عنف، ٣) الامساك فی غیر بخل، ٤) السماحة فی غیر سرف.

یعنی: خلافت ده یالکز شخصی فضیلتلر کافی اولماز. بلکه خلقك طبیعتنه زمانك سیاستنه کوره معامله قیلا بیلمك، وقتك حاجتلرینه کوره اقتصاد قیلوب، مالك تحملنه کوره احسان ایته بیلمك لازمدر. ـ محیی الدین ابن عربی فتوحات مکیه ده، ٤ نچی جلدك ٨٥ نچی صحیفه‌سنده دیمش:

حاکم الوقت له السیادة وفیه عشر خصال: ١) الحلم مع القدرة. لان له الفعل بالهمة. فلا یغضب لنفسه ابدا. واذا انتهکت محارم الله فلا یقوم شی لغضبه. ٢) الاناة فی الامور التی

يحمد الله الاناة فيها، مع المسارعة الى الخيرات. فهو يسارع الى الاناة، ويعرف مواطنها. ٣) الاقتصاد فى الاشياء فلا يزيد على ما يطلبه الوقت شيا. والميزان بيده، يزن به الزمان والحال. يأخذ من زمانه لحاله، ومن حاله لزمانه. ٤) التدبير. وهو معرفة الحكمة. فيعلم المواطن، ويلقاها بالامور التى تطلبها المواطن. فصاحب التدبير ينظر فى الامور قبل ظهورها. ٥) التفصيل. وهو العلم بما يقع به الامتياز بين الاشياء، مما يقع به الاشتراك. فيفصل كل امر عن مماثله ومقابله وخلافه. ويعامل كلا على حسبه. ٦) العدل. وهو يستعمل فى الحكومات، والقسمة، والقضايا، وايصال الحقوق الى اهلها. ومنه العدل بين الجناية وحدها، والجريمة وتعزيرها. ٧) الادب. وهو العلم بجوامع الخيرات كلها. وهو العلم الذى يحضره فى المباسطة وتمنحه المجالسة والشهود والمكالمة والمسامرة، والمعاملة بما فى نفس الخلق فى المواطن من الخلوة. ٨) الرحمة متعلقها منه كل مستضعف وكل جبار يستنزله برحمته ولطفه من جبروته بايسر مؤونة فى لين وعطف وحنان. ٩) الحيا. حتى يستحيى من الكاذب ان يكذبه ويظهر له بصورة من صدقه ولا يظهر له بصورة من تعامى عنه. ١٠) الاصلاح. واعظمه اصلاح ذات البين. وهو قوله فاتقوا الله واصلحوا ذات بينكم.»

فتوحات مكيه تصوف كتابى ايسهده، اوراده فقه مسئلهلرىده، سياست مسئلهلرى ده، اجتماعى مسئلهلرده واردر. هر مسئله اوزينه مناسب لسانله بيان قيلنور.

فتوحات مكيهده حاكم حقنده بيان قيلنمش اون خصلتك هيچ برى شخصى فضيلتلردن عبارت دگلدر. بلكه دولت امورينك ادارهسنه عائد خصلتلردن عبارتدر.

شو خصلتلرك هر برى خلافته انتخاب ايچون نصل لازم ايسه، خلافتك بقاسى ايچونده لازمدر.

فتوحات مكيهده، ٣نچى جلدك ٤٥٤نچى صحيفهسنده ديمش:

«واما تأثير رتبة الرعية فى سيدها فهو قيام السيد بمصالح رعيته ليبقى عليها حكم السيادة. ومن لم يقم بمصالح رعيته فقد عزلته المرتبة. فان المراتب لها حكم فى التولية. والعزل بالذات لا بالجعل، كانت لمن كانت.»

فتوحاتك ايكى جلدنده كوسترلمش افادهلره كوره، خلافت ده شخصى فضيلتلر كافى دگلدر، بلكه دولتك ملتك صلاحنه خدمت

ایدە بیلور خصلتلرك وجودی شرطدر. ابتدا دە نصل شرط ایسە، بقاسندە دە اویلەدر.

شو خلافت مسئلەسی بی طرف هم مقتدر اسلام قلمیله تحقیق قیلنوب اساسلی صورتدە حل قیلنسە یارار ایدی. خلافت اسلامیه کبی بویوك مسئلەلردە خلقك آغزلرینی قاپامق البتە ممکن دگلدر.

صحابەلرك شخصی فضیلتلری حقندە بنم اعتقادم بلکە غایت بویوکدر. یاخود فیلسوف ابن سینا حضرتلرینك گوزل سوزینە موافقت قیلوب، سیان عندی ان بروا وان فجروا فلیس یجری علی امثالهم قلم دیەرك، اصحاب کرامك شخصی حاللرندن سکوت ایتمك بلکە دها زیادە مناسبدر. لکن تاریخ اسلامیتدە خلافتی بی طرف قلملرلە کیك فکرلرلە حل ایتمك البتە لازم ایدی.

شارع کبیر حضرتلرینك محترم آتاسی محترم آناسی هم دە محترم بویوك دەدەسی حقندە مؤلف افندینك فکرینە بن دە البتە ممنونیتلە اشتراك ایدرم. او قدر بویوك او قدر پاك حرمتلی ذوات حقندە ادب لسانی قوللانمق، هر برینە احترام کوزیلە نظر ایتمك تیوشدر. باخصوص اسلامیتە او قدر بویوك خدمتلری سبقت ایتمش دەدەسی ابو طالب حضرتلری حقندە تأدب هم تشکر لسانی قوللانمق هر بر مومنك فریضەسیدر.

بزم اهل کلام فترت آدملرینی عمومیتلە تکفیر ایدرلر. انسانیتك وجدانینە قارشی شو لافلرینی رواکورە بیلمش اهل کلامك بعضلری شارع کریم علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك محترم والدلری حقندە دە او لافلرینی سویلەمکدن، نصلدر، اوتانور، اویالور. لکن کلام اصوللرندن برینك هدمنە راضی اولماز، «احیا معجزەلرینی» وضع ایدر: «رسول کریمك والدلری، گویا، احیا قیلنمش دە بالالرینە ایمان برکەسیلە مؤمن اولمش!» ایمش.

انسانیتك ایمانـنه او قدر اوفاق نظردن بـن البتـه صاقنورم. اهل کلام خیالیله فرض قیلنمش «فترت»ك وجودینی، عربستان کبی هندوستان کبی یرلرده «فترت»ك جوازینی بن تصور ایدهمم. نبوتدن مقدم محمدالامین علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك دینی ایمانی نصل اولمش ایسه، محترم والدلرینك ده دینی ایمانی تمام اویله ایدی.

اهل کلامك فرضلری معناسزدر، هر جهتله فائدهسزدر: چونکه ۱) احیا صوکنده بالالرینه ایمان ایتدیلر دیمك حال حیاتده تکفیر اولور. اصل اشکال محترم والدلرینك حال حیاتده کفرلریدر. ۲) اولوم صوکنده هر بر انسان حقنده ضرورت حاصل اولور، یقین حاصل اولور، هر بر حقیقتی انسان مشاهده ایدر. ایمان هیچ بر صورتله ممکن اولماز. ۳) محترم والدلرینك حال حیاتده کفرلرینی اهل کلام دعوی ایدرلر ایسه، «ولا الذین یموتون وهم کفار» کبی «قال رب ارجعون. لعلی اعمل صالحاً فیما ترکت. کلا انها کلمة هو قائلها» کبی آیت کریمهلرك قطعی افادهلرینه کوره، احیا صوکنده ده ایمانلری ممکن اولماز.

ایمان، بنم نظرمده کلام رسمیتنه تابع دکلدر. ایمان انسانك قلبنده بولنور بر هدایتدر. نبی کریم نبوتدن قبل نصل اولمش ایسه، محترم والدلری ده تمام اویلهدر.

اهل تصوفك کشفلرینه کوره، نبوت نوری آتادن بالاسنه انتقال قیلمق اوزره، نهایت، محترم آتاسی عبدالله حضرتلرینك یوزینه، صوکره محترم آناسی سیده آمنه حضرتلرینك جمالنه انتقال ایتمشدر. شو کوزل سوز، هر نه قدر دلیلی یوق بر کشف ایسه ده محترم والدلری حقنده اهل کلامك ادبسزلکی قدر اساسسز دکلدر.

یوزلرنده، ناصیهلرنده نبوت نوری بالقمش پاك انسانلرك قلبلرنده کفر قاراکلغی هیچ بر وقت بولنمامش اولسه کرك.

صوفیه‌لر قران کریمڭ اشاره‌لریله احیاناً استدلال ایدرلر. بن بوڭا طرفدار دگلم. لکن نبی محترم اصوللرینڭ ایمانـنه طهارتـنه «وتقلبك فی الساجدین» آیت کریمه‌سیله استدلاللرینی، نه‌دندر، ممنونیتله قبول ایدرم.

محترم مؤلف افندی شوکونگی ایشانلغڭ طریقتلرڭ سیئه‌لرندن اسلامیتی پاکله‌مك آرزوسیله، انسانیت دنیاسنده توره‌مش رهبانیت کبی اصلده گوزل بر مسلکی، همده فلسفه مذهبلری آراسنده اعتبار کسب ایده بیلور گوزل بر مذهبی اوفاق لسانله شدتلی خطابله جرح ایتمشدر. (٥٨-٦٩)

رهبانیت اصلده غایت گوزل بر مسلك ایدی؛ اسلامیت فیوضاتیله نورلانمش تصوف - فلسفی مذهبلر آراسنده بویوك بر نور ایدی. تاریخ انسانیتده هیچ بر شی حالت اصلیه‌سنده ابتدائیه‌سنده دوام ایتمه‌مشدر. شوکونگی راهبلك تنبللکدن سائلچیلکدن عبارت اولوب قالمش ایسه، شوکونگی تصوف حرفه‌دن تمام بوشلق یالگز خرقه پوشلق ذلتلرینه قدر اینمش ایسه، بونگله اصل رهبانیتڭ اصل تصوفڭ غایت بویوك اهمیتلری غائب اولماسه کرك.

رهبانیت

عالم وجودڭ نهایتی یوق صحیفه‌لرینه حسابی یوق یاقتی یولدوز حروفاتیله یازلمش الڭ بویوك «کتاب طبیعت» ی الڭ اول اوقومش آدملر معبدلرڭ محرابلرنده موم یاقوب، خدالرینڭ عرش عظمتلرینه تسبیح ایتمش تقدیس ایتمش راهبلر ایدی.

حیوانات نباتات عالملرندن بحث ایتمك، ملتلرڭ تاریخلرندن خبر ویروب، استقباللرندن انذار ایتمك، احوال حاضره‌یی هیه‌روغلیف کبی خطوطله آبده‌لر اوزرینه نقش ایدوب شوکونگی تاریخڭ بوتون وثیقه‌لرینی یازمق - دین خادملرینڭ راهبلرڭ اشلری ایدی.

هیئت ، طب ، علوم طبیعیه ، علوم فلسفیه ، تاریخ ، شرائع ، قوانین معبدلرك رواقلرنده ، طار صومعه‌لرده عمر ایتمش راهبلرك کاهنلرك بزه میراثلریدر .

معبدلر ـ اولگی وقتلرده رصد خانه ایدی ، شفا خانه ایدی ، عدالت محکمه‌سی ایدی . راهبلر کاهن ایدی ، طبیب ایدی ، حاکم ایدی .

علوم ، معارف ـ معبدجدارلری آراسنده طوغدی ، دینك تربیه‌سنده ، راهبلرك حضانه‌سنده اوسدی .

اسلامیتدن قبل ، صوك عصرلرده رهبانیت بر شفقت جمعیتی ، مرحمت خانه‌سی کبی اولدی : آتادن آنادن یتیم قالمش بالا اورایه کیدر ، تربیه آلور ، آدم اولور ایدی . دنیاده مشقت دیگزلرینه چوموب ، هیچ بر راحت یوزی کورمه‌مش بی چاره اورایه کیدر ، استراحت ایدر ایدی . قوتدن قالمش حالدن طایمش خسته‌لره عاجزلره راهبلرك هیکللری غایت گوزل ، عمرلك بر ملجأ ایدی . اوزون یوللرده ، صوسز چوللرده زحمت کورمش مسافرلره ، یولدن آزمش یولچیلره راهبلرك هیکللری استراحت هم نجات خانه‌سی ایدی . آچ ایسه ، آش ؛ یورولمش اولور ایسه ، یاتاق ؛ خسته‌لنمش ایسه ، دوا ؛ فقیر ایسه ، یول خرجی ویرلور ایدی . باشنه بویوك بلا اینمش بدبخت ، دولتی عائله‌سی یاخود عزتی شرفی غائب اولوب دنیاسندن بیزمش مسکین سفیل هیکللردن برینه مراجعت ایدر ؛ اوراده یاقتی یوز ، طاتلی سوز ، گوزل نصیحت آلور ، حسرتی آزایور ایدی .

شو گوزل صفتلری حائز رهبانیت طائفه‌سنه ثنا طریقیله اولسه کرك قران کریم «وجعلنا فی قلوب الذین اتبعوه رافة ورحمه .» دیمش .

یعنی: حیات یوللرنده مریم اوغلنه اتباع ایتمش انسانلرڭ کوڭللرینه بویوك رحمت بویوك شفقت ویردك. یتیملره، سفیللره، عاجزلره، خستەلره، فقیرلره، مریم اوغلی کبی، مرحمت ایدرلر، شفقت ایدرلر دیمکدر.

نصرانیت دنیاسنده شفقت خادملری شفقت جمعیتلری اولمق اوزره تورەمش رهبانیت - ٤نچی عصر میلادی ابتدالرنده، موناستەر نامیله اوز باشنه عمر ایدر بر جمعیت دینیه شکلنه کرمشدر. جمعیت دینیه اولمق صفتیله موناستەرلر رهبانیتڭ اولگی یوللریله بر قاچ وقت دوام قیلوب، انسانیت ایچون فائدەسی وار بر جمعیت اولا بیلمش ایسەده، نهایت، اولگی اهمیتلرینی غائب قیلا باشلامش اولسه کرك. شفقت، مرحمت جمعیتی اولمقدن زیاده، انسانلره یوك اولا باشلامش بر جمعیت دینیه اولمق یوللرینه انحراف ایتمش اولسه کرك.

رهبانیت ده شو انحرافڭ تاریخنه اشاره یولیله اولسه کرك، قران کریم «ورهبانیة ابتدعوها، ما کتبناها علیهم الا ابتغاء رضوان الله. فما رعوها حق رعایتها. فآتینا الذین آمنوا منهم اجرهم. وکثیر منهم فاسقون» دیمشدر.

یعنی: رأفت رحمت اساسلری اوزرینه تاسیس قیلنمش رهبانیتیده بز آنلرده قیلدق. او رهبانیتی آنلره فرض ایتمەمش ایسەکده، اللهڭ رضاسیچون اوزلری ابتداع ایتدیلر، لکن عاقبت او رهبانیتی حقیله رعایه ایدەمدیلر. (شفقت رحمت جمعیتی اولمقدن چیقدی.) بوندن صوڭ راهبلرڭ بعضلری اولگی حاللرنده قالمش ایسەده، اکثریتی فاسق ایدی. (شفقت مرحمت خادمی اولمقدن چیقوب عطالت درویشی اولدی، یا خود اوزینی تعذیب ایدر متکلف اولدی.)

شو آیت کریمه رافت رحمت اساسلرینه بنا قیلنمش رهبانیتی مدح سیاقنده اینمشدر . یوقسه، استثنا باطل اولور ایدی. «فما رعوها حق رعایتها» سوزیله ذم جائز اولماز ایدی، رأفه سوزینه رهبانیتی عطف ایتمك‌ده ممکن اولماز ایدی.

عالم اسلامیت‌ده ده اولگی عصرلرده رهبانیت وار ایدی. اسلامك رهبانیتی طریقت ایدی. او طریقتلرك اولگی عصرلرده خدمتلری مهم ایدی، اجتماعی حاللره تأثیرلری‌ده گوزل ایدی. طریقت زاویه‌لری او وقت مدرسه ایدی؛ یاخود اسلامیتی هر طرفه نشر قیلا کلمش دینی سیاسی جمعیت ایدی. طریقتلر محیطك مکانك عادی اختلافلریله مختلف اولمش ایسه‌ده، مقصد جهتیله طریقتلر بر ایدی. طریقتلر یا سنت مکتبی، یاخود اسلام فلسفه‌سنك مدرسه‌سی ایدی. فقیهلرك، خصوصا مالکیلرك حنبلیلرك اکثری طریقت زاویه‌لرینك شاگردلریدر. اسلام حکیملرینك اڭ بویوکلری طریقت اوغللریدر.

تصوف تصوف، صوفی کلمه‌لری هر نه قدر یات ماده دن اشتقاق قیلنمش ایسه ده، اصل تصوف اسلامیته مخصوص بر مسلك کشفیدر. کشف ایسه، مخصوص بر نظر عقلیدر.

معلومدر: انسان مادیاتی طبیعیاتی کوزیله حواسیله مشاهده ایدر. لکن بویوك حقیقتلر، دقیق معنالر حواس اعانه‌سیله ادراك قیلنه‌ماز. یعنی عقل بوتون معلوماتی حواس واسطه‌سیله آلاماز. معلوماتك بعض قسملری، احتمال اهمیت جهتیله اکثریت قسمی انسانك عقلنه قلب یولیله، تجلیات طریقیله حاصل اولور.

مدنیت دنیاسنده‌ده کشفیاتك اختراعاتك اڭ بویوکلری‌ده شویله

اولمشدر. مثلا: طبیعی (یعنی طبیعت عالمی) الڭ اوفاق بر حالت طبیعیه‌یی مشاهده ایدر ده، بعضاً الڭ بو یوك قانونی کشف ایدر. اجتماعی (یعنی مسائل اجتماعیه عالمی) بعضاً الڭ عادی حالت اقتصادیه یه التفات ایدرده، مهم بر قانون وضع ایدر. ریاضی ـ الڭ عادی شکللرده بولنو ر بعض مناسبتلره تصادف برکه‌سیله واقف اولورده، گوزل بر دعوی کشف ایدر، نهایت او دعوی اوزرینه غایت مهم دعوالری بنا ایدر. طبیبك کشفیاتی‌ده، هیئت کشفیاتی‌ده بعضاً شویله اولور.

عادی هم اوفاق شیلردن مهم بو یوك کشفیات آلنه بیلور ایسه، اویله کشفیات البته عقل ده طوپلانمش معلومات برکه‌سیله اولاماز: چونکه کشف ساعتلرنده او قدر معلومات مکتشفڭ خزانه‌سنده یوق ایدی، اولا بیلورکه، کشف ساعتلرنده مکتشف او معلوماتدن بالکلیه غافل ایدی.

عقلڭ شو بو یوك قوتی، یعنی پرده آرقاسندن اوفاق شعله‌سی کورنمش حقیقتلری آڭلامق، ادراك ایده بیلمك خاصیتی ـ بزم اهل تصوف عرفنده کشف اولور.

کشف ـ پرده‌لرڭ او طرفنه عقلڭ نفوذیدر.

رەنتجن شعاعلری کثیف اجسامڭ ده او طرفلرینه نفوذ ایدوب، مستور شیلری بزه نصل کوستره بیلور ایسه، عقلڭ‌ده بزه معلوم دگل اویله نورانی شعاعلری واردر. کثیف پرده‌لرڭ او طرفلرینه نفوذ ایدر، مجهول حقیقتلرڭ جماللرینی بزه عرض ایدر. پرده‌لر آرقاسنده مستور بر حقیقتڭ تصادف برکه‌سیله بعضا شعله‌سی کورنور، او وقت عقل او معنوی شعاعلرڭ نوریله ازسز قارا ڭلق یوللرده کیدوب، پرده‌لرڭ او طرفنه نفوذ ایدوب، حقیقتی کشف ایدر.

اگرده عقل‌ده بویله بر نفوذ قوتی بولنماسه ایدی، طبیعی، ریاضی، اجتماعی علوملرده الڭ مهم کشفیاتڭ اکثری بولنماز ایدی.

چونكه كشف قيلنەجق حقيقتى اثبات ايچون لازم اولاجق معلوماتك اكثرى كشف ساعتلرنده حاضر اولامشدر . بلكه او حقيقتك يا شعله سى يارائحه سى كشف دقيقەلرنده مكتشفك عقلنه معلوم اولور . صوكره نفوذ قوتيله عقل پردەلرى رفع ايدر ، حقيقتى ادراك ايدر . عاقبت ، بلكه غايت بويوك زحمت صوكنده غنه او حقيقتى اثبات ايده بيلەجك معلوماتلرى ال ده ايدر .

پردەلر آرقاسندن حقيقتك ظهورى حادثەسنه ، اهل تصوف عرفنده ، تجلى دينور . حقيقتى مستوريت پردەسى آرقاسندن چيقارمق كشف ايدى . شو كشف ، يوقارى ده سويله دك ، عقلك نفوذينه مترتب ايدى .

شو نفوذ ، شو كشف ، شو تجلى البته حواس واسطەسيله اولاماز . اهل تصوفك اعتقادينه كوره ، قلب واسطەسيله اولور : عقل قيدلردن اسيرلكدن آزاد اولوب ، وجود صاغلغى اخلاق كوزللكى عمل طوغريلغى بركەسنده قلب كوزكو كبى پاك اولا بيلور ايسه ، او وقت عقلده نفوذ قوتى بولنور ؛ پرده آرقاسنده مستور حقيقتلر قلب صحيفەلرينه آچيق صورتلريله منعكس اولور . حواسدن غائب او صورتلرى عقل مشاهده ايدر .

بوكا كوره ، قران كريم

« ان فى ذلك لذكرى لمن كان له قلب او القى السمع وهو شهيد . » ديمش اولسه كرك . يعنى قصەلرك يالكز برنده ده قلبى وار انسان ايچون بويوك عبرت واردر .

بيلمك آكلامق عقلك صفتى ايسەده ، شو آيت كريمەده قلب ذكر قيلنمشدر . البته بونك بر سببى واردر . سببى ده غايت معلومدر : انسانك حافظەسنده طوپلانمش قصەلر نه قدر كوب نه قدر دهشتلى نه قدر حكمتلى اولور ايسەده ، او قصەلردن قلب متأثر

اولمادقچه، یعنی او قصه‌لرك صورتلری قلب صحیفه‌لرینه منعکس اولمادقچه، قصه‌لرك ایچنده مستور مقصدلره عبرتلره عقل نفوذ ایده‌مز. مقصد همان غائب قالور.

حواس‌دن غائب معنالری حقیقتلری آڭلامق خصوصلرنده قلبك مداخله‌سی هر حالده غایت بویوکدر.

عقلی صاغ، قلبی پاك انسان بعضاً طبیعی بر حادثه‌یی کوزیله مشاهده ایدر. او حادثه اوزینك سببنه قانوننه دلیل اولا بیلور ایسه‌ده، او انسان او دلالتدن غفلت ایدرده او سببی آڭلاماز. عقلی صاغ، قلبی پاك، قولاغی سلامت انسان ـ فائده‌سی وار حکمتلی غایت گوزل سوزی ایشتور، لکن بعضا اویله اولورکه او فائده‌دن غفلت ایدر؛ او حکمتی آڭلاماز. البته شو حالك‌ده بر سببی واردر. سببی‌ده آچیقدر:

عقلك صاغلغی، حواسك سلامتلگی آڭلامق بیلمك ایچون کافی اولماز. بلکه غفلت ایتمه‌مك، انتباه بولنمق، التفات ایتمك لازمدر. یعنی قلبك توجهی‌ده لازمدر. عقل مشاهده ایدر ایکن، انسانك قلبی‌ده متوجه اولور ایسه، حاضر اولور ایسه اووقت آڭلامق بولنور. مشاهده دقیقه‌سنده انسانك قلبی باشقه بر جهته متوجه اولوب، اعراض ایتمش ایسه، اووقت انسان غفلت ایدر، آڭلاماز.

بوڭا کوره اولسه کرك، قران کریم

«اوالقی السمع وهو شهید.»

دیمش. یعنی: قلب حاضر ایکن مشاهده ایدر ایسه، انسان عبرت آلور. یوقسه، یوق.

عقل صاغلغی، قلب پاکلگی آڭلامق خصوصنده نه قدر لازم ایسه، قلبك انتباهی‌ده او قدر لازمدر. بر حقیقتی آڭلامق

ایچون لازم اولاچق همه معلوماتی احیانا بر نیچه آدم حائز اولور. اولا بیلورکه او حقیقتی یالکز بری آکلار، یالکز بری کشف ایدر. شوصورت‌ده تفاوت عقل‌ده دئل، تفاوت یالکز انتباه‌ده اولور. او معلوماتك او حقیقته دلالتندن اکثری غفلت ایدر، انتباه ایتمز، یالکز بوکا کوره آکلاماز. طبیعی حادثه‌لری هر انسان کورر؛ لکن طبیعی قانونلری یالکز بری کشف ایدر. بوراده تفاوت معلومات‌ده دکل؛ عقل‌ده تفاوتك‌ده دخلی یوقدر. تفاوت یالکز انتباه‌ده‌در.

انتباه خاصیتی انسانلرده نه قدر متفاوت ایسه‌ده، انتباه هیچ بر انسان‌ده طبیعی دکلدر، فطری دکلدر، انتباه کسبی بر حالدر، اعتیاد برکه‌سنده ملکه اولا بیلور. انتباه عارضی بر حالدر؛ عقلك صاغلغنه آزادلغنه، قلبك پاکلکنه آچیقلغنه تابع اولور. ـ عقل مشغول اولور ایسه؛ یاخود اولکی فکرلرك اسکی نظرلرك تأثیرنده اسیر قالور ایسه؛ کوکل کوزکوسی بویالوب بولاشوب، پاکلك آچیقلق یاقتیلق کبی طبیعی صفتلرینی غائب ایدر ایسه؛ او وقت انسان‌ده انتباه خاصیتی یا آزایور، یا یوغالور.

علوم‌ده، معارف‌ده، کشفیات‌ده، تربیه‌ده، حتی انسانك هر بر حالنده قلبك غایت بویوك اهمیتنه کوره، اهل ایمان، سماوی دینلرك هر برنده، مجاهده یوللرینه ریاضت طریقلرینه سلوك ایتدیلر.

مجاهده‌دن ریاضتدن الك اصل مقصد ـ انسانك عقلنه آزادلق، اخلاقنه کوزللك، عملرینه طوغریلق ویروب؛ عقلك آزادلغی، اخلاقك کوزللکی، عملك طوغریلغی برکه‌سنده قلبی پاکله‌مك، قلب صحیفه‌لرینه جلا ویرمك، قلبی کوزکو کبی صاف هم آچیق قیلمق ایدی.

عقل آزاد، قلب پاك اولدقدن صوڭ انسان مراقبه کبی حاللره اهلیت کسب ایدر. مراقبه: اللهك آثارینه، یعنی عالم وجودده وار

موجودلرنگ هر برینه، هر حالنه، هر حادثه‌سنه دقتله هر وقت نظر ایتمکدر. ذکر-اوفاق یا بویوك شیلری مراقبه ایدر ایکن، او شیلرنگ هیچ بر جهتلرندن غفلت ایتمه‌مك؛ سببلرینه دلالتلرینه انتباه ایتمکدر.

اهل تصوفنگ تربیه اصوللری، تربیه‌دن مقصدلری اشته شودر.

اگرده انسانی شو طریقله تربیه ممکن اولور ایسه، تربیه اصوللرینگ اڭ مفیدی شو طریق اولور. چونکه انسانگ قوه‌لرینه فعالیت ویرمك، قابلیت صحیفه‌لرینی پاکله‌مك طبیعت خزینه‌لرندن عقلنگ بلا واسطه استفاده یوللرینی حاضرله‌مك شو طریقله اولور.

تربیه-انسانك حافظه‌سنه معلومات یوگی یوکله‌مکدن عبارت اولماسه کرك. بلکه انسانگ طینه‌سنه حکمت الهیه ایله صاچلمش قابلیت اورلقلرینی اوسدرمك، انسانك قوه عملیه‌لرینه قوه ادراکیه‌لرینه فعالیت ویرمك، انسانك قابلیت صحیفه‌لرینه جلا ویروب، طبیعت خزینه‌لرندن بلا واسطه استفاده یوللرینی حاضرله‌مکدن عبارت اولسه کرك.

تربیه‌ده شو اصول بوتون انبیالرنگ، بلکه بوتون فیلسوفلرنگ‌ده اصولیدر. اولگی عصرلرنگ‌ده شو عصرنگ‌ده اڭ بویوك مکتشفلری شو اڭ گوزل اصولگ غایت بویوك برکه‌سیدر.

اسلامیت‌ده تصوفنگ‌ده اصلی شودر. صوڭ زمانلرده تصوف شارلاتانلره بر مکسب، عاجزلره مسکینلره بر ملجا اولوب قالمش ایسه‌ده اسلامیتگ اولگی عصرلرنده تصوف غایت بویوك مکتب ایدی. اسلام فلسفه‌سنگ اڭ بویوك رکنلری اڭ معتبر استاذلری او بویوك مکتبگ شاگردلری ایدی.

یونانگ فلسفه‌لرینی، هندوستانگ حکمتلرینی، شو عصرلرنگ فیلاسوفیه‌لرینی غایت آسانلقله شو کون بز البته مطالعه ایده بیلورز. سوقراطلرنگ پلاتونلرنگ آریستوتللرنگ فارابیلرنگ ابن سینالرنگ ابن رشدلرنگ فلسفه‌لری بزه آثار اسلامیه برکه‌سیله‌ده اولدقجه گوزل معلومدر.

اسکی یا کی فلسفه‌لرك هر برینی اسلام فلسفه‌سیله یعنی تصوفله مقایسه ایدر ایسه‌ك، اسلام فلسفه‌سی هر جهتله، یعنی احاطه جهتیله‌ده، مقبولیت جهتیله‌ده، علویت جهتیله‌ده راجح اولور.

شو دعوامزی بوراده، یعنی انتقاد مناسبتیله یازلمش مقاله‌لرده، اثبات ایتمك بلکه مناسب دگلدر. لکن شاهدلریله مثاللریله شو دعوامزی هر وقت انشاءالله اثبات ایده بیلورز. شو دعوایی «اصل موضوع» قیلمق اوزره بر مقدمه مسلمه کبی بوراده قبول ایدر ایسه‌ك، او تقدیرده بنم بر سوزم واردر:

تصوفی «دینی تدبیرلرك» ٦٠ نجی صحیفه‌لرنده‌گی لسانله جرح ایتمك علم قلمنه او قدر مناسب اولماسه کرك!

شأنلری فوق‌الغایه بویوك او محترم سلفلرمزدن بزه میراث اولمق اوزره قالمش غایت قیمتلی اسلام فلسفه‌سی بزم المزده اعتبارینی ضائع ایتمش ایسه، یاخود بر وقت درویشلك فلسفه‌سنه‌ده، شعرانی کبیلرك صاچمه‌لرینه‌ده تصوف نامی ویرلمش ایسه گناه بزده اولور؛ تصوفده دگل.

محترم مؤلف افندی حدتلی شدتلی خطابلرینی اسلام دنیاسنه اسلام صوفیلرینه توجیه ایدر ایسه، همه خطابی همه عتابی بن هر حالده اوزمزه توجیه ایدرم.

سنن جامعلری کبی، علوم فقهیه کبی، علم تصوف کبی غایت قیمتلی خزینه‌لر میراث اولمق اوزره بزه بزم سلفدن قالمش ایسه‌ده، بزم المزده او قیمتلی خزینه‌لرك یا اوزلری یا اعتبارلری ضائع اولدی: روما قانونلری کبی مدنیت دنیاسنه اساس اولا بیلمك شرفلرینه علوم فقهیه‌مزی ایرشدره آلمادق؛ یونان فلسفه‌لری کبی علوم کعبه‌لرنده تدریس قیلنه بیلمك قدر انتظام صورتیله فلسفه‌مزی کوستره بیلمه‌دك.

خرستیانلرڭ انجیل کبی کتب دینیه‌لرنده قانون، حقوق یوق ایمش. کنیسه روما قانونلرینی عاریت آلمشده، دینله برابر مدنیت دنیاسنه قبول ایتدرمش. او مجتهدلرڭ اجتهادلری برکه‌سنده روما قانونلری شو کون بوتون مدنیت دنیاسنڭ حقوقنه اساس اولدی.

اسلامیت‌ده حال تمام باشقه‌در: قران کریمڭ آیت کریمه‌لرندن شارع حکیمڭ سنت نبویه‌لرندن عقللری غایت بویوك، نظرلری غایت کیڭ غایت دقیق مجتهدلرمزڭ اجتهادلری برکه‌سنده استنباط قیلنوب، بر عصر ایچنده تدوین قیلنه بیلمش علوم فقهیه‌مز، بوتون دنیا قانونلرندن گوزل حقوقمز وار ایدی. باشقه بر سبب بولنماسه کرك، یالڭز بزم عطالتمز شوملغیله اولسه کرك، علوم فقهیه‌مز حقوق اسلامیه‌مز مدنیت دنیاسنده اعتبار شرفلرینه هیچ بر عصرده نائل اولمادی. او زمزده «بوتون شریعتمز ابن عابدیندن عبارتدر!» اعتقادلرینه قدر ایندك.

آنتیس فن، آریستیپ کبی یونانی قلندرلرڭ ادبسزلك حیاسزلق اساسلرینه قورلمش مسلکلری مدنیت دنیاسنده علوم حرملرینڭ محرابلرنده تلاوت قیلنوب تدریس قیلنور ایکن؛ جنید، معروف، منصور، بسطامی، ابن عربی، شمس تبریزی، جلال رومی، حافظ شیرازی، مولوی جامی کبی محترم ذواتڭ، اسلام سوفیلرینڭ غایت بویوك فلسفه‌لرینه قیمت ویره بیلمکدن عاجز قالدق. نادانلق قوتیله اولسه کرك، شو کون اویله فلسفه‌لردن اسلامیتی تبرئه‌ده ایدر اولدق.

بن ینه تکرار ایده‌یم: اسلام فلسفه‌سی، یعنی تصوف، یونان فلسفه‌سنه نسبتله عالیدر. درست، هر مسلکڭ صوری قورتلری، کاسه لیسلری، پاراز یتلری البته بولنور. تصوفڭ‌ده کاسه لیسلری متطفللری البته واردر. شو کون تصوفی طوزاق ایتمش قورصاق بنده‌لری‌ده، اوزارینڭ

صاچمه‌لرینه تصوف نامی ویرمش هوا بنده‌لری‌ده واردر. لکن او اوفاق کاسه‌لیسلرك حاللرینه باقوب، اسلامیتك اك بویوك رکنلرینه هجوم ایدر ایسه‌ك، فلسفه‌لرینك طریقتلرینك بطلاننه قران کریمدن حدیثلردن اون اون بش دلیللر یازار ایسه‌ك، بوتون زحمت یللره اوچار؛ غفلتمز میدانه چیقار. بویوك میراثلری ضائع ایتمش سفیه‌اولورز.

درست، اهل تصوفك یاتلره معلوم دگل اصطلاحلری واردر. هر علمك هر مسلکك اوزینه مخصوص اصطلاحلری اولور. ابن عربی فتوحات مکیه‌ده او اصطلاحلری بیان هم شرح ایتمشدر.

درست، تصوفك قطب، غوث، اوتاد، ابدال کبی تاسیساتی‌ده واردر. هم بویوك، هم مهم مصلحتلر ملاحظه‌سیله فرض قیلنمش اولسه کرك. لکن عالم اسلامیت‌ده هیچ بر وقت، هیچ بر یرده او تأسیساتك اثری، نه‌دندر، ظاهر اولمادی. اولسه گوزل اولور ایدی.

قاتولیکلر بر یوزنده اللهك وکیللری اولمق اوزره پاپالق کبی غایت بویوك تأسیسات اختراع ایتدیلر. او گوزل اختراعلری برکه‌سنده بوتون خرستیان دولتلرینه ریاست ایدر بر حکومت روحانیه حکومت الهیه تاسیس ایتدیلر. بوکا کوره، خرستیان روحانیلری خلق آراسنده امتیاز کسب ایدوب، حکومت نظرنده عزت هم بویوك اعتبار قازاندی. او گوزل تاسیسات برکه‌سنده دینك‌ده حرمتی آرتدی، کنیسه‌لرك‌ده نفوذلری زیاده‌لشدی. او وقت بزم فقیهلرك سیاستلری بونك تمام خلافنه ایدی. حکومت قاپولرنده کاسه‌لیسلك قیلا کلمش فقیهلرك خلق کوزنده‌ده عزتلری اعتبارلری قالمادی. روحانیلرمزك ذلتلری شوملغیله اولسه کرك، خلق کوزنده دینمزك‌ده قدری، جامعلرمزك‌ده حرمتی قالمادی.

«قطب» کبی «غوث» کبی تاسیساتی اسلام روحنه مخالف دیمش فقیهلر «خالص دین اسلام» روحنه موافق اولمق جهتیله می «حکومت

آدملرینه شریعت صاتار مداهن»لر طاقمی تشکیل ایتدیلر ؟

اوزیله برابر شریعتیده حکومت قاپولرینه قربان قیلا کلمش ذلیل رذیل فقیهلردنمی فائده آلدق ؟

یاخود پاپا قدر نفوذی اولا بیلهچك قطب دنمی، قاردینال قدر اعتباری اولاچق غوث دنمی فائده آلور ایدك ؟

اسلامیت وکیللرینك عزتلری‌می اسلام روحنه مخالف اولاچق ایدی؟ شریعت حامللرینك ذلتلری‌می، مسکنتلری‌می اسلامیت روحنه موافق چیقدی ؟

اهل تصوفك بویوك مصلحت ملاحظهسیله فرض قیلنمش قطب کبی غوث کبی تأسیسلری فعلیته چیقمش اولسه ایدی، بلکه گوزل اولور ایدی! شریعتمز حکومتك هواسنه، او تقدیرده، بلکه تابع اولماز ایدی. روحانیلر طبقهسی، فقیهلر زمرهسی بلکه او قدر ذلیل اولماز ایدی.

درست، اویله تأسیسلرك موقت صورتده ضررلریده اولا بیلور. لکن شریعتك، شریعت حامللرینك، روحانیلرك عزتلریله شوکتلریله برابر اولاچق ضررلری دفع ایتمك ممکندر. اما ذلت، مسکنت شریعت حامللرینه لازم اولدقدن صوك، هیچ بر فائدهییده الده صاقلامق ممکن دگلدر.

درست، قطبلره غوثلره الوهیت کبی ربوبیت کبی صفتلری ویرسه ایدك، البته اسلامیت روحنه مخالف اولور ایدی. لکن اگرده تشریعده خلافت کبی حکمده اصابت کبی امتیازلری ویرمش اولسه ایدك، احتمال، موقت صورتله گنه ایسهده، فائدهسی اولور ایدی. یعنی شریعت اسلامیه اعتبارینی بلکه غائب ایتمهمش اولور ایدی؛ مقدس شریعتك حامللری عزتلرینی حرمتلرینی اعتبارلرینی بلکه ضائع ایتمهمش اولورلار ایدی.

تصوف اربابنه غضب كوزيله نظر ايتمش مولف افندی صوفيلرك غايت اوفاق گناهلرينی ده عفو ايتمه‌مش: «هو!» ذكری ده خطا ايمش، «يا هو!» نداسی ده خطا ايمش. قران كريم ده، حديث ده بويله اسم يوق ايمش. لغت عرب ده بويله ندا خطا ايمش.

ضميرلردن هويت كبی ماهيت كبی منهيات كبی خطا اشتقاقلری استعمال ايتمك بوتون انسانلره، خصوصا حكمت منطق اهللرينه جائز كورلمش ايكن، قران كريم ده «لا اله الا هو» كبی حسابی يوق آيت كريمه‌لرده كنايه اولمق اوزره كلمش الك درست اسمك اوزينی ذكر ساعتلرنده تكرار ايتمك، محترم مولف افندی نظرنده، جائز دگلدر. - عجب!

قبول ايده‌يك، بر از خطاسی واردر، ديه‌يك. هر حال ده «هو» ضميرندن اشتقاق قيلنمش هويت خطاسی قدر اولماسه كرك. «ما هی؟» جمله‌سندن اشتقاق قيلنمش ماهيت خطاسی قدرده اولماسه كرك. خطا اولسه ده، او قدر اوفاق خطالری عفو ايتمك دها گوزلدر. لكن خطا دگلدر.

قران كريم ده حسابی يوق آيت كريمه‌لرده اللّٰه‌دن كنايه اولمق اوزره «هو» كلمشدر. قران كريم ده اصل اطلاق ثابت اولدقدن صوك، جهت اطلاق ده اختلافك ضرری يوقدر. درست، قران كريم‌ده كنايه طريقيله كلمشدر. ذكرده، نداده اسم اولور. لكن اصل اطلاق ثابت اولدقدن صوك جهتك اختلافی ضرر ايتمز.

درست، الـلهك، رسولك، قران كريمك اسملری توقيفی اولور. لسان شارع ده وارد اولمامش كلمه‌لری اطلاق ايتمك جائز دگلدر. لكن كنايه طريقيله كلمش كلمه‌لری اسم اولمق اوزره استعمال ايتمك هر حال ده جائزدر. چونكه معنی ده اذنسز تصرف ايتمك كبی بر تعدی بر جنايت بورا ده يوقدر.

قران کریم ده حسابی یوق آیت کریمه‌لرده کنایه اولمق اوزره کلمش «هو» ضمیرینی اسم قیلمق اوزره استعمالنك غایت بویوك فائده‌سی غایت گوزل بر نکته ادبیه‌سی، بر نکته ایمانیه‌سی ده واردر:

الله رب العالمین حضرتلرینك وجودی کون کبی ظاهر ایسه‌ده، بوتون فیلسوفلرك بوتون دینلرك، علی الخصوص اسلامیتك اعتقادینه کوره، حقیقتی، کنهی - نبیلرك ده ملکلرك ده، هیچ برینه، انسانلرك ده هیچ برینه معلوم دگلدر. حقیقت الهیه غیب مطلقدر.

اللهك حقیقتی انسانك عقلنه هیچ بر وقت ظاهر اولمامشدر، هیچ بر وقت ظاهر اولماز: ابدی ازلی صورت ده غائب مطلقدر. قران کریم ده «غائب مقدم» لك کنایه‌سی اولمق اوزره استعمال قیلنور «هو» کلمه‌سی بوکا کوره، اك مناسب بر اسم اولور. حقیقتك عدم ظهورینه تنبیه ایتمك کبی گوزل بر فائده ادبیه‌سی واردر.

قران کریم ده «هو» کلمه‌سی بر نیچه آیت کریمه ده اسم اولمق اوزره ده وارد اولمش دیمك ممکندر: مثلا:

آل عمران سوره‌سنك ابتداسنده «الف لام میم. الله لا اله الا هو الحی القیوم.» آیت کریمه‌سنده «هو» اسم اولا بیلور. چونکه «الحی القیوم» اسملری صفتدر. ضمیر اولسه ایدی، موصوف اولماز ایدی.

«لا اله الا هو العزیز الحکیم» کبی آیت کریمه‌لرده واردر. بویله آیت کریمه‌لرده العزیز کبی اسملر صفتدر، نعتدر. بزم نحوچیلر «یوق، صفت دگلدر، اویله‌در، بویله‌در!» دیه بیلورلر ایسه، بن‌ده او «نادان» صوفیلرله برابر «البته، صفتدر!» دیه بیلورم.

الاخلاص سوره‌سنك ابتداسی «قل هو الله احد» آیت کریمه‌سیدر. نحویلره، مفسرلره موافقت قیلوب، «بوراده هو ضمیر شاندر.»

دیه بیلورز. لکن «نادان» سوفیلره تقلید قیلوب، بوراده هو اسمدر دیسه‌ك، نه اولور؟

سوفیلرك اعتقادینه کوره، قران کریمك آیت کریمه‌لری متناسبدر، بری دیگرینه متصلدر؛ بونگله برابر هر بری مستقلدر، اوز باشنه تمام اولور. بونگا کوره، «وعنده مفاتح الغیب لا یعلمها الا هو» کبی - «هو الحی لا اله الا هو» کبی آیت کریمه‌لرده «هو» اسم اولا بیلور.

هر اسم بر حرفی اسقاط قیلنورایسه، معناسی مختل اولور. شو کلیه‌دن یالگز بر «الله» اسمی مستثنادر. شو «اسم اعظم»دن حرفلرینی بر ر بر ر اسقاط ایدر ایسه‌ك، بقیه‌سی همان اللهك اوزینه دلالت ایدر.

«الله» سوزندن اولگی الف اسقاط قیلنور ایسه، «لله» اولور:

«لله ملك السماوات والارض.»

«لله»دن اولگی لام اسقاط قیلنور ایسه «له» اولور:

«له ما فی السماوات والارض.»

«له»دن لام اسقاط قیلنور ایسه، «هو» اولور:

«وما یعلم جنود ربك الا هو»

شوده بر نکته‌در. درست، بلکه اهمیتی یوقدر، بلکه فضله‌در. سزك کوزگزده بلکه مهملدر. لکن اوفاق « گناه»لر حقنده‌ده ایکی اوچ صحیفه یازار منتقد افندیلره مقابله یولیله سویلنه بیلور بر نکته‌در. صوفیلرك اوفاق « گناه»لرینی مولف افندی عفو ایدر ایسه، قرآن کریمده او قدر کثرتله تکرار قیلنمش اسم اعظمدن مولفك غفلتلرینی‌ده سوفیلر عفو ایدرلر.

«هو» اسمدر، ضمیر دگلدر. بونگا کوره، منادی اولا بیلور؛ «یا هو!» نداسی هر حالده درستدر.

بن طریقت مکتبلرینك هیچ برنده شاگرد اولمادم. لکن بیلورم، ذکرلرك الك بیوگی لفظ جلاله‌در. هر دقیقه‌ده هر ثانیه‌ده اللهك یالگز

TÜRK TARİH ... KÜTÜPHANESİ

اوزینی قلبمزله ذکر ایده بیلور ایسه‌ك، هر اشده یالکز «الله!» سوزینی لسانله‌ده ذکر ایده بیلورز.

ذکرك اصلی افراددر، یعنی لفظ جلاله‌یی مفردکوینچه ذکردر. جمله‌لك ذکرده هیچ بر صورتله شرط دگلدر.

«واذا ذکر الله وحده اشمازت قلوب الذین لا یومنون.»

«الذین آمنوا وتطمئن قلوبهم بذکر الله. الابذکر الله تطمئن القلوب.»

بوراده جمله‌لك یوق، یالکز «الله»ی ذکر وار. قلبده یالکز اوزی ذکر قیلنور «الله» لسانله‌ده یالکز اوزی ذکر قیلنور.

قران کریمده بایتاق آیت کریمه‌لرده غایت مهم سواللره جواب اولمق اوزره، «قل: الله» کبی مفرد جوابلر وارد اولمشدر. بزده فلسفه لسانیله عرض قیلنه بیله‌جك سواللری طبیعت لسانه وضع ایده بیلور ایسه‌ك، صوکره طبیعتك عجیب غریب اثرلرینه نظر ایدر ایکن، طبیعت لسانیله سویلنمش سواللره «الله! الله!» سوزیله هر ثانیه‌ده مقابله ایده بیلور ایسه‌ك، مفرد کوینچه ذکرك اهمیتنه البته واقف اولور ایدك.

مولف افندینك شو کتابده بایتاق مساهله‌سی واردر؛ مجازفه‌سی دها زیاده‌در: «قران‌ده یوقدر. حدیث‌ده یوقدر. اسلام روحنه مخالفدر.» کبی سوزلرینی هر یرده هر خصوص‌ده ملاحظه‌سز یازار، وزن‌سز فلان‌سز آتار. قرانی ترجمه ایتمش ایسه‌ده، قران کریمده بایتاق تکرار قیلنمش کلمه‌لردن غفلت ایدر. قران هدایتلرینی یازمش ایسه‌ده، قران کریمك ادبلرینی اکثریتله اهمال ایدر.

مؤلفك مقدمه‌سنده سلوك ایتمش ادبنه بن ده تقلید ایده‌یم، دیه‌یم: بن صوفی دگلم، دها طوغری سی، تصوفدن قاچارم؛ بن راهب دگلم رهبانیت‌دن قاچماز ایسه‌م‌ده، رهبانیت طرفداری دگلم. لکن تصوفك

رهبانیتك شو کونگی حاللرینه باقوب، اصل تصوفی اصل رهبانیتی بن هیچ بر صورتله جرح ایده‌مم. «تصوفده اسلام روحنه مخالفدر، رهبانیتده اسلامیت روحنه تمام مخالفدر.» کبی سوزلره بن جسارت ایده‌مم. بنم نظرمده تصوف گوزل مکتبدر؛ رهبانیتده اصلده غایت گوزل مسلکدر. اولگی عصرلرده رهبانیتك اهمیتی غایت بویوك ایدی.

تورکستان پیرلرینك، بزم ایشانلرك شو کونگی حاللرینه باقوب، تصوف حقنده رهبانیت حقنده آغزمزه کله بیلور هر بر سوز طوغری اولا بیلور ایسه ده، آفریقا کبی بدویت دنیاسنده عمر ایدر طریقتلر حقنده او سوزلرك اکثری یا هیچ بری طوغری اولماسه کرك.

بدویت دنیاسنده مکتب بولنماز؛ مدرسه بولنماز؛ محکمه بولنه‌ماز. بدویت دنیاسنده شفاخانه بولنماز، مهمان خانه بولنماز؛ بدویت دنیاسنده دارالایتام یوقدر، دارالعجزه یوقدر. بدویت دنیاسنده جمعیت خیریه‌لر یوقدر. بدویت دنیاسنده دینی یا سیاسی اجتماع قلوبلری ده یوقدر.

بدویت دنیاسنده یالکز طریقت زاویه‌لری واردر. او زاویه‌لر بالالره مکتب اولور، فقیهلره حافظلره مدرسه اولور؛ دعوی خصوصلرنده عدالت محکمه‌سی اولور؛ خسته‌لره شفاخانه، مسافرلره یولچیلره مهمان خانه اولور؛ یتیملره تربیه خانه، عاجزلره تکیه اولور؛ محتاجلره مسکینلره جمعیت خیریه اولور؛ دینی یا سیاسی مسئله‌لر خصوصنده گوزل قلوب اولور.

بدویت دنیاسنده زاویه اك برکتلی بر مرکزدر، مدنیت دنیاسنده بولنور بوتون اداره‌لرك وظیفه‌لرینی یالکز اوزی ایفا ایدر. اك ضرور بر مؤسسه‌در، بدویت دنیاسنده زاویه بولنماسه ایدی، بدویلرك حیاتلری یا ممکن اولماز ایدی، یاخود غایت آغر اولور ایدی.

طریقت زاویه‌لرینك سیاسی اهمیتلری‌ده غایت بویوکدر.

ایتالیا محاربه‌لرنده سنوسیلری کوردك. بر قاچ سنه‌لر مقدم انگلیز دولتنه دهشت ویرمش مهدیلری ده کورمش ایدك. توركیا ده کوزی آچیق بر دیپلومات، قافاسی وار بر حکومت، پاپا کبی مشیخت، یاخود لا اقل، جمال افغانی کبی بر آدام بولنمش اولسه ایدی، شوکون اسلامیت عرش ریاست ده قرار قیلمش اولور ایدی.....

بیلورم، انتقادم اوزون چیقدی؛ لکن عذرم واردر.

دینی، یا ادبی یا علمی مسئله‌لر حقنده خلق آراسنه مطبوعات قوتیله «حق فکرلر» ـ «حقیقتلر» نشر قیلنمش ایسه، التفات ایتمك، اعتبار ایتمك، قیمتلرینی سویله‌مك البته وظیفه اولور.

هر بری بر کتاب اولا بیلور مختلف مسئله‌لره دائر انتقاد مقاله‌لری اوزونایور ایسه، مسئله‌لری اهمیتنه کوره مطالعه ایدر اوقوچیلره او قدر آغر ملال البته یوکلنمه‌سه کرك.

اسرا کبی، معراج کبی خارق العاده حادثه‌لر حقنده فکرمی یازمق ایچون، بورا ده مقدمه قیلمق اوزره، بر قاچ ملاحظه سرد ایده‌یم:

۱) عصرمز حریت عصریدر. درست، حریت غایت کوزلدر، جمالنه هر بر انسان عاشق اولور، مفتون اولور. درست، حریت غایت ضروردر. حریت هواسیله صولامادقچه، روحك عقلك حیاتی ممکن دکلدر. درست، فکر دائره‌لرینك حدودی یوقدر. عقلك اقتدارینه ده، دیه‌یك، نهایت یوقدر. درست، شویله در، لکن....

۲) لکن وجود دائره‌لری دها زیاده کیکدر، فکر دائره‌لرینه نسبت قبول ایتمز درجه ده واسعدر. نهایتی یوق شو طبیعتی، نهایتی حسابی یوق او عالملری اوزینك اختیاریله اراده سیله قدرتیله حکمتیله

خلق ایتمش موجدڭ اقتدارینه ده، اراده‌سنه ده، اختیارینه ده حدود بولنماسه کرك، نهایت بولنماسه کرك.

۳) درست، انسانیتڭ علوم خزینه‌لری، مدنیتڭ معارف کنوزلری شوکون غایت بایدر. لکن خزائن الهیه هان توکنمه‌مش اولسه کرك؛ طبیعتڭ عالم وجودڭ باشلانمامش، هیچ بر انسان اللری طوقنمامش خزینه‌لری همان قالمش اولسه کرك؛ اللهڭ احسانیله انسانلرڭ عقللرینه معلومات تقسیم قیلنور ایکن، حصه‌لرڭ بوتونی بقیه‌دن هر وقت ناقص چیقمش اولسه کرك. طبیعت خزینه‌لری انسانلرڭ عقللرینه هیچ بر وقت کسرسز تقسیم قیلنماسه کرك. قران کریمده «وما اوتیتم من العلم الا قلیلا» خطاب الوهیتی یالگز بدویت دنیاسنه نسبتله اولمایوب، بلکه انسانیتڭ مدنیتڭ بوتون علومنه بوتون معارفنه نسبتله بر خطاب ترغیب، بر بویوك ارشاد، غایت گوزل تنبیه اولسه کرك.

انت العلیم الذی قسمت اقفزة حب العقول: فمن مد ومن صاع

یعنی: علوم خزینه‌لری، معارف آنبارلری انسانلره تقسیم قیلنور ایکن، عقل اوزلقلری آز، آز ویرلوب، بعضلرینه بر «مد» بعضلرینه بر «صاع» ویرلمشدر. احسان الهي نه قدر کریم ایسه ده، خزینه‌لری خزینه‌لب تقسیم قیلمایوب، یالگز قفیزلب تقسیم قیلمشدر.

٤) درست، طبیعتڭ قوتلری واردر؛ او قوتلرڭ تأثیرلریده غایت بویوکدر. لکن اللهڭ قوه الهیه‌سی دها زیاده اولسه کرك. عظمت الهیه قاشنده طبیعت قوتلری‌ده ضعیف قالسه کرك.

٥) درست، طبیعتده قانونلر واردر، قانونلرڭ حکمی قطعیدر، هیچ بر وقت تخلف قیلماز؛ انتظام غایت بویوکدر، هیچ بر وقت خرق قیلنماز. لکن طبیعتده انتظام مصلحتنه خدمت ایتدرمك ایچون، حکمت الهیه معرفتیله وضع قیلنمش قانونلر خالق حکیمڭ اوزندن‌ده اراده‌یی، اختیری، اقتداری سلب ایتمه‌مش اولسه

کرك؛ او قانونلر موجدڭده اللرینی آیاقلرینی باغلامامش اولسه کرك. یوقسه، حکمت الهیه‌ده کورلك، قدرت الهیه‌ده ضعیفلك، الوهیت‌ده عاجزلك لازم اولور ایدی. یعنی: انتظام مصلحتنه خدمت قیلاچق قانون اڭ بویوك فسادڭ خادمی اولوب چیقار ایدی.

٦) درست، مادیات دنیاسی غایت بویوکدر، قطعی قانونلره تابعدر. لکن روحانیت عالملری دها زیاده بویوك اولا بیلور؛ روحانیات قانونلری مادیات قانونلرندن دها زیاده قوتلی اولا بیلور. شو غایت بویوك دعوامزڭ اثباتنه، دیه‌لم، بزم الزده برهان یوقدر، یالکز ایمانمز واردر؛ لکن سزڭ الکزده ده ابطالنه بر دلیل‌ده یوقدر. سزڭ غفلتکز سزه عیب دگل ایسه، بزم ایمانمز بزه عیب اولماز. بلکه عالم وجودڭ اتساعی عظمتی حضورنده براز تأدب اولور.

شو یر یوزنده، یعنی مادیات دنیاسنه نسبتله ده اڭ حقیر بر ذره اوزرنده اوفاق بر ذره کبی، بر موجود بر معدوم اولور انسان ایچون، وجود عالمنه نسبتله تأدب‌می مناسبدر؟ یاخود انکارمی؟

اگرده موجدڭ بوتون اثری بویوك فیلسوفلرڭ اوفاق عقللریله تقدیر قیلنه بیلور مادیات دنیاسندن گنه عبارت اولسه ایدی، موجدڭ بوتون دولتی فیلسوفلرڭ عقللری قدرگنه بویوك اولور ایدی. بوتون یرلرڭ کوکلرڭ عرش اعظمڭ کرسی الوهیت محرابنده سجده‌لرینه او قدر معقول بر معنی قالماز ایدی.

٧) دیه‌لم، بز مدنیت دنیاسنه چیقدق. علوم، معارف، صنائع شعله‌لرینی، یاخود، اوزاقدن‌غنه ایسه‌ده، قویاشلرینی کوردك. کوزمز قاماشدی، غیرتمز طاشدی. بزه، نه دیه‌یم، حریت کبی‌می حیرت کبی‌می بر حال حاصل اولدی. اوزمزدن بیزدك، مدنیت دنیاسنده وار اڭ اوفاق حاللره رغبت ایتدك. کوجه‌ندك، کوچلندك، آغر یوکلردن خسته‌لکلرمزدن آرنمق خیالیله، اڭ قیمتلی خزینه‌لرمزی

اوجوز بهالره صاتدق. الڭ بویوك اساسلرمزی الڭ اوفاق فکرلره فدا ایتدك، بر کونلك فرضیه‌لره مڭگولك اصولمزی تابع ایتدك. حریتدن بوتون نصیبمز حیرت اولدی. حیرت هر یرده عطالتی ایجاب ایدر ایکن، حیرت بزده غیرت صورتیله ظاهر اولدی ده......

انتقادڭ اوزونلغنه عذرمی بیان ایتمش ایدم. «دینی تدبیرلر»ده (اسرا) کبی، (معراج) کبی حقیقتلر حقنده غایت قابا لسانله یازلمش غایت اوفاق فکرلره مقابله ضرورتیله، مقدمه قیلمق اوزره ارقام ترتیبیله یوقاری ده اعتذاردن صوڭ یدی ملاحظه‌می یازدم.

شارع کبیر سیدالوجود علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ خصائص الهیه‌سنه نسبتله «دینی تدبیرلر»ڭ سوزلرینه «اوفاق فکرلر» دیمش ایسه‌م ده، مولف افندی البته عفو ایدر. محترم اوقوچیلره، شارع کریم حرمتنه، انتقاد اوزونلغی بلکه ملال ویرمز.

معجزه

قران کریمڭ بیاننه کوره، اولکی امتلرده نبوت برهانی اولمق اوزره، معجزه‌لر وار ایدی. انسانده ایمان حسیاتیله وجدانیله قلبیله اولور. ایمانده وجدانڭ حظی وجدانڭ دخلی عقلڭ حظندن هر حالده زیاده‌در. بوڭا کوره اولسه کرك، عنایت الهیه انسانلرڭ حسیاتلرینه وجدانلرینه الڭ زیاده تأثیر ایده بیلور معجزه‌لری نبوتڭ الڭ اولکی برهانلری ایتمشدر.

معجزه‌لر اخلاقڭ اختلافیله مختلف اولور. بوڭا کوره، نبی شدت موسی علیه الصلاة و السلام حضرتلرینڭ معجزه‌لری دهشت معجزه‌لری اولوب، نبی شفقت عیسی علیه الصلاة و السلام حضرتلرینڭ

معجزه‌لری جان قایتارمق، کوز ویرمك، خسته‌لری توزه‌تمك آش ایندرمك کبی رحمت معجزه‌لری ایدی.

حقیقتلرینی آڭلامق ایچون معجزه‌یی بوراده تحلیل ایده‌یك:

۱) حاسه‌لرڭ بریله مشاهده قیلنه بیلور حادثه‌در.

مشاهده قیلنمامش حادثه، نه قدر بویوك نه قدر فوق العاده اولور ایسه‌ده، هیچ بر صورتله معجزه اولماز. بوڭا کوره، «اسرا» کبی فوق الغایه بویوك حادثه قران کریمده شارع حکیمڭ خصوصیتی اولمق اوزره حکایت قیلنمش ایسه‌ده، رسالتڭ نبوتڭ برهانی اولمق اوزره نقل قیلنمامشدر. چونکه او بیوك حادثه‌یی او وقت هیچ بر انسان کوزیله کورمه‌مش. بلکه رسول امینڭ سوزینه قران کریمڭ آیتلرینه ایمان برکه سیله، «اسرا» حادثه‌سنه بوتون صحابه ایمان ایتمش.

۲) خارق العاده اولمق.

یعنی: بزه معلوم قوتلرڭ قانونلرڭ هیچ برینه تابع اولمامق. معجزه حادثه‌سی طبیعی قانونلره طبیعی قوتلره تابع اولماز ایسه‌ده، معجزه او قانونلری او قوتلری ابطال ایتمه‌یور. بلکه دها بویوك دها قوتلی قانونلرڭ تأثیرلری حضورنده، طبیعی قوتلرڭ اثرلری ظاهر اولامایوب، غائب اولور. یالڭز شو قدردر.

٤-٥-٦ ارقامیله کوسترلمش ملاحظه‌لرده بیان ایتدك: طبیعی قوتلر قوت ایسه‌ده، قوه الهیه غالبدر؛ طبیعی قانونلر دائمی ایسه‌ده، اراده الهیه همان نافذدر.

بوراده طبیعتدن بر شاهد بولا بیلورز:

مثلا: آغرلغی وار آغاچ اوسه‌ر ایکن نما قوه‌سیله یوقاری چیقار. بوراده قانون جاذبیت باطل اولماز. بلکه نما قانونی جاذبیت قانوننه غلبه ایدرده، جاذبیتڭ اثری ظاهر اولاماز.

انسان الیله آغرلغی وار بر طاش آتار، طاش یوقاری

چیقار. بو راده قانون جاذبیت باطل اولمادی، بلکه خارجی تاثیرلرك برینه مغلوب قالوب، اثری ظاهر اولامادی.

۳) طبیعت قانونلرینه مناقض اولمامق.

مثلا: حرارتی وار ایکن آتش یاقار، انسانك تنی آتش‌ده یانار. شو، دیه‌لم، بر قانوندر. حرارتی وار ایکن، تن آتش‌ده یانمامق بوگا مناقضدر. قران کریم‌ده ذکر قیلنمش خلیل قصه‌سنده ایسه، «یا نار کونی برداً و سلاماً علی ابراهیم» خطاب الوهیتی آتشدن حرارتی آلمش، خلیلك بدنی صالقون آتش‌ده سلامت قالمش.

فرعون ساحرلرینك قصه‌سنده، موسی علیه الصلاة والسلام طایاغنه جان ویروب، او جانلی طایاقدن ساحرلرك طایاقلرینی یوتدرمق دها بویوك معجزه اولا بیله‌چك ایسه‌ده، اراده الهیه او یله معجزه‌یی اختیار ایتمه‌مش، چونکه آغاچ بنیه‌سنده حیات بولنمق طبیعت قانونینه مناقضدر. بلکه آغاچ بنیه‌سی اژدها صورتنه قلب قیلنوب، صوكره اراده الهیه امریله حیوان بنیه‌سنه جان نفخ قیلنمشدر.

عیسی علیه السلامك میتلری احیا ایتمك معجزه‌لری ده شویله‌در: چوروك بدن‌ده حیات بولنمق طبیعت قانونلرینه مناقضدر. بوگا كوره، احیا قیلنه‌چق انسانك بنیه‌سی قدرت الهیه صاغ بدن صورتنه تحویل قیلنوروده، صوكره جانی اعاده قیلنور.

دجالك فتنه‌لریله نبیلرك معجزه‌لری آراسنده بولنور فرقلرك بری شودر. دجالك فتنه‌لری بلکه غایت بویوك حادثه‌لردر. لکن طبیعتك قانونلرینه مناقض اولمق جهتیله اللهك تاییدینه اسناد قیلنه‌ماز. چونکه حکیم مطلق اوزینك حکمت الهیه‌سیله وضع قیلنمش قانونلرینی هیچ بر وقت ابطال ایتمز.

دجالك فتنه‌لریله نبیلرك معجزه‌لری آراسنده اشتباهك قویلگی حقنده ملاحظه‌می «اوزون کونلرده روزه» اسملی کتابك ۷۰ نچی

صحیفه سنده بیان قیلمش ایدم. مسئله دینلرك اساسنه عائد اولمق جهتیله غایت مهم ایدی، لکن مسئله‌لرك اهمیتنه کوره، اهل علمك بویوك التفاتلرینی جلب ایتمك بزم دنیاده غایت آغردر.

٤) بلا واسطه اللهك اراده سیله قدرتیله حادث اولمق.

هر معجزه بلا واسطه اللهك قدرت مطلقه سنه مستند اولور. درست، معجزه حادث اولور ایکن، طبیعی قوتلر البته باطل اولماز، طبیعی قانونلره ده معجزه مناقض اولماز. لکن او قوتلری تدبیر ایدن الك بویوك سبب اللهك اراده الهیه‌سی قدرت مطلقه‌سی اولور. معجزه حادث اولور ایکن، طبیعی قوتلر خادم کبی آلت کبی اولوب، حاضر اولور ایسه‌ده، اصل تأثیر قدرت الهیه خاصه‌سی اولور.

مثلا: طبیعی قوتلرك طبیعی قانونلرك تاثیریله آغاج اوسه‌ر. عادی صورت ده طبیعی صورت ده اوسو - اوزون زمان ایچنده، تدریجی اولور. انسانك نشئه‌سی ده شویله در: صو آنا قارننه اینه‌ر، بر قاچ آی قالور، طوغار؛ صوکره بر سنه امتدادنده «آدم» اولور. شو ایکی حادثه علی العاده، اوزون زمان امتدادنده حاصل اولا بیلمشدر.

لکن فرض ایده‌یك: بابامز اولکی آدمی قدرت الهیه شو کونکی صورتیله «کن فیکون» قانونیله خلق ایتمشدر. بر ثانیه ده آدمی شو کونکی صورتیله خلق ایتمك حادثه‌سی - خلقت ده معجزه اولور. شو مثال ده طبیعی قانونلرك اثری طبیعی قوتلرك تاثیری قالمامشدر. ٤ نجی ٥ نجی ملاحظه لرده یازدق: قوه الهیه طبیعی قوتلره غالبدر: میلیون سنه‌لك اثرلرینی بر ثانیه‌ده ایجاده ایده بیلور.

خلقتك شو معجزه‌سی ایکی یولك بریله حاصل اولا بیلور: ۱) یا ماده‌لره دها زیاده قابلیت ویروب، قوتلرك تاثیرلرینی تعجیل ایتمك، ۲) یاخود «دفعی خلقت قوه الهیه اثریدر» دیمك.

شو ایکی تقدیرك هر برنده طبیعی قوتلر اللهك قدرت الهیه سنه

مسخر اولور. باطل اولماز؛ لکن قوی وار ایکن، ضعیف عملدن قالور.

«دینی تدبیرلر»نڭ ۳۰نچی صحیفه‌سنده محترم مؤلف افندینڭ قلمیله یازلمش تاویلی بز بوراده قبول ایده بیلورز: یعنی «فاذا سویته ونفخت فیه من روحی فقعوا له ساجدین؟» خطاب الوهیتی طبیعی قوتلره‌ده خطاب اولا بیلور. انسانڭ عنایت الهیه ایله تسویه قیلنمش جسدینه قدرت الهیه روح الهیه‌یی نفخ ایدر ایسه، بوتون قوتلر موجدلرینه‌ده، انسانده بولنور الوهیت عنصرینه‌ده منقاد اولور، مسخر اولور، سجده قیلور.

شو تأویل بلا شبهه درستدر؛ لکن خطاب الوهیتڭ حقیقی معناسی‌ده البته اراده قیلنور.

٥) هر معجزه‌ده گوزل بر مقصد، مطلوب بر غایه بولنمق.

نبوت برهانی اولمق، انسانلری ارشاد ایتمك، روحلرینه عقللرینه هم ادبی هم اجتماعی تربیه ویرمك کبی مطلوب هم گوزل غایه‌لر معجزه‌ده شرطدر.

شو شرط برکه‌سنده‌ده، نبوت برهانی معجزه‌لر دجالڭ فتنه‌لرندن خارقه‌لرندن امتیاز کسب ایدرلر.

شو طریقله تحلیل نتیجه‌سنده معجزه حقیقتی ظاهر اولور.

معجزه: ۱) حواس ظاهره اعانه‌سیله مشاهده قیلنور، ۲) خارق العاده بر حادثه‌در، ۳) طبیعت قانونلرینه مناقض اولماز، ٤) نبوت برهانی اولمق اوزره، ٥) بلا واسطه قدرت الهیه تأثیریله حادث اولور.

دیمك، معجزه‌لرڭ بش عنصری واردر. بر حادثه‌ده شو بش عنصر بولنور ایسه، او حادثه معجزه اولور.

لکن دجالڭ فتنه‌لری خارقه‌لری معجزه دگلدر. چونکه ۳نجی عنصریله ٤نجی عنصری یوقدر. دجالڭ خارقه‌لری انسانلره فائده

ویره بیلور بر مقصدی تأیید یولنده اولمایوب، بلکه اوزینه الوهیت کبی بر عظمتی دعوی ایتمك یولنده اولور.

یوقاری‌ده ارقام صره‌سیله یازلمش مقدمه‌لری، هم ده هر معجزه‌ده اعتبار قیلنور بش عنصری دقتله ملاحظه ایدر ایسه‌ك، ظاهر اولور: معجزه فوق العاده بر حادثه ایسه‌ده، طبیعت قانونلرینه، علوم طبیعیه اصوللرینه هیچ بر جهتله مخالف دگلدر.

١) اللهك عظمتی، ٢) اراده الهیه‌سنك نفوذی، ٣) قدرت الهیه‌سنك غلبه‌سی، ٤) عالم وجودك اتساعی، ٥) انسانیت حافظه‌سنده شو کونه قدر طوپلانه بیلمش علومك طبیعت خزینه‌لرنده همان قالمش حقیقتلره نسبتله قلتی - شو اك قوتلی اك اساسلی بش بینه غایت آچیق لسانله انسانك عقلنه معجزه‌لرك جوازینی تلقین ایدر.

شو بینه‌لردن برینی انکار ایتمك فضله بر مغروریت اولور. اگرده انکار علوم نامندن اولور ایسه، علومك شرفنه‌ده جنایت اولور. اگرده بزه معلوم دگل هر بر حقیقتی علوم انکار ایتسه ایدی، او وقت طبیعت خزینه‌لری‌ده انسانك حافظه‌سی کبی غایت طار هم غایت اوفاق اولوب قالور ایدی.

الکون کالبحر ما غیضت غواربه

شیئاً و منه بنو الایام تغترف

یعنی: عالم وجود محیط دیگزی کبیدر، بویوك طولقونلری همان دوام ایدر، بوتون انسانیتك بوتون نصیبی یالگز بر یوتوم در.

یعنی: انسانیت حافظه‌سیله عالم وجود خزینه‌لری آراسنده تفاوت غایت غایت بویوکدر. حافظه‌دن طیش حقیقتلری انکار ایتمك - چیله‌کدن طیش بوتون دیگزلری انکار کبی بر حالدر.

لکن، نه‌دندر، انسان‌ده بعضاً بویله بر حال بولنور. انسان دین نامندن علومی انکار ایدر، یاخود علوم معارف نامندن دینلری

ابطال ایدر . فقط ، بویله حاللرده گناه دین ده دگل ، علوم معارف‌ده دگل ؛ گناه بزم یالـگز گوزمزده ، کوکلمزده ، دماغمزده‌در .

انسانیتك حافظه‌لرینی عالم وجودك خزینه‌لری قدر کیك خیال ایدر مغرورلر ، یا خود عالم وجودی ده انسانك دماغی قدر طار گمان ایدر جاهللر ، یالـگز بونلر دینی انکار ایده بیلورلر .

دینی گوزك صوقورلغندن ، عقلك کورلگندن ، قلبك قاراڭلغندن عبارت ایتمش دینلیلر ، یاخود دینلرینك بطلاننه راضی اولور غافللر ، یالـگز بونلر علوم و معارفی انکار ایده بیلورلر .

تاریخ انسانیت ده ایمان ایله کفر همان محاربه ایتمشدر ، همان ایده‌جکدر . لـکن دین ایله علوم ، الهیاتله طبیعیات هیچ بر وقت محاربه ایتمه‌مشدر . درست ، دینلی ایله فیلسوف ، کلامیون ایله طبیعیون بری دیگرینه دشمن اولا بیلور . اما دینله فلسفه ، الهیاتله طبیعیات بری دیگرینه هیچ بر وقت دشمن اولماز . همه‌سی هر وقت بر مقصدی تعقیب ایدرلر .

یوقاری‌ده سویلنمش معناسیله معجزه‌لرك جوازی ضروریدر ، عقلیدر دیدك . سماوی دینلرك هر بری معجزه‌لرك وجودینی اعتقاد ایدرلر . یهودیتك نصرانیتك اساسلری معجزه‌در . نصرانیت ده معجزه‌لردن ده اوستون فوق العاده فوق العقل اسرار نامنده عقیده‌لرده واردر .

اهل اسلام بالاتفاق معجزه‌لرك جوازینی اعتقاد قیلوب ، نبی اسلام شارع کبیر محمد علیه الصلاة والسلام حضرتلری حقنده ده معجزه‌لرك ظهورینی ده دعوی ایدرلر ایسه‌ده ، نبوت برهانی اولمق اوزره معجزه اساس اسلامیت ده معتبر دگلدر . یعنی نبی اسلام حضرتلرینك النده معجزه‌لر البته ظهور ایتمش ایسه‌ده ، لـکن

هیچ بری نبوتك صدقنه برهان، اسلامیتك حقیقتنه اساس اولمق اوزره ظهور ایتمه‌مش ایدی. بلکه معاندلرك آغزلرینی بر از ایسه ده قاپامق یولیله یاخود تبرع طریقیله اولور ایدی.

بوکا کوره اولسه کرك، نبوتك رسالتك حقلغنه معجزه طلب ایتمش معاندلره قران کریم هر وقت،

«قل سبحان ربی هل کنت الا بشرا رسولاً.» کبی،

«وقالوا لولا انزل علیه آیات من ربه. قل انما الایات عندالله. وانما انا نذیر مبین. او لم یکفهم انا انزلنا علیك الکتاب یتلی علیهم. ان فی ذلك لرحمة وذکری لقوم یومنون.» کبی،

«قل کفی بالله بینی وبینکم شهیداً» کبی،

آیت کریمه لرده ارشاد یولیله جواب ویرمشدر. یعنی: نبوتك رسالتك اهمیتلری معجزه‌لرده دگل، بلکه، تعلیم جهتیله، ارشاد جهتلرنده‌در.

نبیلرك اك مقدس وظیفه لری هیئت اجتماعیه حاللرینی اصلاح ایتمك، انسانلری حقلق امانت روحلریله تربیه قیلوب، استقامت، حقیقت یوللرینه ارشاد ایتمکدر.

بر انسان هیئت اجتماعیه صلاحنه خدمت ایدر شریعتی، تعلیماتی وضع ایدر ایسه، اوزینك قوه الهیه‌سیله انسانلره اجتماعی روح ویروب حقلق، پاکلك، طوغریلق یوللرینه انسانلری ارشاد ایدر ایسه، او انسان نبی اولور، رسول اولور؛ النده معجزه صادر اولسه‌ده اولماسه ده.

نبوتك اك بویوك اساسی شریعت وضع ایتمك، انسانلری اجتهاد امانت طوغریلق یوللرینه ارشاد ایتمك اولور ایسه، معجزه‌لر رسالتك نبوتك اساسلرنده البته معتبر اولاماز. بلکه نبوتك اك بویوك اساسی کتاب اولور، شریعت اولور. بوکا کوره قران کریم دیمش:

«او لم یکفهم انا انزلنا علیك الکتاب یتلی علیهم.»

یعنی: نبوتك اك بویوك معجزه‌سی اك بویوك برهانی ـ حق

هم گوزل تعلیماتی بیان ایدر کتابدر.

بوڭا کوره، اسلامیتڭ بویوك معجزه‌سی قران کریم اولمشدر،

«قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یاتوا بمثل هذا القران لا یأتون بمثله ولو کان بعضهم لبعض ظهیراً»

یعنی، خطاب الوهیت قسم قیلوب دیمشدر: گوزل شریعت حق تعلیمات جهتیله شو قران کبی بر کتاب وضع ایتمك ایچون بوتون انسانلر بوتون جنلر طوپلانسه‌لرده، بری دیگرینه یاردم قیلوب کیچه کوندوز اجتهاد ایتسه‌لرده، عاقبت البته عاجز قالاچقلر.

قران کریم اسلامیتڭ اڭ بویوك معجزه‌سیدر. لکن قران کریمڭ اعجازی یالڭز بلاغت جهتیله، یاخود غیوبدن خبر ویرمك کبی خصوصیتیله گنه دگلدر. بلکه صوقر کوزلری، صاغر (صاڭراو) قولاقلاری، قابلانمش کوڭللری آچوب، بوتون انسانیت عالمنه روح ویرمش، طوغری یول کوسترمش حق تعلیمات گوزل شریعت اولمق جهتیله‌در.

«لقد من الله علی المومنین اذ بعث فیهم رسولا من انفسهم. یتلو علیهم آیاته ویزکیهم ویعلمهم الکتاب والحکمة. وان کانوا من قبل لفی ضلال مبین.»

«وما ارسلناك الا رحمه للعالمین.»

شو ایکی آیت کریمه‌ده اسلامیتڭ بوتون اهمیتلری یاخود اڭ بویوکلری جمع قیلنمشدر. بزه‌ده اعجازی بورالرده آرامق لازمدر. یالڭز «تلخیص» لرڭ اعجازلرینه قناعت ایتمك مناسب دکل ایدی.

اسلامیتڭ اساسنده، نبوت برهانی اولمق اوزره، عادی معناسیله معجزه معتبر دگلدر دیدك. لکن اسلامیتده عادی

معناسیله‌ده معجزه‌لر وار ایدی. فقط، اهمیتلری نبوت برهانی اولمق جهتیله دگل، بلکه باشقه جهتله ایدی. سراقه حادثه‌سنده، مثلا، دفع ضرر ایچون ایدی؛ پاك بارمقلردن آقمش صو حادثه‌سنده دفع حاجت ایچون ایدی.

نبوت برهانی اولمق اوزره دگل ایسه ده، اسلامیت ده واقع اولمش اڭ بویوك خارق العاده‌لرك بری البته «اسرا» حادثه‌سیدر. - یعنی بر ثانیه ایچنده کعبه‌دن مسجد اقصایه واروب قایتمق حادثه‌سیدر.

خارق العاده شو «اسرا» حادثه‌سی قران کریم ده،

«سبحان الذی اسری بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الاقصی الذی بارکنا حوله لنریه من آیاتنا. انه هو السمیع البصیر.» آیت کریمه‌سنڭ نصوص محکمه‌سنه کوره، البته یقظه‌ده ایدی، البته جسمانی ایدی.

اگر شو آیت کریمه‌یی «رویا» ایله تأویل جائز اولسه ایدی، آیت کریمه او تقدیرده هزل اولور ایدی، هذیان اولور ایدی، الوهیت شأننه هیچ بر صورتله مناسب دگل اویون اولور ایدی، دعوت وظیفه‌لرینه هر جهتله مخالف، فائده‌سی یوق فتنه اولور ایدی. «جاء زید وذهب، یعنی: رأی فی المنام کأنه یجیی ویذهب» کبی بر صاچمه اولور ایدی.

بر ثانیه ایچنده حرمدن مسجد اقصایه واروب قایتمق معناسیله اسرا جسمانیدر دیدك. مشاهده قیلنمامش اولمق جهتیله اسرا معجزه دگلدر، یعنی نبوتڭ برهانی ده دگلدر دیدك. شویله اولور ایسه، او وقت بزم خاطرمزه بر سوال خطور ایدر:

عجبا، اویله ایسه، اسرا حادثه‌سنڭ اهمیتی نه ایمش؟ اللهڭ حکمت الهیه‌سنه مناسب بر فائده اسرا حادثه‌سنده وارمی؟

البته، واردر. نبیلرڭ الرنده ظاهر اولا بیلور معجزه‌لرڭ فائده‌لری

یالـکز برهان نبوت اولمق جهتلرینه منحصر اولماسه کرك.

بنم نظرمده، اسراحادثه‌سنده بولنه بیلور بر فائده: استقبالده علومك معارفك صنائعك ایرشه بیله‌جکلری درجه‌لرینی انسانك عقلنه نظرینه مثالیله کوسترمك، مدنیتك غایه‌لرینه انسانلرك فکرلرینی تنبیه ایتمك اولا بیلور. یعنی: نبوت تعلیماتیله باشلانمش مدنیت - بر ثانیه‌ده غایت اوزون مسافه‌لری قطع ایده بیلمك درجه‌لرینه قدر ترقی ایدر دیمك اولور.

بزم شو «سیاره»مز، نهایتی یوق عالم وجودك عظمتنه نسبتله، غایت اوفاق بر ذره کبی کنه ایسه‌ده، شو اوفاق «ذره»یه‌ده حکمت الهیه غایت بویوك قوه طبیعیه‌لر احسان ایتمشدر. انسان اجتهادیله او قوتلری کشف قیلوب اوزینه تسخیر ایده بیلور ایسه، او وقت انسان بر ثانیه‌ده بر قاچ بیك کیلومترو مسافه‌یی آسانلقله قطع ایده بیلمك قدرتنه مالك اولور. بلکه بر ثانیه‌ده اوزون مسافه‌لری قطع ایتمك حادثه‌لری او وقت عادی بر حادثه کبی اولوب قالورده، روحانی قوتلرك اعانه‌سیله انسان دها زیاده عجیب حادثه‌لره قادر اولور.

بوکا کوره، معراج کیجه‌سنده نبی محترم کعبه‌دن مسجد اقصایه سیر ایدوب، صوکره کوکلره عروج ایتمش اولسه کرك. نبی محترمك یر یوزنده سیری قوه مادیه اعانه‌سیله اولوب، کوکلره عروجی روحك قوتیله اولمش اولسه کرك. یوقسه، کوکلره طوغری کعبه‌دن عروج ایدر ایدی.

بنم شو نظرمی قران کریمده سورة النمل‌ده حکایه قیلنمش «عرش بلقیس» قصه‌سی‌ده تایید ایده بیلور.

«قال یا ایها الملا ایکم یاتینی بعرشها قبل ان یاتونی مسلمین. قال عفریت من الجن انا آتیك به قبل ان تقوم من مقامك. وانی علیه لقوی امین.»

یعنی: نبی سلیمان اوزینك یاورلرینه دیدی: عرش بلقیسی بکا کیم کتوره بیلور؟ کوزه کورنمز عفریتلرك بری دیمش: یرکدن قالقمازدن مقدم، (یعنی اوچ دورت ساعت ایچنده) سکا او عرشی کتوره بیلورم.

«قال الذی عنده علم من الکتاب انا آتیك به قبل ان یرتد الیك طرفك. فلما رآه مستقراً عنده قال هذا من فضل ربی.»

کتابدن (طبیعت کتابی، یا خود عالم وجود کتابی اولسه کرك) خبری وار بر عالم دیمش: بن او عرشی سکا بر لمحه ده (کوز آچوب کوز یومغانچه مدت ده) کتوره بیلورم. - کوزینك اوکنده نبی سلیمان او عرشی کورد کدن صوك، دیدی: بویله بر حادثه طبیعت قوتیله اولاماز، بلکه یالکز اللهك فضلیله، روحانی قوتله اولا بیلور.

بلقیسك عرشی، قران کریمك خبرینه کوره، سبا شهرنده ایدی. سبا شهریله بیت المقدس آراسی-کعبه ایله بیت المقدس آراسنك تقریباً ایکی مثلیدر.

عفریت اوزینك قوه طبیعیه سیله عرش بلقیسی او قدر مسافه دن اوچ دورت ساعت ایچنده کتوره بیلور ایسه، «الذی عنده علم من الکتاب» صفتیله توصیف قیلنمش عالم او عرشی بر لمحه ده کتورمش ایسه، شو حادثه اسرا حادثه سندن ده البته بویوك اولور.

قران کریم ده او قدر آچیق صورتله بیان قیلنمش عرش بلقیس قصه سی ده می رؤیا اولاچق؟

اگر شو قصه ده رؤیا اولور ایسه، او وقت قران کریمك بوتون قصه لری هذیان اولمازمی؟

اگر ده یمندن بیت المقدسه قدر عرشك بر لمحه ده حرکتی رؤیا دگل ایسه، بلکه حقیقت اولور ایسه، کعبه دن بیت المقدسه قدر بر

ثانیه‌ده نبی کریمڭ سیری البته حقیقت اولور، رؤیا اولماز.

عرش بلقیس قصه‌سی قران کریم‌ده، عجبا، نیچون ذکر قیلنمش؟

نبی سلیمانڭ شوکتنه، قوتنه، عظمتنه، دولتنه بزی حیران ایتمك ایچون گنه می؟

یاخود اهل کلام جهله‌سنڭ تاویل‌ده مهارتلرینی تفسیر کتابلرنده بزه کوسترمك ایچون می؟

یا ایسه طبیعت خزینه‌لرنده همان مستور قالمش اڭ بویوك مادی قوتلره، هم ده مادی قوتلردن ده اوستون روحانی قوتلره انسانڭ فکرینی توجیه ایتمك ایچونمی، کوزه کورنمز عفریتڭ قوتیله، «الذی عنده علم من الکتاب»ڭ قوتینی بزه بیان ایتمش؟

غایت گوزل شو قصه‌دن انسانڭ عقلنه اڭ بویوك حصه البته شودر.

قران کریمڭ شو قصه‌سی عبرت ایچون ذکر قیلنور تاریخی حکایه دگلدر. بلکه عالم وجود ده وار اڭ بویوك قوتلره انسانڭ فکرینی ارشاد ایچون ذکر قیلنمش بر حقیقت تاریخیه‌در.

عرش بلقیسی یمندن بیت‌المقدسه، بری اوچ ساعت ده، دیگری بر لمحه ده کتوره بیلور ایکی قوتی قران کریم ده انسان اوقور ایسه، قران کریمڭ خبرینه ایمان قیلوب او ایکی قوتی عالم وجود ده آرار ایسه، عاقبت اجتهادی برکه‌سنده انسانیت او ایکی قوتی کشف ایدر ایسه، اشته قران کریمڭ قصه‌لرندن حصه شویله اولور. غفلت ایتمش ایسه‌ك، عیب بزده‌در.

قران کریم ده خبر ویرلمش شو ایکی قوتی انکار ایتمك علم دگلدر، جهلدر. علوم نامندن انکار ایتمك علومڭ شرفنه جنایت اولور، علومڭ ترقیاتنه سد باغلامق کبی بر مغروریت اولور.

قران کریم ده مذکور «اسرا» حادثه‌سی‌ده، سنت قطعیه ده ثابت معراج واقعه‌سی ده عالم وجود ده بولنورمادی هم روحانی قوتلره انسانك فکرینی ارشاد یولیله ذکر قیلنمش اولسه کرك.

«اسرا» حادثه‌سی، کعبه‌دن مسجد اقصایه یر یوزنده سیر ایتمك معناسیله، البته قوه طبیعیه واسطه‌سیله اولمش اولسه کرك. حدیث «اسرا» ده مذکور «براق» سوزی ده الکتریق معناسنده‌گی برق سوزینك مبالغه صیغه‌سی کبی اولسه کرك.

لسان عرب ده فعال وزنی اکثریتله مبالغه بنیه‌سی اولور: ۱) عجب ماده‌سندن مشتق عجاب کبی، ۲) غریب، غرابت ماده‌لرندن مشتق غراب کبی.

جری بفراق جیرتنا غراب: فعال من مقالتنا غریب. (اللزومیات)

شو کون بزه معلوم طبیعی قوتلرك الك بویوگی برق قوتیدر. براق «برق»ك مبالغه‌سی اولور ایسه، دیمك طبیعت خزینه‌لرنده الکتریقدن دها قوتلی بر طبیعی قوت واردر. الکتریق بر ثانیه‌ده نهایتی یوق مسافه‌لری قطع ایده بیلور ایسه، براق بر ثانیه‌ده نهایتی یوق مسافه‌لری قطع ایتدره بیلور. - «براق اوزرینه بینمك» الك بویوك قوه طبیعیه اعانه‌سیله حرکت ایتمك معناسنده اولا بیلور. اسرا کیچه‌سنده سید الوجود حضرتلرینك خدمتیله جبریل امین کبی الك بویوك روح القدس (روحانی قوت) مشرف اولمش ایکن، البته براق روحانی قوتدن عبارت اولاماز، بلکه طبیعی قوت اولور.

اسرا حادثه‌سی البته جسمانیدر دیدك. مادی طبیعی قوت برکه‌سیله خدمتیله اولمشدر دیدك، لکن روحانی قوت اعانه‌سیله ده اولا بیلور. فقط، هر حال ده جسمانیدر، یقظه‌ده‌در.

اما معراج واقعه‌سی ایسه، البته رؤیا دگل ایدی، بلکه یقظه‌ده ایدی، حقیقی، غایت بویوك خصوصیت نبویه ایدی.

لـکن جسمانی‌می ایدی؟ روحانی‌می ایدی؟ هر بری احتمالدر.

اگرده روحانی معراج دها زیاده فضیلت اولماسه ایدی، بن «معراج ده البته جسمانیدر» دیه‌ر ایدم. چونکه قران کریم‌ده جسمانی معراج قطعاً ثابتدر.

بزم اعتقادمزه کوره، روح، هر نه قدر کثیف ماده‌دن مجرد ایسه‌ده، نورانی جسمدر. ملائکه‌ده نورانی جسمدر. شو مسئله‌ده فلسفه نظرینه بزم اعتقادمز، درست، مخالفدر. لـکن بزم المزده، شو اعتقادمزی اثبات قیلوب، فلسفه نظرینی ابطال ایده‌بیلور قوتلی دلیللر برهانلر واردر. بوڭا کوره، ملك جسمدر، روح جسمدر دیه بیلورز.

قران کریم‌ده «المعارج» سوره‌سنده

«تعرج الملائکة و الروح الیه»

آیت کریمه‌سی ملائکه هم روح حقنده عروجی اثبات ایتمشدر. دیمك، روحانی اجسام عروج ایده بیلور.

قران کریم‌ده «الحجر» سوره‌سنده، مجرملرڭ عنادلرینی بیان یولیله اینمش

«ولو فتحنا علیهم باباً من السماء فظلوا فیه یعرجون لقالوا انما سکرت ابصارنا» آیت کریمه‌سی انسانلر حقنده ده عروجڭ جوازینی افاده ایدر. چونکه جمله شرطیه‌ده هر بر طرفڭ جوازی عرف منطق ده لازم دگل ایسه‌ده، عرف قران کریم‌ده جوازی البته لازمدر.

فرض ایده‌یك، معراج نبوی-جسمانی اولمشدر. شو تقدیرده او معراج قوه طبیعیه اعانه‌سیله اولا بیلور. قوه روحانیه الهیه برکه‌سیله ده اولا بیلور. لـکن حدیث عباره‌سنڭ ظاهرینه کوره، قوه طبیعیه اعانه‌سیله دگل، بلکه قوه الهیه برکه‌سیله اولمشدر.

مسند احمدده صحابی حذیفه‌دن روایت قیلنمش:
«اتیت بالبراق وهو ابیض طویل یضع حافره عند منتهی طرفه. فلم نزایل ظهره انا وجبریل حتی اتیت بیت المقدس.»
شو حدیث‌ده رکوبك غایه‌سی بیان قیلنمشدر. دیمك کوکلره عروج براق اوزرنده اولمامشدر.
جسمانی عروج قوه طبیعیه تأثیریله اولسه‌ده، قوه الهیه برکه‌سیله اولسه‌ده، هرحالده جاذبیت قانوننه‌ده، تیز حرکتدن ناشی حرارت قوتیله احتراق قانوننه‌ده مخالف دگلدر.
مقدمه قیلمق اوزره، (٦٨ - ٦٩) صحیفه‌لرده سرد قیلنمش ٤-٥-٦نچی ملاحظه‌لره، هم‌ده معجزه‌یی تحلیل ایدر ایکن، ٢نچی رقم‌ده سویلنمش سوزلره مراجعت ایدر ایسه‌ك، مخالفت یوقلق البته ظاهر اولور. چونکه دها بویوك قوت وار ایکن، ضعیف قوت باطل اولماز، عاطل اولور؛ دها نافذ قانون وار ایکن، عادی قانون عمل درجه‌سندن ساقط اولور.
جاذبیت قانوننه غالب بر قوه طبیعیه یاخود قوه روحانیه بر جسمی فوق العاده سرعتله یوقاری چیقاره بیلور. تنفس قانوندن دها زیاده نافذ بر قانون الهی حیات انسانیه‌یی محافظه قیلا بیلور، حرکتی حرارتدن‌ده تجرید ایده بیلور.
خلاصه: عروج جسمانی اولور ایسه، بزه معلوم طبیعی قوتلر قانونلر باطل اولماز، بلکه دها قوتلی قوه‌لر حضورنده مغلوب قالور. لسان شریعتله تعبیر ایدر ایسه‌ك، اللهك قدرت الهیه‌سی حضورنده «ان الحکم الا لله» ذکریله سجده ایدوب، اطاعت ایدر، بوتون تأثیری الوهیتك «کن فیکون» قانوننه تسلیم ایدرده، قوه الهیه حضورنده تأدب یولیله اللرینی باغلار، عملسز حرکتسز قالور.

فرض ایده‌یك، معراج نبوی ـ جسمانی اولمامش، بلکه روحانی اولمشدر . شو احتمال نبی کریم رسول امین علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك غایت بویوك شأنلرینه دها زیاده مناسبدر . چونکه معراج روحانی ایسه‌ده، رویا د گل ایدی، بلکه یقظه‌ده ایدی . انسانك جسمنه نسبتله قیاس قبول ایتمز درجه‌ده قوتلی روحی حقنده واقع اولمش حقیقی هم غایت بویوك حاللردن عبارت ایدی . روح حقنده واقع اولمش او حاللر ـ بر جسمك کوکلره عروجی کبی عادی حاللردن هر جهتله بویوك ایدی، اهمیتلری‌ده البته زیاده ایدی، رسالت عمومیه شأننه دها زیاده مناسب بر فضیلت ایدی . چونکه روحانی عروج ـ انسانیت ایچون ممکن اولا بیلور کمالات درجه‌لرینی مرتبه‌لرینی قطع ایتمك معناسنده‌در .

یوقاری‌ده یازدق : انسان طوغار ایکن، فضائلدن محروم اولوب، رذائلدن پاك اولور . انسان‌ده یالکز قابلیت یالکز استعداد بولنور . انسانك قابلیتنه انسانك استعدادینه نهایت یوقدر . انسانلر استعداد جهتیله متفاوت ایسه‌ده، هر بر انسان نهایتی یوق کمالاتی قابلدر .

هر بر ایکی کمال آراسنده مسافه غایت اوزوندر . طبیعت خزانه‌سنده تربیه قیلنور انسان او مسافه‌یی غایت آقرینلقله قطع ایدر . طبیعی قوتیله مشرقدن مغربه حرکت ایدن انسان ایکی آرایی مثلاً بر سنه ایچنده قطع ایده بیلور . اما ایکی کمال آراسنده وار مسافه‌یی انسانیت ایکی اوچ سنه ایچنده قطع ایده‌مز، بلکه بش اون عصر، بر قاچ دور لازمدر . بوڭا کوره، نهایتی یوق مسافه‌یی بر ثانیه‌ده قطع ایتمك بالنسبه آساندر . اما نهایتی یوق کمالات درجه‌لرینی مرتبه‌لرینی بر ثانیه ایچنده بر ساعت ایچنده قطع ایتمك طبیعت قانونلرینه مخالفدر، طبیعت قوتلرینك طاقتلرندن البته خارجدر، غایت آغردر . طبیعت‌ده انسانك عقلنه دهشت ویره بیلور قدر سرعتك مثاللری

شاهدلری غایت کوبدر. لکن کمالات درجه‌لرینی سرعتله قطع ایتمك طبیعت‌ده یوقدر: حیوانك، نباتك، مثلا، نماسی تدریجی اولور. اجسامده کیفیات زمان اعانه‌سیله حاصل اولور. انسانك کیفیات نفسانیه‌سی، ملکات عقلیه‌سی، کمالات بدنیه‌سی اوزون زمانلرك ثمره‌سی اولور.

نبی کریمك معراجی روحانی اولور ایسه، یعنی: بوتون انسانیته ابدیت نهایه‌لرنده گنه ممکن اولا بیلور کمالاتك بوتون درجه‌لرینی نبی کریمك روحی بر قاچ ثانیه ایچنده قطع ایتمش ایسه اویله بر معراج خارقه‌لرك خارقه‌سی اولور، میلیون کوکلرك اوستنه چیقمقدن میلیون دفعه زیاده اولور، رسالت شأننه اك بویوك کمال، اك گوزل فضیلت اولور.

شویله اولمق البته لازمدر، یا خود بزم اعتقادمزه اك زیاده مناسب شویله اولمقدر. چونکه انسانیت الوهیتك کوزگوسیدر. الوهیت بوتون اسماسیله انسانیت یوزنده ظاهر اولور. انسان الوهیت اسملرینك الوهیت کماللرینك هر برینه مظهردر: حیات، اراده، علم، قدرت، اختیار، حکمت، حکم، کلام، خلق، تصویر، ابداع، رحمت، احسان، کرم، حلم، عفو، غضب، قهر، کبریا، عدالت، امر، عزت، جلال جمال کبی الوهیت اسملرینك الوهیت کماللرینك هر برینه انسان البته مظهر اولور.

انسان ده بولنور هر بر کمال الوهیت کماللرینك عکسیدر، کوله‌گه‌سیدر. لکن قابلیتك تفاوتنه کوره، هر بر انسان کمالك هر برینه بر درجه‌ده مظهر اولاماز. بوتون انسانیت الوهیتك بوتون کماللرینه مظهر اولمق شرفنه ده قیصه زمان ده نائل اولماز. الوهیت کماللرینه الوهیت اسملرینه تمامیله نائل اولمش بر انسانك وجودی بوتون انسانیت شرفی نامنه البته لازمدر. آراده اویله بر انسان بولنماز ایسه، انسانیت شرفنه بر از ایسه‌ده نقصان اولور.

اشته، روحانی معراج واقعه‌سیله او نقصان تکمیل قیلنمش اولسه کرك. خارقه‌لرك خارقه‌سی اولمق اوزره، بوتون کمالات انسانیه درجه‌لرینی بر کیچه‌ده قطع ایتمش انسان بوتون عالم انسانیتی تزیین قیلمش اولسه کرك.

روحانی عروج شودر. رؤیا دگلدر، بلکه حقیقتدر، بلا شبهه یقظه‌ده واقع اولمشدر. خارقه اولمق جهتیله جسمانی عروجدن دها زیاده بویوکدر.

انسان، روحانی معراج برکه‌سیله، الوهیت کماللرینك هر برینه‌ده همه‌سنه‌ده مظهر اولمشدر دیدك. لکن انسان همان انسان اولوب قالور. انسان کمالات نورینی الوهیت نورلرندن تمامیله استفاده ایدر، انسانده کمالات نورلری، آی نوری کبی، هر وقت عارضیدر. الوهیت کماللرینه الوهیت اسملرینه یالکز بر «ذات الوهیت» یالکز بر جهتله مبدأ اولور. اما انسانك ذاتی کمالاتك هیچ برینه مبدأ اولاماز، انسانك هر بر کمالی انعکاس طریقیله حاصل اولور، بونك اوزرینه انسانده بر جهتله هیچ بر وقت ایکی کمال حاصل اولاماز. هر کمالك اوزینه مخصوص جهتی اوزینه مخصوص آلتی واردر: کورمك کوزله، ایشتمك قولاقله، آکلامق دماغله، حسیات قلبله، قدرت عضلات ایله اولور. وهکذا.

غایت مهم شو نکته‌یی ملاحظه ایدر ایسه‌ك، الوهیت کماللرینك همه‌سنه مظهر اولمش انسان ایله ذات الوهیتی غایت آچیق صورتده فرق ایدرز؛ الوهیتله انسانیت آرالرینی فصل ایدر نهایتی یوق مسافه‌لری واضح بر صورتله بلکه تصور ایده بیلورز.

شو مسئله‌یی اسلام فلسفه‌سی، یعنی تصوف، تفصیلاتیله بسط ایتمش ایسه‌ده، بوراده مناسبتنه کوره، یالکز شو قدر بس.

«اسرا» حادثه‌سی جسمانیدر، یقظه‌ده در دیدك. معراج حادثه‌سی‌ده یا جسمانی یا روحانی اولوب، یقظه‌ده در دیدك. تفکر مشقتلریله دماغلرینی یورمقدن صاقنور بعض نازلیلر، بنی اسرائیل سوره‌سنده «وما جعلنا الرؤیا التی اریناك الا فتنة للناس» آیت کریمه‌سیله استدلال قیلوب، «اسرا حادثه‌سی ده، معراج واقعه‌سی ده رؤیا ایدی» دیدیلر.

نازلیلرڭ فکرلرینه بن‌ده موقت صورتله موافقت ایده‌یم: شو آیت کریمه «اسرا» حادثه‌سنه یا معراج واقعه‌سنه اشارتدر، دیه‌یم.

لکن براز فکر ایده‌یك: بوراده «التی اریناك» کبی غایت بویوك غایت عظمتلی صله عجبا نیچون ذکر قیلنمشدر؟ نیچون «التی رأیتها» کبی صله ایله اکتفا قیلنمامش؟

درست، قران کریم‌ده «رویا» کلمه‌سی اویقوده اولور توش معناسنده استعمال قیلنمشدر. لکن یا مطلق ذکر قیلنمشدر، یاخود تاویل کبی، تعبیر کبی، فی المنام کبی، تصدیق کبی قیود ذکر قیلنوب حقیقتی بیان قیلنمشدر.

١) «قال احدهما انی ارانی اعصر خمرا وقال الآخر انی ارانی احمل فوق راسی خبزاً تأکل الطیر منه. نبئنا بتأویله.»

٢) یا ایها الملا افتونی فی رویای ان کنتم للرویا تعبرون.»

٣) «انی اری فی المنام انی اذبحك»

٤) لقد صدق الله رسوله الرویا بالحق.»

٥) لا تقصص رؤیاك علی اخوتك.

شو آیت کریمه‌لرده رویا البته توش معناسنده‌در. لکن «التی اریناك» کبی غایت عظمتلی صله ایله قید قیلنمش «الرویا» بزه معلوم عادی بر توش اولا بیلورمی؟

اگرده عادی بر توش اولسه ایدی، اللهڭ قدرت الهیه‌سنه

نون عظمتله اسناد ایتمك‌ده عجبا بر فائده بربلاغت بولنورمی ایدی؟

درست، قران کریم‌ده الانفال سوره‌سنده اذ یریکهم الله فی منامك قلیلا. » آیت کریمه‌سنده اللهك اوزینه اسناد قیلنمش رویا واردر، لکن « فی منامك » قیدیله حقیقتی بیان قیلنمشدر.

نون عظمتله اللهك قدرت الهیه‌سنه اسناد قیلنمش « الرویا » هیچ بر صورتله بزه معلوم عادی توش کبی اولاماز، یوقسه او قدر عظمتلی صله اهمیتسز قالور ایدی؛ کلام بلاغت اعجازیه درجه‌لرندن ساقط اولور ایدی.

درست، رویا عرف مشهورده توش معناسنه غالبدر. لکن عرف قرانده توش معناسنه مخصوص اولماسه کرك. اشتقاق قانونیده اختصاص یوقلغنه دلالت ایده بیلور. « رای » ماده‌سندن فعله بنیه‌سیده فعلی بنیه‌سی‌ده کوز ایله اولا بیلور. اشتهار جهتیله اختصاص دلالتدن منع ایده‌مز. رویا کلمه‌سی اشتقاق قاعده‌سیله رویت معناسنده اولا بیلور. بوکا بر نیچه قطعی دلیل واردر:

۱) اگرده « الرویا التی ارینك » توش معناسنده اولسه ایدی، معراج حقنده « النجم » سوره‌سنك ابتداسنده اینمش

« والنجم اذا هوی. ما ضل صاحبکم وماغوی. وما ینطق عن الهوی. ان هو الا وحی یوحی. علمه شدید القوی. ذومرة فاستوی. وهو بالافق الاعلی. ثم دنا فتدلی. فکان قاب قوسین او ادنی. فاوحی الی عبده ما اوحی. ما کذب الفواد ما رای. افتمارونه علی ما یری. ولقد رآه نزلة اخری. عند سدرة المنتهی. عندها جنة المأوی. اذ یغشی السدرة ما یغشی. ما زاغ البصر وما طغی. لقد رای من آیات ربه الکبری. » غایت بویوك آیت کریمه‌لر معناسی

یوق جمله‌لردن، وجودی یوق اصلی یوق خیاللردن عبارت اولور قالور ایدی.

۲) اگرده «الرویا التی ارینناك» توش معناسنده اولسه ایدی، «وما جعلنا» سوزینی «واذ قلنا لك ان ربك احاط بالناس» سوزی صوڭنده ذکر ایتمك فائده‌سز، مناسبت‌سز اولور ایدی. هم ده شو آیت کریمه‌یی «وما منعنا ان نرسل بالآیات الا ان کذب بها الاولون. وآتینا ثمود الناقة مبصرة فظلموا بها. وما نرسل بالایات الا تخویفاً.» آیت کریمه‌سی یاننده ایندرمك مناسب اولماز ایدی. چونکه صالح کبی پیغمبرلرڭ ناقه کبی معجزه‌سی ذکر قیلندقدن صوڭ، نبی اسلام سیدالانبیا حقنده یالڭز خیالدن عبارت بر توش البته مناسب اولماز. بلکه رسوللرڭ سیدی حقنده خارقه‌لرڭ خارقه‌سی ذکر قیلنمق مناسب اولور.

۳) بزه معلوم معناسیله رؤیا هیچ بر صورتله فتنه اولاماز. مشرکلرڭ آغزلرندن اشاعه قیلنمش فتنه ـ نون عظمتله اللهڭ اوزینه هیچ بر وقت اسناد قیلنه‌ماز. اویله اوفاق فتنه‌لر عرف قران‌ده هر وقت انسانلرڭ یالڭز اوزلرینه اسناد قیلنور. «ان الذین یحبون ان تشیع الفاحشة فی الذین آمنوا» کبی.

«وما جعلنا الرویا التی ارینناك الا فتنة للناس» آیت کریمه‌سنده‌گی فتنه البته الوهیت عزتیله تدبیر قیلنمش فتنه‌گنه اولا بیلور. ـ اگرده مشرکلرڭ آغزلرندن اشاعه قیلنمش فتنه اراده قیلنه‌جق اولور ایسه، او وقت حصر باطل اولور ایدی. چونکه، سزڭ لسانڭزله سویله‌یم، او توش‌ده اوفاق فتنه‌لره سبب اولمقدن باشقه، دها بویوك فائده‌لر، بش نمازی فرض ایتمك کبی بویوك مصلحتلر البته وار ایدی. غایت اوفاق فتنه‌لری نون عظمتله اوزینه اسناد قیلوب‌ده، غایت بویوك مصلحتلردن سکوت ایتمك الوهیت بلاغتنه، قران کریم اعجازینه هیچ بر وقت یاقشماز.

٤) اگر ده «الرویا التی ارینااک» توشدن عبارت اولوب، فتنه مشرکلرك اشاعه‌لرندن عبارت اولسه ایدی، او تقدیرده «والشجرة الملعونه» سوزینی الرویا سوزینه عطف ایتمک ده مناسبت قالماز ایدی.

«اسرا» حادثه‌سی

«سبحان الذی اسری بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الاقصی الذی بارکنا حوله لنریه من آیاتنا. انه هو السمیع البصیر.» آیت کریمه‌سنك نصوص محکمه‌سنه کوره، بلا شبهه، جسمانیدر، بلا شبهه یقظه ده در.

«سریت بزید لیلاً من مکة نحو المدینه» جمله‌سی معناسنه نصل دلالت ایدر ایسه، شو آیت کریمه دها زیاده وضوحله دلالت ایدر. دلالت او قدر ظاهردرکه حتی بویله شیلرده استدلال عبثدر. لکن «دینی تدبیرلر»ك ۷۰ نچی صحیفه‌سنده یازلمش صوك درجه ضعیف دلیللری براز تفصیل ایتمک آرزوسیله بوراده بر نیچه دلیل عرض ایده‌یم:

۱) اگر شویله جمله‌لری ده رویا معناسنه حمل ایتمک جائز اولور ایسه، هیچ بر لسانده، هیچ بر کلامده امان قالماز. هر بر کلامی تمام خلافنه حمل ایتمک یوللری حاضرلنمش اولور، جدی کلام ایله هذیان آراسنده فرق قالماز.

۲) الوهیتی تقدیس معناسنده استعمال قیلنور سبحان بویله جمله‌لرده تمدح تعجب معنالرینی افاده ایدر. رویاده بوتون یرلری بوتون کوکلری سیر ایتمک ده عادی بر حالدر. ایکی مسجد آرالرینی رویاده سیر ایتمک بزم نظرمزده ده او قدر غریب دگلدر. انسان بویله اوفاق رویالری نقل ایدر ایکن، تعجب یا تمدح جمله‌لرینی استعمال ایتسه، لغو ایتمش، هذیان سویله‌مش اولور. او قدر اوفاق

رویالری نقل ایدر ایکن، تعجب جمله‌لرینی تمدح خطابلرینی استعمال ایتمك عظمت الهیه لساننه‌ده، قران کریمك بلاغت اعجازیه‌سنه‌ده هیچ بر صورتله موافق دگلدر.

۳) رویاده زمانك اهمیتی یوقدر. رویا کوندوز اولسه‌ده کیچه‌ده اولسه‌ده، همان بردر. بوڭا کوره قران کریمده نقل قیلنمش رویالرك هیچ برنده وقت تعیین قیلنمامش. شویله اولور ایسه، آیت کریمه‌ده «لیلا» قیدی رویا اولمقدن ابا ایدر.

٤) یقظه‌ده واقع اولور هر فعلك ابتداسی‌ده انتهاسی‌ده البته بولنور. بوڭا کوره هر بر فعلك غایه‌لرینی بیان ایتمك مطلوب بر فائده‌یی افاده ایدر. اما رؤیاده غایه‌لری بیان ایتمك مطلوب اولماز. بلکه، مسافه قیصه اولور ایسه، غایه‌لری بیان ایتمك رؤیالرك اهمیتلرینه خلل ویرور. زیرا بوتون یر یوزینی سیر ایتمك دها زیاده غریبدر. بویله اولور ایسه، «من المسجد الحرام الی المسجد الاقصی» جمله‌سی «اسرا»یی رویایه حمل ایتمکدن البته منع ایدر.

٥) مبارك یرلری سیر ایتمك‌ده بر اهمیت بولنه بیلور ایسه‌ده، مبارك یرلری توشده کورمك‌ده او قدر اهمیت بولنماسه کرك. اگرده وار ایسه، اویله اوفاق اهمیت سید الانبیا علیه الصلاة والسلام حضرتلری حقنده هیچ بر جهتله فضیلتی حائز اولماسه کرك. بوڭا کوره، «الذی بارکنا حوله» صله‌سی‌ده رویایه حملدن مانع اولور.

٦) اللهك عظمت الهیه‌سنه اسناد قیلنمش ارائه البته یقظه‌ده اولور. اللهك عظمت الهیه‌سنه اضافه قیلنمش آیات هیچ بر صورتله خیال اولاماز، بلکه حقیقت اولور. بوڭا کوره، «لنریه من آیاتنا» جمله‌سی اسرا حادثه‌سنك یقظه‌ده وقوعنه البته قطعی دلیل اولا بیلور.

۷) کوزی یوق آدم‌ده رویاده کورر؛ قولاغی یوق آدم‌ده

رویاده ایشتور. رویا ایچون کوز قولاق حاجت دگل. اگرده اسرا حادثه‌سی رویا اولسه ایدی، «انه هو السمیع البصیر» کبی مبالغه صورتیله تاکید قیلنمش جمله‌ده سید الانبیا علیه الصلاة والسلام حضرتلرینی سمیع بصیر صفتلریله توصیف‌ده فائده قالماز ایدی، بلاغت بولنماز ایدی.

٨) اللهڭ قدرت الهیه‌سنه اسناد قیلنمش فعل ـ حقیقی اولور، البته خیال اولماز. اسرا، بوڭا کوره، رویا اولاماز. چونکه «سبحان الذی اسری بعبده» جمله‌سنده اللهڭ عظمتنه اسناد قیلنمشدر

«اسرا» حادثه‌سنه، معراج واقعه‌سنه بنم نظرم یوقاری‌ده یازلمش اوزون تفصیلاتدن ظاهر اولدی: اسرا یقظه‌ده ایدی، جسمانی ایدی. معراج یقظه‌ده ایدی، روحانی ایدی. شو ایکی واقعه‌یی رویایه حمل ایتمك قران کریمڭ نظمی جهتیله‌ده، معناسی جهتیله‌ده جائز دگلدر. ـ قران کریم کبی سماوی کتابلردن اڭ بویوك مقصد: طبیعتڭ غائب خزینه‌لرینه، شوکون بزه معلوم دگل حقیقتلره انسانڭ فکرینی ارشاد ایتمکدر. بز او غائب خزینه‌لری، معلوم دگل همه حقیقتلری انکار قیلوب، آیت کریمه‌لری تأویل ایدر ایسه‌ك، قران کریمڭ غایت بویوك مقصدینی، گوزل بر ارشادینی ابطال ایتمش اولورز. تأویل آیت کریمه‌لری علوم و معارفه تطبیق اولمقدن زیاده، قران کریمی بزم جهلمزه تضییق ایتمکدن عبارت اولوب قالور. بوتون اسلامیتڭ فکرینی طبیعتڭ، عالم وجودڭ غایت کیڭ صحیفه‌لرندن منع قیلوب، شوکون بزم المزده بولنور اوفاق کتابلرڭ غایت طار صحیفه‌لرینه حبس آرزوسنده بولنمق کبی بر جنایت اولور.

عالم وجود حقنده مؤلف افندینك سوء ظنی، قیصه نظری عفو قیلنه بیلور. لکن قران کریمك لسانی قران کریمك معنالری حقنده مولف افندینك او قدر مساهله‌سی مناسب دگل ایدی. قران کریم لسانی حقنده مولفك اوفاق هم غایت بویوك مساهله‌لری واردر.

عالم وجودك همان مستور قالمش خزینه‌لرینه نسبتله انسانیتك علوم خزینه‌لری غایت فقیر ایسه ده، بزم حافظه‌لرمزه نسبتله البته غایت بایدر. انسانیتك علوم آنبارلرندن بر حبه بزم حافظه‌لرمزده بلکه بولنور. او حبه‌لرك تأثیریله نشئه‌سیله اولسه کرك، بزم قفامزده بر از سرخوشلق حاصل اولور. دماغده نشئه، قلبده انبساط قوتیله، قران کریمك حرمتی حضورنده پرواسز اولورز.

گوزل اولور ایدی، حریتمز حیرت اولماسه ایدی. گوزل اولور ایدی، حریت حسبیله قران کریمك حرمتی قلبمزدن غائب اولماسه ایدی.

بن ده حریت عاشقی‌یم، بن ده علوم و معارف راغبی‌یم. لکن قران کریم، اسلامیت، نبی اسلام بنم نظرمده هر محترمدن هر مقدسدن دها زیاده محترمدر، دها زیاده مقدسدر.

بن آیت کریمه‌لرك نظملرینی ده معنالری کبی اعتبار ایدرم، رعایه ایدرم. بن تاویل کبی تطبیق کبی تعدیلردن هر وقت البته صاقنورم.

درست، بایتاق مسئله‌لرده اهل علمك مذهبلرینه رایلرینه بلکه اجماعلرینه ده بن مخالفت ایتدم. لکن هر مسئله ده اسلامیت تعلیماتنه جمال اولا بیلور جهتی التزام ایدر ایدم. هیچ بر مسئله‌یی دعوی هواسیله یا خود ره‌فورماتورلق هوسیله یازمادم. معصوم سلفك عقول صائبه‌سیله حاضرلنمش سوزلره یالکز ترجمان اولا بیلدم. عقیده الهیه‌لری تصویب، انسانیتك استقبالنه امید کوزیله نظر، اسلامیت ده

رقیبی انکار کبی یا کی سوزلری سویله‌مش ایسه‌م، او سوزلرك همه‌سی ده هر بری ده امتك بویوك عقلیله حاضرلنمش تربیه کورمش فکرلرك ترجمه‌سی - یا خود ثمره‌سی ایدی.

بز شو کونکی مدنیتك کشفیاتنه صنائعنه علومنه معارفنه حیرت کوزیله، البته رغبت کوزیله نظر ایدرز؛ بوندن صوك دها زیاده‌سی البته ظاهر اولا طورور، بونی ده بیلورز. لکن، بزه میراث اولمق اوزره، معصوم سلف دن بزه قالمش غایت بای خزینه‌لر واردر، بونی ده آکلامق صاقلامق لازمدر.

فلسفه کعبه‌لرنده نور اولا بیلور سوفیلرمز وار ایدی؛ علوم حرملرینك محرابلرنده امامت قیلا کلمش راهبلرمز وار ایدی! مدنیت دنیاسنده مثلی یوق غایت کوزل شریعت اجتماعیه‌یی آز مدت ده حاضرله‌مش تدوین ایتمش امامل‌رمز مجتهدلرمزده وار ایدی! شو معصوم سلف صالحدن بزه غایت بویوك میراث قالدی، لکن بز او میراثی ضائع ایتدك. حقوقمزك اکثرینی تخارج طریقیله اغیاره تسلیم ایتدك.

عاقبت، قاراکلق کیچه‌لرده مدنیتك الك اوفاق یولدوزلرینی حیرت کوزیله کوردك‌ده، «هذا ربی!» دیه‌رك سجده ایتدك. قاراکلق کیچه‌ده اوفاق یولدوزلرك ضعیف نوری برکه‌سنده، قران کریمك آیت کریمه‌لرینی، شریعتك قانونلرینی، اسلامیتك تعلیملرینی ضعیف کوزمزله مطالعه ایتدك. قران کریمك قدسیتی اسلامیتك عزتی محافظه قیلنه بیلور قدر قوت کوکلمزده یوق ایدی، لکن حیرت شوملغیله دماغمزی قاپلامش ذلت بویوك ایدی، بز آیت کریمه‌لری ده تأویل ایتدك، شریعت قانونلرینی‌ده تطبیق ایتدك. یعنی: قران کریم بزم فکرمزی طبیعتك عالم وجودك نهایتی یوق ساحه‌لرینه ارشاد ایدر ایکن، بز، کویا «بوتون علومی احاطه ایتدك» دعواسیله، قران کریمی اوز نظرمزك طار دائره‌لرینه حبس ایتمك آرزوسنده یوردك. بزی عزت

عرشلرینه دعوت ایدر اسلامیتی اوزمزله برابر ذلت چوقورلرینه ایندرمك یولنده ایدك.

---

۷۵ صحیفه‌لك «دینی تدبیرلر»ڭ ۷۳ صحیفه‌سنده هیچ بر تدبیر یوق ایدی. گوزل اسمڭ بویوك حرمتی نامنه اولسه کرك، مولف افندی ۷۴ نچی صحیفه‌ده غایت گوزل برتدبیر کوسترمش.

درست، بوتون اسلامیت دنیاسنه عائد اجتماعی دینی مسئله‌لری حل ایتمك ایچون عمومی بر ندوه بویوك بر مؤتمر دعوت قیلنور ایسه، البته گوزل اولور.

غایت گوزل شو فکر، الڭ اول اولسه کرك، عبدالرحمن الکواکبی جنابلرینڭ قلمیله «جمعیة ام القری» ده غایت گوزل صورت‌ده تصویر قیلنمش ایدی. بوندن اون اون بش سنه مقدم طبع قیلنمش «جمعیة ام القری» او وقت حمید سرایلرینه هیجان ویروب، اسلام متفکرلرینه‌ده حرکت ویرمش ایدی.

۱۹۰۶ سنه ۱۶ - ۲۱ آوغوست کونلرنده ماقاریه‌ده رسمی جمعیت‌ده روحانی اداره‌لرڭ اصلاحاتنه دائر ۱۳ ماده‌دن عبارت بر قرار قبول قیلندی. قرار قبول قیلندقدن صوڭ، جمعیتڭ رئیسی علی مردان بك طوبچیباشف دیدی:

جماعت! دها بر ماده زیاده ایده‌یك. کاغدلرده یازمق ممکن اولماز ایسه، یوره‌کلرمزه یازارز. ماده‌لرڭ ماده‌سیدر، اسلامیتڭ ده اساسیدر: سنی، شیعی، حنفی، شافعی، همه اهل اسلام اسلامیت لواسی تحتنده بر قارندش کبی اجتماع ایده‌یك. محمدیلك شرفیله افتخار ایدوب، مذهب فرقلرینی رفع ایده‌یك.

رئیس افندینڭ سوزی جماعتڭ هر برینه اووقت غایت گوزل تاثیر ایتمش ایدی. کوزلردن یاشلر آقدی، «سنیلك، شیعیلك

یوق! محمدیلك!» آوازلری دقیقه‌لرچه ال سسلریله برابر دوام ایتمش ایدی. رئیسك سوزی صوگنده رشیدك خطبه‌سی‌ده غایت مؤثر ایدی، جماعت جانلاندی. رئیسك عرضی ١٤نچی ماده اولمق اوزره ممنونیتله بالاجماع قبول قیلندی.

١٤نچی ماده: اهل اسلام ب. ر. بوتون روسیه مسلمانلرینه عمومی بر ریاست روحانیه تأسیس قیلنه‌چقدر.

١٩٠٦ سنه‌ده قازانده مطبعه کریمیه‌ده طبع قیلنمش پروتوقولك ١٣٣، ١٣٤ صحیفه‌لرنده ندوه قرارینی بن بیان ایتمش ایدم.

روسیا مسلمانلرینه او قرارك تأثیری غایت بویوك اولدی. حتی ١٩٠٨ سنه اخیرنده استاذ محترم غصپرینسکی جنابلری قاهره کبی اسلام مرکزلرینك برنده عمومی ندوه‌یه بوتون مسلمانلری دعوت ایتمك اشلرینه‌ده تشبث ایتمش ایدی. بزم بویوك استاذك بویوك فکری ثمره‌سز اعتبارسز قالمادی. مصرك اك بویوك عالملری، اك بویوك محررلری، اك مشهور آدواقاتلری، اك نافذ پاشالری بزم بویوك استاذك بویوك فکرینه اشتراك ایتدیلر. حتی مؤتمری دعوت ایتمك آرزوسیله بر «هیئت تأسیس» تشکیل قیلندی. او هیئت ٢٨ ماده‌دن عبارت بر «قانون تأسیس» ترتیب ایتدی. مصرك اك معتبرلرندن اون بش اعضا او قانونی تصدیق ایدوب امضالرینی وضع ایتدیلر.

هر حالده دینی یا اجتماعی مسئله‌لرده عمومی قرارلری وضع ایتمك ایچون دینی مؤتمرلر عمومی ندوه‌لر دعوت ایتمك تدبیری غایت گوزل غایت مهم تدبیردر. لکن «دینی تدبیرلر»ك تدبیری دگلدر. بلکه اون بش یکرمی سنه مقدم سویلنمش تدبیر ایسه‌ده، شو کونه قدر نصیب اولامامشدر.

بن‌ده دینی مؤتمری، اجتماعی ندوه‌یی لازم بیلورم. لکن عقیده کتابی یازمق ایچون دگل. عقیده کتابی مکتب ایچون

لازم ایسه، «خلق نظرینه»ده (۴۹-۶۳) صحیفه‌لرده کوسترلمش اسلوب کبی بر اسلوب اوزرنده غایت گوزل بر عقیده کتابی مقتدر معلمڭ گوزل قلمیله البته هر وقت یازلا بیلور .

عقیده کتابی بوتون اسلامیت دنیاسنه بر عقیده‌یی الزام ایتمك ایچون اولور ایسه، اصل بلیه اشته اورادن چیقمش ایدی .

اسلامیت دنیاسنه الزام قیلنمق آرزوسیله کلام امامری کلام جهله‌سی طرفندن تدوین قیلنمش عقیده‌لرڭ مذهبلرڭ سیاسی اجتماعی زهرلری دینمزی‌ده بنیه‌مزی خراب ایتدی .

بیڭ سنه‌لك او فوق‌الغایه آجی تجربه ایندی کافی دکلمی ؟ ایکی یوز اوچ یوز «دینی مدرسلر»ڭ اجماعیله وضع قیلنه بیله‌جك عقیده‌لرڭ اسلامیت دنیاسنده نه قدر اهمیتی اولا بیلور ؟

اویله عقیده‌لر اهل اسلامڭ دردینه درمان اولاماز، بلکه غایت آغر یوك اولور، ضرری‌ده کلام مذهبلرینڭ ضررلرندن بلکه بیڭ دفعه زیاده اولور .

اسلامیت مبدأ وجودی یعنی موجدی توحید ایدر ایسه‌ده، مبدأ افکاری هیچ بر وقت توحید ایتمز . افکارڭ اختلافیله برابر قلبڭ برلکی - اسلامیتڭ اڭ بویوك اساسیدر، یالکز اسلامیت‌ده بولنه بیلور غایت مقدس حریتدر .

افکارڭ اختلافی، فقه مذهبلرینڭ تعددی انسانیت دنیاسنده ضروری دکل ایسه، لا اقل، هر حالده طبیعی‌در . بوتون اهل اسلامی طار بر عقیده دائره‌سنه جمع ایتمك حاجت دکلدر ؛ بلکه بوتون عقیده‌لری بوتون مذهبلری غایت کیڭ اسلامیت مستویه‌سی اوزرینه جمع ایدوب، همه اهل اسلامی بر قلب ایتمك لازمدر . - شو حقیقت «خلق نظرینه» ده، ۶۰نجی صحیفه‌ده بیان قیلنمش ایدی .

خصوصا (۱۷ -- ۲۲) سطرلرده ایمانڭ حقیقتی درجه‌سی آچیق کوسترلمش ایدی.

ایمان قلب ده اولور. اسلامیت ده قلب برلگی معتبردر. فکر مختلف اولا بیلور، مذهب مختلف اولا بیلور. اهل کلام شو مسئله‌ده اسلامیتڭ تمام خلافنه کیدوب، افکاری توحید داعیه‌سیله، قلبلری مختلف ایتدیلر. اسلامیت هیئتی «تحسبهم جمیعاً وقلوبهم شتی» اولدی.

عالم اسلامیتی نصرانیت دنیاسنه قیاس ایتمك خطادر. درست، عبرت طریقیله قیاس ایتمك بلکه جائز اولور. تاریخ نصرانیت ده مسکونی محلی نامله‌ریله‌ایکی نوع صابور، ایکی نوع مجمع بر قاچ دفعه دعوت قیلندی. مختلف عصرلرده یدی سکز دفعه عقد قیلنمش مسکونی مجمعلرڭ قرارلرینی بوتون خرستیان دنیاسنه الزام ایتمك خیاللری بوش چیقدی. اولگی اختلاف اولگی دشمنلق دها زیاده آرتدی.

درست، دینی مؤتمرلر، عمومی ندوه‌لر، دعوت قیلنه بیلور ایسه، بزه ده بلکه فائده‌سی اولا بیلور. لکن بوتون اسلامیت عالمنه بر عقیده الزام قصدیله دگل، بلکه اجتماعی، سیاسی، عملی حاللرمزی اصلاح قصدیله اولور ایسه، احتمال گوزل اولور.

اساس اسلامیت ده عمومی ندودلر، دینی مؤتمرلر، هر سنه ام‌القری جمعیتلرنده تکرار قیلنور. مقدس کعبه جوارنده هر سنه تکرار قیلنه کلور «جمعیة ام القری» لردن بز استفاده ایده‌مز ایسه‌ك، مدنیت مرکزلرینڭ برنده دینی مؤتمرلر دعوت ایتمك بزه هر حال‌ده آغر اولور.

«الموافقات» مقدمه‌سنده یازمش ایدم، بوراده، اوفاق بر مناسبتله ینه عرض ایده‌یم: اسلامیت ده اجماع معتبردر، لکن نظری مسئله‌لرده دلیل اولمق صفتیله دگل، بلکه عملی مسئله‌لرده موجب تنفیذ اولمق قوتیله‌در. اجماع ـ نظری مسئله‌لرده هیچ بر وقت حقیقت برهانی اولاماز.

اجماع قضا کبیدر. قضا - حکمك حقیتنه دلیل اولاماز ایسه ده حکمك نفوذینی ایجاب ایدر. قضا هر وقت جزئی اولور، اوزینك حادثه‌سنه محصور قالور. اما اجماع، مصلحته تابع اولمق جهتیله، قانون کبی مقید بر عمومیت کسب ایدر. لکن زمانك مکانك اختلافنه کوره هیچ بر وقت ابدیت کسب ایده‌مز.

بوکا کوره، عقیده مسئله‌لرنده اجماع قوتنه، اجماعك قرارینه التجا ایتمك - اجماعك روحنه وضعنه مخالفدر. اجماع - حقیقت دلیلی اولمق اوزره وضع قیلنمامش، بلکه تنفیذ قوتی اولمق اوزره وضع قیلنمشدر.

غایت مهم شو نکته فقیهلرك اهل کلامك کوزلرندن غائب اولمامش اولسه ایدی، یارار ایدی. اجماعك کوزل فائده‌لرندن اهل اسلام محروم قالماز ایدی، اولکی اجماعلرك قراریله اهل اسلامك اللری آیاقلری باغلانماز ایدی، اجماع حجه‌لکنده او قدر بویوك اختلاف اصولیونك فکرینی او قدر یورماز ایدی، علوم فقهیه‌مزك ترقیاتنه‌ده او قدر بویوك سکته کلمز ایدی.

عقیده خسته‌لکنه دوا اولمق ایچون، عقیده‌لری صافلامق ایچون، ۷۵ نچی صحیفه ده مولف قلمیله کوسترلمش ۲ نچی تدبیر - قران کریمی ترجمه ایتمکدر.

شبهه یوق، قران کریمی ترجمه ایتمك لازمدر. لکن ترجمه عقیده خسته‌لکنه دوا اولا بیلورمی ؟

اختلاف بلیه‌سی، عقیده خسته‌لکی، تاریخ شهادت ایدر، هیچ بر وقت لسان بیلمه‌مکدن ناشی دکل ایدی. الك بویوك کلام امامری لسان عربك الك بویوك ادیبلری ایدی. سنیلرك شیعیلرك معتزله‌لرك حنفیلرك مالکیلرك شافعیلرك حنبلیلرك عمومیتله هر مذهبك الك بویوك امامری لسان عربی حقیله بیلور ادیب بلیغ ایدی.

اختلافك الڭ ابتداسی صحابه عصرنده ایدی، اختلافك الڭ بویوگی، الڭ زیاده انتشاری ادبیات الڭ زیاده ترقی ایتمش بر عصرده ایدی. قران کریم لسانی او قدر بویوك اختلافلره میدان قیلنه بیلمش ایسه، بزم ترجمه‌لرڭ لسانی دها زیاده اختلافلره البته میدان اولور. اگرده اختلاف بلیه‌سی عقیده خسته‌لگی خصوصلرنده لسانڭ اهمیتی او قدر بویوك اولور ایسه، او وقت ترجمه جائز اولمامق لازم اولور.

بنم نظرمده ترجمه‌لرڭ اهمیتی اختلافلری قطع ایتمك جهتیله دگلدر. بلکه قران کریمڭ معنالرینی آڭلاتمق جهتیله‌در. عربی کلمه‌لری عربی جمله‌لری آڭلامقده اختلاف بولنور ایسه، تورکی کلمه‌لری تورکی جمله‌لری آڭلامقده‌ده اختلاف البته بولنه بیلور. عقللرده نظرلرده تفاوت وار ایکن، فهمده اختلافی رفع ایتمك ممکن ده دگلدر، هر وقت مطلوب ده دگلدر. لسان نه قدر آسان نه قدر گوزل اولور ایسه ده، فهمده اختلاف یوللری همان قاپانماز، اختلاف سببلری آرادن همان قالقماز، انسانڭ طبیعتنه عقلنه کوره، اختلاف طبیعیدر، عادیدر.

درست، اختلاف بولنمامق اکثریتله مطلوب اولور. اگر اویله خصوصلرده ده اختلاف واقع اولور ایسه، افکارڭ اختلافی قلوبڭ افتراقنه سبب قیلنمادقچه، اختلافك هیچ بر ضرری یوقدر.

مذهبلرڭ گناهی اختلاف ده دگل، بلکه برینڭ دیگرینه عداوتلرنده‌در. افکارڭ اختلافنه قلوبڭ افتراقی لازم دگلدر، لکن لازم قیلنمشدر، اشته بوتون بلیه شورادن طوغمشدر.

«اسلام دنیاسی ایمان، اعتقاد خسته‌لگیله خسته‌در» کبی غایت قابا غایت آغر سوزلری مریضڭ اوزینه شدت لسانیله سویله‌مش طبیب، رچته یازار ایکن، نافذ نظر عالیلرینی شو جهته‌ده بلکه توجیه ایدر.

تورکلرده بر مثل واردر: «سویله‌یندن طڭلایان عارف کرك!» - درست، شویله‌در. لکن قران کریم ترجمه‌سی خصوصنده «طڭلایاندن سویله‌ین عارف کرك» اولمق لازمدر.

اگرده مترجم اسرالری رؤیالره حمل ایدر ایسه، «الایمه من قریش» کبی سوزلری قران کریمڭ اون اون بش آیت کریمه‌سیله ابطال ایدر ایسه، ملائکه کبی سوزلری طبیعی قوت کبی معنالره اشاره قیلور ایسه، اڭ بویوك اعتنایی یالڭز تطبیق جهتلرینه حصر ایدر ایسه، عاقبت، ریح سوزی اصلده ییل معناسنده‌در، دیه بیلور ایسه، اویله ترجمه‌لر عقیده خسته‌لگنه دوا اولاماز، اختلاف بلیه‌لرینی‌ده رفع ایده‌مز؛ بلکه دها زیاده خسته‌لگی ایجاب ایده بیلور، اختلاف بلیه‌لرینی‌ده قاتلاشدره بیلور.

درست، ترجمه بزه البته حاجتدر، ضرور ردر، دیه‌لم، فرضدر. لکن غایت طوغری آڭلامق، هم‌ده غایت گوزل اڭ آسان آڭلاتمق شرطیله.

قران کریم ترجمه‌سی خصوصنده اسلام قلمنه نسبتله ینه غایت مهم بر قاچ وظیفه واردر. بری: لسانڭ عرفڭ دلالتنه، آیت کریمه‌لرڭ معنالرینه هر شیدن زیاده احترام ایتمك، خارجی بر حاکمڭ هواسنه قران کریمڭ آیت کریمه‌لرینی هیچ بر صورتله هیچ بروقت تابع ایتمه‌مك. - قران کریمڭ حرمتی بونی اقتضا ایدر.

الوهیتڭ احاطه‌سیله بزم غایت طار عقلمزڭ احاطه‌سی آراسنده بولنور غایت فاحش تفاوت بزم انصافمزه بونی ایجاب ایدر.

آیت کریمه‌لرڭ معنالرینی «علوم اصوللری» نه، یاخود، دماغمزده طامورلاشوب قالمش وهملره تطبیق ایدر ایسه‌ك، صوڭره اوهام زهریله زهرلنمش معجونلری «ان الهدی هدی الله» قابسوللری ایچنده «ایمانلری، اعتقادلری خسته» اسلام دنیاسنه

یوتدرور ایسه‌ك، یاخود لا اقل، یوتدرمق آرزوسنده بولنور ایسه‌ك، او وقت خسته اوزمز اولورز، اوزمزی دوالامق حاجت اولور.

«دینی تدبیرلر»ه انتقاد یازدم. بوتون انتقادم «بویوك موضوعلرده اوفاق فكرلر» سوزنده تمام اولمش ایدی. صوڭره اوموضوعلرڭ شو زمانده اهمیتلرینه كوره، تفصیل ایتدم.

كتابڭ اڭ مهم قسمی انتحالدر. دیگرلرڭماللرینی خالص اوز ملكی كبی بازارلرده صاتمق بزه، دیه‌لم، عیب دگلدر. لكن قران كریمڭ آیت كریمه‌لری حقنده او قدر مساهله ایتمك؛ اسلام دنیاسنه، اهل اسلامڭ ایماننه او قدر احترامسزلق كوسترمك ترجمه قلمنه قران هدایتنه، بڭا قالسه، مناسب دگل ایدی.

طبیعیات ایله‌ده سمعیات ایله‌ده محاربه‌یی التزام ایتمش كلام عصرلرنده اسرالری تاویل ایتمك بلكه «علم» اولمشدر، بلكه مهارت اولمشدر. لكن، شو یكرمنچی عصرده، یعنی هواده قوشدن تیز اوچمق كبی، بورادن آمریقا شهرلرینه تلسز تله‌غراف بركه‌سیله بر ثانیه ایچنده اوزون مكتوب یازمق كبی، بزم كوزمزه كورنمز غریب شعاعلرڭ قوتیله اوزون مسافه‌لره غایت دهشتلی تاثیرلر اجرا ایتمك كبی «معجزه‌لر» عصرنده، اسرالری رویالره حمل ایتمك، عرش بلقیسلردن ده غفلت ایتمك ـ حریت اولماز، حیرت اولور؛ علم اولماز، طوغری جهالت اولور؛ «اصلاحات دینیه» اولماز، تخریبات وهمیه اولور؛ تطبیق اولماز، بلكه علومی ده طبیعتی ده انكار اولور؛ «ایمان اعتقاد خسته‌لگنه» دوا اولماز، بلكه اولتوروچی زهر اولور؛ آیت كریمه‌لرڭ گوزل ارشادلرندن أهل اسلامڭ فكرینی اغفال اولوب، طار هم پیس خیال قاراڭلقلرنده اهل اسلامڭ فكرلرینی بوغمق، روحلرینی اولتورمك كبی جنایت اولور.

بنم نظرمده اهل اسلامڭ ایمانی، اعتقادی صاغدر. ایمانمزده

خسته‌لك وار ایسه، «اسرالری رویالره حمل ایدر» تاویلات شوملغیله بزه کلامیوندن یوقمش، سرایت ایتمش خسته لك اولور، گناه اهل اسلامك اعتقادنده دگل، بلکه اوزلرینك معناسز تأویللریله اهل اسلامك اعتقادینی استخفاف ایدر تاویلچیلرده، عقیده‌چیلرده در.

بن ایمان مسئله‌لرنده کلام مذهبلرینه مخالفت ایدرم، شدتله هجوم ایدرم؛ لکن هیچ بر انسانك ایماننه اعتقادینه طعن ایده‌مم؛ «اهل اسلامك ایمانی خسته‌در اعتقادی خسته‌در» کبی عباره‌لری یازمقدن اوتانورم، اویالورم.

اهل اسلامك اعتقادیله قران کریمك آیت کریمه‌لریله اهل کلامك تاویلچیلرك اویونلرندن ایندی بیزدك، تمام طویدق!

براقگز بزه مقدس ایمانمزی، براقگز بزه قران کریمك آیت کریمه‌لرینی!

سزك تأویلاتگز هجومنه هدف اولا کلمش او بویوك آیت کریمه‌لری طبیعت حرملرنده تفکر محرابلرنده الوهیت قبله‌لرینه استقبال قیلوب، بز هم بزم بالالرمز تلاوت ایدرز. طبیعت خزینه‌لرندن «معجزه‌لر» چیقارر «ئه‌دیسونلر» ه اجتهاد نمازلرنده اقتدا ایدرز.

عالم وجود کبی حرم الهی‌ده عظمت الهیه‌یی انکار کبی تاویللره اذن آلمامش ایسه‌كده، طوغری سوز، صواب سوز حقنده اذن رحمان صادر اولمشدر:

«یوم یقوم الروح والملائکة صفاً لا یتکلمون الا من اذن له الرحمان وقال صواباً.»

پتربورغده، ١٩١٤ سنه فورال ٦ ده

موسی جارالله.

محترم بر مؤلفڭ مهم بر اثرینه انتقاد مقاله‌لری اولمق اوزره باشلانوب، عاقبت کتاب شکلیله نشری قرار قیلنمش شو کتاب بر قاچ آی مقدم شو صحیفه ده تمام اولمش ایسه ده، ال طارلغی حسبیله، طبعی شو کونه قدر تأخیر قیلندی.

اوچ دورت سنه مقدم روسیا ده بزم مطبوعات صحیفه‌لرنده الڭ بویوك بر مسئله حقنده معتبر قلملرڭ فکرلری یازلمش ایدی. بن او فکرلرڭ هیچ برینه قانع دگل ایدم. ایتالیا هجومی، بالقان محاربه‌لری ساعتلرنده اویله فکرلری نشر ایتمك اسلام مطبوعاتنه، بنم نظرم ده، هیچ بر صورتله جائز دگل ایدی. بوڭا کوره، او فکرلرڭ هیچ برندن بن راضی دگل ایدم. لکن زمان مکان مساعد اولمامق جهتیله، جریده صحیفه لرنده اوز نظرمی درج ایتدرمکدن او وقت عاجز قالدم. آغز قاپانمق، بوغاز بوغولمق الڭ آغر حالدر. کوڭلم قرارینی بولامادی. عاقبت، قلبم ده رسوخ بولمش نظرمی سویله‌مك آرزوسیله، «خلق نظرینه» اسملی کتابمی نشر ایتدم. اون فصل ده اون مسئله‌یی بیان ایتدم، اصل مقصدم «ایمان» مسئله‌سی ایدی. جریده صحیفه لرنده علی حده یالکز اوزلرینی درج ممکن اولمامش ملاحظه لرمی (٥٢ - ٥٤) صحیفه لرده آچیق لسانله یازدم. طوقز مسئله برکه‌سنده، طوقسان صحیفه‌کوله‌گه‌سنده، او ملاحظه‌لرمی اسلامیت دنیاسنه حریتله سویله‌دم. عالم مدنیتی اورکتمه‌مك، سیاست حکومتلرینڭ غضبلرینه قالمامق کبی بهانه‌لر او وقت بنم خیالم ده یوق ایدی.

«خلق نظرینه» انتشارندن برسنه صوڭ، جنوب تورکلرندن معتبر بر ادیبڭ قلمیله او بویوك موضوع ده یازلمش گوزل بر کتابی پتربورغ باغچه‌لرینڭ برنده استراحت ساعتلرنده بویوك رغبتله مطالعه ایتدم. بایتاق نقطه‌لرده محترم ادیبڭ فکرینه اشتراك ایتمه‌مش ایسه‌م‌ده، او کتاب، هیئت کلیه‌سی اعتباریله، البته گوزل ایدی. درست او قدر بویوك مسئله‌یی استانبول کبی مرکز خلافت ده اویله مهم بر ساعت ده، مقتدر قلم واسع فکر دها گوزل یازه بیلور ایدی. لکن او کتابدن او قدره ده بن او وقت قناعت ایتدم.

کتاب ، شبهه یوق ، گوزل ایدی . فقط ، انتقادی تحملدن عاجز نقطه‌لری ده وارایدی. قصور هر بر انسان حقنده البته عفو قیلنه بیلور . کتابنڭ اویله سطرلرینه ده مسامحه کوزیله باقوب ، رغبتله مطالعه ایتدم . بوڭا ماعدا ، او کتاب ده قران کریمڭ نصوصنه مخالف فکرلر ، شارع حکیمڭ شرفنه طوقنور سوزلر وار ایدی . اوقور ایکن قورشون قلمله اشاره‌لر قویمش ایدم .

مثلا «اتحاد اسلام»ڭ ۳۸ نچی صحیفه‌سنده: «حضرت محمد یهود نصاری شریعتلرینی الـه آلدی ، اصلاح ایتدی . شو اصلاح قیلنمش سماوی دیانتڭ اسمی اسلامیتدر .» کبی بر جمله واردر .

حریت داعیه‌سیله ، تدقیقات تاریخیه دعواسیله ، دیه‌لم ، شو سوز طوغریدر . لکن هر حال ده قران کریمڭ متعدد آیت کریمه‌لرینه قطعیا مناقضدر ؛ بوتون تاریخ نبوی شهادتنه ده مخالفدر . محترم مؤلفڭ شیوه‌سیله تعبیر ایده‌یم ، «شو کونه قدر دنیایه کلن پسیقولوغلرڭ اڭ بویوگی حضرت محمد» یالان سویله‌مه‌مش ایسه ، او سوز طوغری اولاماز . او سوزڭ معناسی بلکه باشقه‌در ؛ محترم ادیبڭ سوزلرینی حقیله آڭلامق شرفلرندن بلکه محروم قالمشم . لکن عصر نبوی حادثه‌لرینی توجیه ایدر ایکن ، بیان ایدر ایکن ، قران کریم کبی اساس اسلامیتی هدم ایتمك ، شارع حکیمڭ اڭ جدی دعوالرینی ده رد ایتمك معقول دگلدر ، کتابڭ موضوعنه ده مقصدینه ده تناقض اولور .

درست ، عربستان کبی بر بدویت دنیاسنده ، محمدالامین کبی امی بر بشر طرفندن اسلامیت کبی بر بویوك دین ، غایت گوزل بر شریعت وضع قیلنمق البته غایت بویوك غایت آغر بر معمادر . شو تاریخی معمایی حریتله حل ایتمك البته لازمدر . حل ایدر ایکن ، غرب مؤرخلرینڭ غرب اجتماعیلرینڭ نظرلرینه فرضیه‌لرینه هرخصوص‌ده تقلید ایتمك حریت اولماسه کرك . معصوم سلفڭ نظرلرینی او قدر جسارتله جرح ایتدکدن صوڭ ، غرب فیلسوفلرینڭ سوزلرینه هر خصوص ده تقلید ایتمك ـ حریت دگلدر ، بلکه غایت بویوك ذلتدر . تورك ادیبلرنده بویله ذلت غایت بویوکدر .

«اتحاد اسلام»ڭ ۳۹ نچی صحیفه‌سنده : «حضرت محمد یدنچی عصرڭ لوتەری ایدی» معناسنده بر جمله واردر .

 مارتن لوتەر، شبهە یوق، غایت بویوك آدم ایدی. بزم کبی اوفاق آدملرە نسبتلە لوتەرلك بلکە غایت بویوك شرف اولا بیلور. لکن «محمد یدنجی عصرك لوتەری ایدی» دیمك شارع حکیمك قدرینە شرفنە نسبتلە غایت مناسبتسز سوزدر. هر فضیلتی تقلیدده آرامق کبی بویوك ذلتدر.

حریتی دعوی ایدرز، مخالفلرمزی هر وقت تعصب کبی سمەلرلە توسیم ایدرز. لکن حریتدن بوتون حظمز معصوم سلفك الك قیمتلی بوتون آثارینی هدم ایدوب، مدنیت دنیاسنك بوتون اوفاق حرکتلرینە حرفیا تقلیددن عبارتدر. «محمد یدنجی عصرك لوتەری!» ایمش. «اسلامیت ذاتا پروتستانلق!» ایمش. سویلەكز: بویلەسوز حریتمی؟ ذلتمی؟

تورك ادیبلرینك بویلە سوزلری، بنم نظرمدە، غایت بویوك ذلتدر. «ایل» جریدەسنك ستونلرندە «شریعت اسلامیە بنم نظرم» مقالەلرندە شو اعتراضمی تمام صراحتلە یازمش ایدم. مقصدم حریت دعوی ایدر ادیبلری حریتە دعوت ایتمك ایدی. بوتون فضیلتی تقلیدده آرامق کبی بویوك ذلت وار ایکن، انسان دە هیچ بر وقت حریت بولنماز.

بنم شو اعتراضم محترم ادیبك سمع اعتبارینە ایرشمش اولسە کرك. محترم ادیب افندی «پك طارغین» اولوب «حریت فکریە» مجموعەسندە مقابلە یولیلە شدتلی بر مقالە یازمش اولسە کرك. مقالەیی او وقت مطالعە ایتمك شرفندن بن محروم قالدم.

شو ١٩١٤ سنەسی مای ١٥ دە استانبولدن برید واسطەسیلە بر قول کتاب کلدی. آرادە محترم ادیبك «خاتم الانبیا» نام کتابی دە وار ایدی. قابینەمدە اشتغالم ساعتلرندە اویلە کتابلری مطالعە ایدەمم. علی التصادف، شو سنە مای ٢٢ دە دعوتلی اولارق فینلەندیەدە تامرفورص شهرینە، ایکی سنە دوام ایتمش مکتب محلە جمعیتنە سفر ایتدم. کوزل فرصت اولدی، یاکی کلمش کتابلری نشاطلە مطالعە ایتدم.

اسمك موضوعك فوق الغایە بویوکلکنە کورە، «خاتم الانبیا»یی دقتلە هم دە استفادە آرزوسیلە اوقودم. سوز یوق، دیەلم، کتاب کوزلدر. لکن اولکی اعتراضمی دها زیادە جسارتلە شو کتابك مندرجاتنە دە البتە توجیە ایدرم. بوتون انتقادمی «بویوك موضوعدە اوفاق فکرلر» سوزیلە افادە ایدە بیلورم.

غرب اربابنه عبادت درجه‌سنده احترام ایدر مولف افندی شرق (۱۰۹
مشاهیرینك شرفلرینه طعن خصوصلرنده هر وقت حدودسز تهور
لسانی قوللانمشدر. مثلا: بوناپارت ناپوله‌ئونك مسلمانلغی حقنده
مجهول بر نفرك روایتنه قیمت ویرمش ادیب افندی شارع حکیمك
سیره‌سی احوال نبویه‌سی حقنده بخاری کبی اك منتقد اك معتبر بویوك
بر امامك روایتنه قیمت ویرمه‌مش. ۲) انکلیز موئیر، آلامان شپه‌رن‌گه‌ر،
یهود وایل کبی مورخلرك تدقیقات تاریخیه لرینی یالکز حسن ظن
قوتیله نقد خالص کبی حقیقت مطلقه کبی قبول ایتمش مولف افندی
بوتون اهل اسلامك تاریخی خدمتلرینی یالکز سوء ظن بلیه‌سیله
شدتله تزییف ایتمش. ۳) اسلامیتی، شریعتی آکلامق خصوصلرنده
وولته‌ر، قارلایل، ره‌نان کبی داهیلری، حتی دوزی کبی مسرف
مجازف حریفلری کوکلره قدر رفع ایتمش مولف افندی اسلامیتك
اك بویوك رکنلرینی حتی ابو حنیفه کبی امامی ده جهل و استبدادله تعییر
ایدوب، «ذات احمدی‌یه لائق بر امت اولمادقلرینی» ده اثبات ایتمش.
۴) غرب سیمالرینی دهاتدن صایمش مولف افندی بزم ابن عربیلری
جلال رومیلری درویش ایتمش. ۵) اسلامیتك بوتون عالملرینی، حتی
اك بویوك ادب امامارینی ده سوز بیلمز، شعر آکلاماز جهالت کروهی
صورتیله تصویر ایتمش. ۶) ره‌نان کبی داهیلرك قدرینی کوکلره چیقارمش
ادیب افندی، بوددا کبی بویوك پیغمبر، ابن مریم کبی اك محترم
غایت بویوك رسول اوزرینه شدتلی لسانیله هجوم ایتمش، شتم
قلمیله صالمش.

درست، محترم مولف افندی ابن مریم اوزرینه هجوم یوللرینی حاضرلامك داعیه‌سیله، ۲۸۳ صحیفه ده توطئه یازمش؛ ابن مریمله نصرانیت معبودی آراسنده هیچ بر مناسبت یوقدر دیمش. لکن اعتذاری جنایتدن دها زیاده شنیعدر.

بویله مسئله‌لرده نزاعی فصل ایتمك ایچون، قران کریمی حکم قیلمق جائز اولسه کرك. قران کریمك شهادتنه کوره، نصرانیت معبودی ایسوس خریستوس قران کریم ده محترم اسمی تبجیل قیلنمش ابن مریمك اوزیدر. یهودلرك تهمتلرینه، سوء قصدلرینه، تحقیرلرینه رغما، بوتون یر یوزنده کنیسه‌لرك آلتارلرنده، خانه‌لرك زاویه‌لرنده،

۱۱۰) هر یرده نصرانیت معبودی اولمق درجه‌لرینه قدر ابن مریمك قدرینی
الله رب العالمین حضرتلری رفع ایتمش.
«بل رفعه الله الیه. وکان الله عزیزا حکیما.» (النساء - ۱۵۸)
«واذ قال الله یا عیسی ابن مریم أأنت قلت للناس اتخذونی وامی
الهین من دون الله.» (المائده - ۱۱٦)
توطئه تقدیم ایتدکدن صوڭ، مولف افندی غایت بویوك تهورله
ابن مریم حقنده اون آلتی صحیفه سفسطه شتمیات یازمق زحمتنه ده
تنزل ایتمش. رەنان کبی مقتدر داهی شاعر بویوك بر مصورڭ قلمنه
موضوع اولمقدن باشقه اومسکینڭ بر بختیارلغی بر فضیلتی یوق ایمش.
تدقیقات تاریخیه دعواسیله، حریت فکریه ماسکه‌سیله متهورانه
میدانه چیقمش صوڭ درجه ذلیلانه تقلید نمونه‌لرینی ارقام صره‌سیله
بوراده نقل ایتدم. بویله نمونه‌لر حریت دگلدر؛ بلکه صوڭ درجه‌ده
دون ذلتدر. رەنان کبی ادیبلری عزت عرشلرینڭ او طرفلرینه قدر
رفع ایتدکدن صوڭ؛ بوددا، ابن مریم کبی بویوك رسوللری محترم
سیمالری ذلت درکه‌لرینڭ دون طرفلرینه ایندرمك تدقیقات تاریخیه
اولماسه کرك، حریت فکریه اولماسه کرك. بوتون اهل اسلامڭ
خدمت تاریخیه‌لرینی صفر کبی اعتبار ایدوب قیمت علمیه‌دن تمامیله
محروم ایتدکدن صوڭ، صاحب قران محمدالامینڭ خسته‌لگی حقنده
فلان و فلان دوقتورلرڭ «تتبعات فنیه» لرینه شهادتلرینه قیمت
ویرمك قوتلی تهور موتوریله حرکته کلمش تقلید اولسه کرك.
حضرت محمد عصبی المزاج ایمش؛ بوڭا کوره، نسایه افراط درجه‌ده
مائل ایمش؛ شو مرض شهوانی‌یه کوره، عربڭ دنیاسی ده آخرتی ده
خاتونلرله حوریه‌لرله طولمش ایمش. (نه قدر کوزل تدقیقات!)
عنعنه مجلوبی، تواتر مفتونی بر مسلمان حضرت محمددن بحث
ایدر ایسه، بوتون قابلیت منطقیه‌سی زائل اولور ایمش. اما فلان وفلان
کبی بر غربی بحث ایدر ایسه، جف القلم حقیقتلردن خبر ویرور، فوق
العاده داهیلك اظهار ایدر ایمش. فخر عالمدن بحث ایدر ایکن قابلیت
منطقیه‌سی زائل اولمامش ادیب افندیلرڭ تدقیقات فنیه‌سنه کوره، آثار
نبویه‌ده عصبیلگی کورمك اسهل اموردن ایمش؛ حتی حضرت محمدڭ
هر جمله‌سنده روح عصبی وار ایمش؛ حلیمه سعدیه النده ایکن، حضرت
محمدده عصبیلك ظاهر ایدی، محترم والده‌لری‌ده، روایتلره کوره، غایت
عصبی ایدی؛ اغلب احتمال عصبیلك حضرت محمدده ارثی ایمش.

خسته‌لك حقنده یوق روایتلری‌ده وضع ایدر، ضعیف روایتلری‌ده قبول ایدر مؤلف افندی اسلامیتك اڭ بویوك اساسلری حقنده اڭ قطعی حقیقتلری‌ده اهمال ایتمشدر: خلیفه عثمان عهدنده قران کریمی ترتیب شوملغیله اسلامیت قاصر هم محدود فورموللره تضییق قیلنمش ایمش؛ ابوبکرڭ سطحی تدوینی لزومسز برزحمت اولوب، عثمانڭ قران کریمی مصاحف‌ده تدوینی ایسه، غایت بویوك خطا ایمش. قارلایل کبی، دوزی کبی داهیلر حاضرگی ترتیبیله قران کریمی آڭلامادقدن صوڭ، قران کریم ده انتظام، حلاوت هیچ بر صورتله بولنماز ایمش.

محترم مؤلف افندی تاریخ اسلامیتك اڭ مهم قسمنده کتاب یازمق جسارتلرینه اقدام ایتمش ایسه‌ده، حاضرلنمك زحمتلریله نازپرور روحلرینی بویوك دماغلرینی یورمامش اولسه کرك. جاهلیتڭ تاریخنه ایامنه، عربڭ احوال اجتماعیه‌سنه ادبیاتنه، شارع حکیمڭ حدیثلرینه سنتلرینه، قران کریمڭ آیت کریمه‌لرینه، اسلامیتڭ علومنه هیچ بر وقت اهتمام کوزیله نظر ایتمه‌مش اولسه کرك. یوقسه، فیل واقعه‌سنده‌گی «ابابیل» ی مجاهدینڭ قوه ایمانیه‌سیله تاویل ایتمش اولماز ایدی. مذهب نخستین نبوی او زمان مقبول اولمش بت برستلکدن باشقه بر شی دگل ایدی دیمش اولماز ایدی.

محترم مولفڭ تهوری احیانا حدودینی ده آشار: اسلام بوتون دینلری ناسخ اولمق حسبیله، حریت دینیه‌یی بیلمز ایمش. «لا اکراه فی الدین» معناسی: دین سهولت اساسنه مبنیدر دیمك ایمش. شو حقائق شریفه‌یی اورته‌نلرڭ هر برینه مولف افندی لعنت اوقور ایمش.

بوراده تهور مولفڭ غفلتنه مبسوطا، ادبنه معکوسا متناسب چیقمشدر. یوقسه، «لا اکراه فی الدین» ـ «وما جعل علیکم فی الدین من حرج» آیت کریمه‌لرینڭ معنالرندن او قدر فاحش غفلت ایتمش ایکن، بوتون امت اسلامیه‌یه لعنت اوقومق نره‌دن چیقار ایدی؟

شو ساعت شو قدرله اکتفا ایده بیلورم. مقصد محترم مؤلفڭ حریتنه مجددلگنه اعتراض دگلدر، بلکه حقیقی حریته، افکارڭ استقلالنه دعوتدر. محترم مؤلف افندیله برابر، بن ده غربڭ اربابنه احترام ایدرم، لکن شرق مشاهیرینه ده احترامم غایت بویوکدر. قران کریمڭ گوزل ادبیله متأدب اولوب، بودا کبی، ابن مریم کبی نبیلره دها زیاده احترام ایدرم. هر بری انسانیتڭ زینتی ایدی. عالم وجودڭ ازلیت صحیفه‌لرنده یازلمش بوتون حادثه‌لرینی ابدیت صحیفه‌لرنده استقبال پرده‌لری آرقاسنده مستور بوتون حقیقتلری بویوك دماغلری قوتیله احاطه ایدرلر ایدی. شو علویتله برابر هر بری انسان اوغلی انسان ایدی.

(۱۱۲ شارع کبیر نبی محترم علیه الصلاة والسلام حضرتلرینی‌ده سیدالانبیا اولمق اوزره احترام ایدرز. مولف افندی کتابنڭ ۳۱۷ نچی صحیفه‌سنده «اگر صنملره عبادت ایتمك شارع طرفندن نهی قیلنمش اولماسه ایدی، محرابمزه هیکل محمدی وضع ایدر؛ خاکپای شوکتنه عبو دیتمزی رفع ایدر ایدك!» دیمش ایسه ده، ایمان قوتیله سویلنمش سوز اولمایوب، بلکه نصرانیت دنیاسنه تقلید محبتیله سویلنمش شاعرانه بر هوا اولسه کرك. اسلامیت بزی بشره عبادت نقیصه‌لرندن قبله‌مزده بشر سیماسی کورمکدن چوقدن آزاد ایتدی، بوندن صوڭ ده البته حمایه ایدر.

ذلتدن حریته دعوت یولیله علی الاستطرا دیازلمش انتقادمه محترم مولف افندی «پك زیاده طارغین» اولوب، کتابڭ خاتمه‌سنده متکبرانه جواب یازمش. اگر ده بنم انتقادمده «ذلت» کبی کلمه‌لر اولماسه ایدی، مولف افندی «جدی بر مباحثه‌یه تنزل ایدر ایدم» دیمش. بن کلمه‌لرڭ معنالرینی موضعلرینی گوزل بیلورم. عادی بر ادیبڭ بعض زلتلری حقنده «ذلت» کبی کلمه‌لری استعمال ایدر ایسه‌م ده، مؤلفڭ «مزاج وضیع احمدی مغدوردر» کبی جمله‌لرینی عادی بر آدم حقنده استعمالدن ده البته صاقنورم. ابن مریم کبی محترم نبی حقنده اون آلتی صحیفه «تتبعات فنیه» یازار ایسه‌م، زلتلرمی ذلت دیه‌جك ناصحڭ ادبنه رحمت اوقورم، تشکر ایدرم.

اولگی مقالمده لسانم بلکه شدتلی حدتلی اولمشدر. لکن محترم ادیبڭ شخصنه دگل، بلکه بر قاچ سوزینه؛ حریتنه مجددلگنه دگل، بلکه تقلیدینه توجیه قیلنمش ایدی. شو جوابمده شویله‌در. نبیلرڭ سیره‌لرینی یازار ایکن، نصرانیت باحثلرینه تقلید قیلوب، خسته‌لکدن جنوندن بحث ایتمك؛ بوتون معلوماتدن غافل ایکن، هیچ بر دوقتوره معلوم اولاماز تشکلات عصبیه‌لرندن ماده سنجابیه‌لرندن لاف اورمق می حریتدر؟ اویله لافلر هیچ بر وقت تتبعات فنیه، پسیقولوژیه اولورمی؟

انسانڭ حرمتی ذاتیدر. میزان الحرمه درجه‌لری سزڭ بزم نظرمزڭ حرارتنه برودتنه تابع دگلدر. بنم فکرمه بنم لافلرمه اعتراض برودتیله هیچ بر انسانڭ میزان الحرمه درجه‌سی اینمز. فیلسوف ابوالعلا اصطلاحیله، «ادیب» ایسه‌ك، بزه بلاغدن زیاده سماع لازمدر.

پترسبورغ. ۱۹۱٤ سنه ایون ۱ ده. موسی جارالله.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ